
DYNASTIEKE POLITIEK IN VROUWENHANDEN

Amalia van Solms- Braunfels (1602-1675) als dynastiek strateeg

Portret van Frederik Hendrik, Amalia en hun drie jongste dochters, ca. 1647, Gerard van Honthorst, Rijksmuseum, Amsterdam

Masterscriptie Medieval and Early Modern European History
Begeleider: Prof. Dr. J.S. Pollmann
Tweede lezer: Dr. J. A. van der Steen
Leiden, 4 augustus 2014

N.A. Bikker
Pelikaanhof 8b
2312EA Leiden

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
Inleiding	3
Hoofdstuk 1: Strategieën van vroegmoderne vorstelijke vrouwen	10
Inleiding	10
1.1 Netwerken	12
1.2 Arrangeren van huwelijken	14
1.3 Patronage	15
1.4 Geschenkuitwisseling	17
1.5 Retorische inzet van vrouwelijkheid	18
Hoofdstuk 2: Netwerken en onderhandelen in ‘Oranjebelang’	21
2.1 Op weg naar vrede	21
2.2 De houding van de Oranjes met betrekking tot de vrede	22
2.3 Contacten in binnen- en buitenland	25
2.4 Strategisch netwerken	29
2.5 Strategische geschenkuitwisseling	33
Hoofdstuk 3: Een strategische huwelijksalliantie	37
3.1 Potentiële huwelijkskandidaten	38
3.2 De inzet van hofpersoneel	40
3.3 Huwelijksonderhandelingen	41
3.4 Een succesvolle strategie	45
Hoofdstuk 4: Retorische inzet van vrouwelijke rollen	48
4.1 Een trouwe en zorgzame echtgenote	49
4.2 Spanningen in de jaren zestig	51
4.3 Retorische inzet van grootmoederlijke zorg in de kwestie Orange	53
4.4 Retorische inzet van grootmoederlijke zorg in de opvoedingskwestie	56
4.5 De positie van weduwe als retorisch middel	59
Conclusie	63
Literatuur en bronnen	67

Voorwoord

De keuze van het onderwerp van deze scriptie is een direct gevolg van het werk dat ik als student-assistent verricht voor dr. Nadine Akkerman. Zij is als onderzoeker en universitair docent werkzaam aan de Universiteit Leiden bij de opleiding Engelse Taal en Cultuur. De werkzaamheden die ik in dat kader doe, vinden plaats ter voorbereiding op een tentoonstelling over Elizabeth Stuart en Amalia van Solms in het Haags Historisch Museum. Het leven van Amalia van Solms bleek recentelijk nog weinig bestudeerd en zo kwam het idee tot stand voor het onderwerp van deze scriptie. Het was fantastisch om op deze manier mijn werk als student-assistent en het werk voor mijn scriptie aan elkaar te kunnen verbinden. Ik bedank Nadine voor haar inspirerende voorbeeld en de suggesties die ze mij aanreikte.

Ook wil ik graag drs. Ineke Huysman bedanken. Zij is werkzaam bij het Huygens Instituut voor Nederlandse Geschiedenis. Ineke zorgde ervoor dat ik snel toegang kreeg tot de digitale bestanden van het Dessau-materiaal afkomstig uit het Koninklijk Huisarchief. Zij was het die mij in contact bracht met Nadine, waarvoor ik haar dankbaar ben.

Deze scriptie was nooit tot stand gekomen zonder de deskundige begeleiding van Prof. Dr. Judith Pollmann. Haar wil ik dan ook graag bedanken voor de gesprekken die we voerden, voor de vragen die ze stelde en de voorstellen die zij deed. Daardoor leerde ik te reflecteren op het onderzoek en op de weergave van de resultaten. Graag wil ik mijn waardering uitspreken voor het werk dat ze verricht en voor de intensieve manier waarop ze studenten begeleidt.

Inleiding

‘H.H. [Amalia van Solms] iss wonderlijck van humeur, heel veranderlijck; eenen dach sal sij iemant heel seer caresseren, den anderen niet aensien ende verachten. Oock yemantz die se haet, sal se weder caresseren ende estimeren; der iss geen staet op te maecken.’¹

‘Amalia zou in het dagelijkse leven geweest zijn de degelijke, Hollandsche huisvrouw. Zij was een strenge, geen teedere moeder en zette haar wil door, waar zij voordeel voor haar huis zag, tegen den wenschen en neigingen van haar kinderen in.’²

Wanneer gesproken wordt over Amalia van Solms- Braunfels, vrouw van stadhouder Frederik Hendrik (1584-1647), prins van Oranje en graaf van Nassau, dan zien we twee opvallende stereotypen telkens terugkeren. Allereerst wordt er zowel door tijdgenoten van Amalia als door historici geconcludeerd dat Amalia streng en ‘wispelturig’ van karakter was. Daarnaast is Amalia’s rol in de Nederlandse geschiedenis door historici traditioneel beschreven als die van moeder en ‘hoedster’ van de dynastie van de Oranjes. Deze moederrol van Amalia is met name een terugkerend element in de studies die in de negentiende eeuw en twintigste eeuw zijn verschenen.³ De rol die aan Amalia wordt gegeven past binnen het ideaalbeeld van de tijd waarin de studies geschreven werden, vrouwen werden vooral gewaardeerd in hun rol als huisvrouw en moeder. De rol van Amalia als moeder van de dynastie was allicht belangrijk, maar het is de vraag of het handelen van Amalia van Solms beperkt moet worden tot haar rol als moeder. Ook over de wispelturigheid van Amalia valt meer te zeggen, dan dat het een slechte karaktereigenschap van haar was. Inmiddels heeft de internationale historiografie ons geleerd om de politieke rol van vorstelijke vrouwen serieus te nemen.⁴ In deze scriptie zal het dynastieke politieke handelen van Amalia onderzocht worden aan de hand van diverse strategieën. Wat waren de doelen die Amalia zichzelf stelde, op wat voor manier probeerde ze deze te bereiken, en waren haar strategieën succesvol?

¹ J. Visser (ed.), *Gloria Parendi. Dagboeken van Willem Frederik stadhouder van Friesland, Groningen en Drenthe 1643-1649, 1651-1654* (Den Haag, 1995), 423 [15/25 augustus 1647].

² T. Geest, *Amalia van Solms en de Nederlandse politiek van 1625 tot 1648* (Baarn, 1909), 47.

³ T.H. Jorissen, ‘Amalia van Solms en Mary Stuart’ in: *Historische bladen*, deel II (Haarlem, 1890), 50, T. Geest, *Amalia van Solms en de Nederlandse politiek van 1625 tot 1648* (Baarn, 1909), 47 en J.J. Poelhekke, ‘Frederik Hendrik en Willem II’ in: C.A. Tamse (ed.), *Nassau en Oranje in de Nederlandse Geschiedenis* (Alphen aan den Rijn, 1979), 119.

⁴ N. Akkerman en B. Houben, *The Politics of Female Households. Ladies-in-Waiting across Early Modern Europe* (Leiden 2014), 8,9 en B.J. Harris, ‘Women and politics in Early Tudor England’, *The Historical Journal*, vol. 33, no. 2 (1990), 259,260.

Amalia van Solms- Braunfels ging deel uitmaken van het huis van Oranje-Nassau door haar huwelijk met Frederik Hendrik in het jaar 1625. Prins Maurits (1567-1625) liet zijn broer Frederik Hendrik beloven om te trouwen om de voortgang van de dynastie te verzekeren.⁵ Amalia was een geschikte huwelijkskandidaat, in die zin dat haar grootmoeder van vaderskant een zus was van Willem van Oranje en haar stiefmoeder afstamde van de Nassaus.⁶ Net als de Nassaus, behoorden de Solmsen tot de categorie: 'rijksonmiddellbare graven', zij maakten deel uit van het Heilige Roomse Rijk en stonden direct onder de keizer. Amalia's vader was Johann Albrecht I, graaf van Solms-Braunfels en hij was werkzaam als 'Groszhofmeister' in dienst van de keurvorst van de Palts. Amalia trad ook in dienst bij deze familie, namelijk als 'demoiselle d'honneur' oftewel, hofdame. Amalia reisde mee in het gevolg van de 'Winterkoningin', Elizabeth Stuart, de vrouw van Keurvorst Frederik V dochter van Koning Jacobus I van Engeland op het moment dat deze familie als bannelingen vluchtten naar Den Haag, nadat ze verslagen waren in de Dertigjarige oorlog.⁷

Het huwelijk van Frederik Hendrik en Amalia garandeerde de voortgang van de dynastie. Als vrouw van de stadhouder had Amalia geen officiële rol aan het hof, maar door haar positie had ze wel invloed in en buiten het hof. Zeker in de lente, zomer en de herfst wanneer Frederik Hendrik op campagne was, was zij degene die eigenlijk aan het hoofd van het hof stond.⁸ Vanaf 1646 vermeerde de invloed van Amalia door de verslechterde gezondheidstoestand van Frederik Hendrik⁹ en ook na zijn dood bleef Amalia een invloedrijke rol aan het hof houden, als moeder van Willem II (1626-1650) en grootmoeder van Willem III (1650-1702).

Zoals gezegd, zijn er vrijwel geen recente monografische studies over Amalia van Solms verschenen. De laatste studies waarin het leven van Amalia centraal staat zijn gedateerd en stammen uit de twintigste eeuw. Allereerst is daar het werk geschreven door Arthur Kleinschmidt uit 1905.¹⁰ Dit boek kwam tot stand met een subsidie van de familie van Solms. Omdat Kleinschmidt weinig schreef over de politieke rol van Amalia, besloot Titia Geest een dissertatie te schrijven over Amalia van Solms en haar positie in de politiek van de

⁵ T. Geest, *Amalia van Solms*, 6.

⁶ J.J. Poelhekke, *Frederik Hendrik. Prins van Oranje. Een biografisch drieluik* (Zutphen 1978), 73.

⁷ J.J. Poelhekke, 'Amalia van Solms (1602-1675)' in: C.A. Tamse, *Vrouwen in het landsbestuur. Van Adela van Hamaland tot en met koningin Juliana. Vijftien biografische opstellen* ('s - Gravenhage 1992), 114, 115 en S. Groenveld, 'Frederik Hendrik en zijn entourage. Een politieke levensschets' in: P. van der Ploeg en C. Vermeeren (ed.), *Vorstelijk Verzameld. De kunstcollectie van Frederik Hendrik en Amalia* (Den Haag, 1997), 28.

⁸ J. Zijlmans, 'Life at the Hague Court' in: M. Keblusek en J. Zijlmans, *Princely display. The court of Frederik Hendrik of Orange and Amalia van Solms in The Hague* (Zwolle, 1998), 32.

⁹ J.J. Poelhekke, *Frederik Hendrik. Prins van Oranje*, 554.

¹⁰ A. Kleinschmidt, *Amalie von Oranien, geborene Gräfin zu Solms-Braunfels. Ein Lebensbild* (Berlijn, 1905).

Nederlanden tussen 1625 en 1648. In deze dissertatie, die verscheen in 1909, beschrijft Geest hoe het Amalia's levenstaak en doel was om de grootheid van het Huis van Oranje-Nassau te promoten.¹¹ Een paar decennia later, in 1940, publiceerde Anne Hallema een boek over Amalia. Hallema gebruikte geen annotatie en legt de hoofdpersonen gedachten en gevoelens in de mond, het boek is dan ook niet wetenschappelijk te noemen. In 1982, verscheen er een artikel over Amalia in de bundel 'Vrouwen in het landsbestuur'. De schrijver van dit artikel, J.J. Poelhekke, de biograaf van Frederik Hendrik, beschrijft Amalia in dit artikel als een vrouw met 'politieke schrandereid'.¹² Maar ook bij Poelhekke wordt nog weinig duidelijk hoe deze 'politieke schrandereid' dan concreet tot uiting kwam.

Al in het jaar 1998 pleitte Els Kloek voor een studie over de vrouwen van de stadhouders, maar tot op heden hebben historici aan deze oproep geen gehoor gegeven.¹³ Hoe kunnen we dit verklaren? Wanneer we kijken naar de historiografie van de negentiende en vroege twintigste eeuw dan kunnen we concluderen dat de focus van studie over het hofleven voornamelijk was gericht op het gebied van de instituties.¹⁴ Historici gebruikten een definitie van politiek, waarin alleen de wereld van de politieke instellingen telde. Dit was een wereld waarin macht werd uitgeoefend door mannen.¹⁵ Een nieuwe impuls aan de bestudering van het hofleven werd gegeven door de Norbert Elias in de jaren zeventig van de twintigste eeuw. Hij plaatste het hof en het huishouden op de voorgrond van de historiografie. Het resultaat was een nieuw debat over de functie van de soeverein en het hof en in de loop der jaren ontstond een nieuwe hofhistoriografie waarin de macht van de soeverein werd genuanceerd.¹⁶ De hofhistoriografie liet zien dat belangrijke politieke relaties vaak persoonlijk en informeel getint waren. Met name de studie van patronage liet zien dat er geen strikte onderscheiding was tussen het persoonlijke en het politieke en tussen publiek en privé.¹⁷ Patronage kunnen we definiëren als de ongelijke relatie tussen twee personen of groepen, waarbij de patroon, diensten of goederen verschaft aan een cliënt. Een patroon kon een cliënt verdienen,

¹¹ T. Geest, *Amalia van Solms*, III.

¹² J.J. Poelhekke, 'Amalia van Solms (1602-1675)' in: C.A. Tamse, *Vrouwen in het landsbestuur. Van Adela van Hamaland tot en met koningin Juliana. Vijftien biografische opstellen* ('s-Gravenhage, 1992), 116.

¹³ E. Kloek, 'Een nieuw studieveld' *Vrouwengeschiedenis, interdisciplinariteit en de Nederlandse zeventiende eeuw*, *De zeventiende eeuw* 14 (1998), 220, 221.

¹⁴ J. Duindam, 'Tussen tafellaken en servet. Het stadhouderlijk hof in dynastiek Europa', *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden* 124 (2009), 538.

¹⁵ B.J. Harris, 'Women and politics in Early Tudor England', *The Historical Journal* 33, no. 2 (1990), 259.

¹⁶ N. Akkerman en B. Houben, *The Politics of Female Households. Ladies-in-Waiting across Early Modern Europe* (Leiden 2014), 7.

¹⁷ B.J. Harris, 'Women and politics in Early Tudor England', 260.

privileges, functies of bescherming bieden.¹⁸ Banden tussen patroons en cliënten waren informeel, niet-institutioneel en daarom geschikt voor de uitoefening van informele macht.¹⁹ Patronage was daardoor voor vrouwen een geschikt instrument om informele macht uit te oefenen. De studie van patronage bevorderde de studie naar de uitoefening van informele macht bij vrouwen. In de jaren tachtig werd de studie naar vrouwen ook gepromoot door onderzoekers van vrouwengeschiedenis en genderstudies.²⁰

De veranderende hofhistoriografie en de toenemende aandacht voor patronage is ook terug te vinden in de literatuur over Amalia. Er verschenen verschillende boeken waarin aandacht werd besteed aan het hofleven van Frederik Hendrik en Amalia en hun rol als patronen.²¹ In 1997 verzorgden het Haags Historisch museum en het Mauritshuis een tentoonstelling over het hof van Frederik Hendrik en Amalia. In de begeleidende catalogi onder redactie van Marika Keblusek en Jori Zijlmans en Peter van der Ploeg en Carola Vermeeren wordt aandacht besteed aan de rollen van Frederik Hendrik en Amalia als patroons van de kunsten in de Republiek. In 2013 verscheen het boek 'De Oranjezaal in Huis ten Bosch' waarin de rol van Amalia als patroon van architectuur en kunsten wordt beschreven bij de bouw en inrichting van Huis den Bosch. Naast haar rol die Amalia had als patroon van de kunsten is er aandacht besteed aan de huwelijkspolitiek van Amalia in het boek 'Liefde in opdracht' geschreven door Luuc Kooijmans.²² Dit boek is geschreven op basis van de dagboeken van Willem Frederik van Nassau.²³

De meer recente studies geven ons dus op sommige gebieden van Amalia's leven inzicht, maar er is tot op heden nog weinig studie gedaan naar het concrete handelen van Amalia in bepaalde politieke situaties. Dit is mede te wijten aan het feit dat er lange tijd een gebrek aan inzicht was met betrekking tot het materiaal in de archieven. Een deel van de archieven van Willem II en Amalia zijn in het bezit van Landeshauptarchiv Sachsen-Anhalt, Abteilung Dessau. Het was al langer bekend, dat hier archiefstukken van Amalia lagen, want

¹⁸ J. Pollmann, 'Dienst en wederdienst. Patronage en de kunst van het netwerken in het ancien régime' in: W. Frijhoff en L. Wessels (ed.), *Veelvormige dynamiek. Europa in het ancien régime 1450 – 1800* (Amsterdam, 2006), 216.

¹⁹ S. Kettering, 'The Patronage Power of early Modern French Noblewomen', *The Historical Journal* 32, no. 4 (1989), 818.

²⁰ N. Akkerman en B. Houben, *The Politics of Female Households*, 9.

²¹ M. Keblusek en J. Zijlmans (ed.), *Princely display. The court of Frederik Hendrik of Orange and Amalia van Solms in The Hague*, (Zwolle, 1998) and P. van der Ploeg en C. Vermeeren, *Princely Patrons. The collection of Frederick Henry of Orange and Amelia of Solms in The Hague* (Den Haag, 1997) en M. Eikema Hommes en E. Kolfin, *De Oranjezaal in Huis ten Bosch. Een zaal uit loutere liefde* (Zwolle, 2013).

²² L. Kooijmans, *Liefde in opdracht. Het hofleven van Willem Frederik van Nassau* (Amsterdam, 2000).

²³ J. Visser (ed.), *Gloria Parendi. Dagboeken van Willem Frederik stadhouder van Friesland, Groningen en Drenthe 1643-1649, 1651-1654* (Den Haag, 1995).

Kleinschmidt verwijst al naar het materiaal in zijn boek over Amalia. Ook in Nederland wist men al langer van het bestaan van het materiaal af.²⁴ Dessau was tot en met 1989 gelegen in de DDR en dit zal een belemmerende factor geweest zijn voor het doen van onderzoek in archieven gelegen in dit gebied. In de jaren negentig kwam het wel tot een onderzoek naar het materiaal, namelijk door de archivist van het Koninklijk Huisarchief, A.F. Ubels. Echter, het onderzoek leidde niet tot een inventaris.²⁵ De inventaris kwam uiteindelijk wel tot stand in 2012. In dat jaar publiceerde Jan Fernhout namelijk een inventaris waarin hij een overzicht geeft van het bestaande archiefmateriaal van Willem II en Amalia van Solms in het Koninklijk Huis Archief en het Landeshauptarchive Sachsen-Anhalt, Abteilung Dessau. Deze inventaris geeft een stimulans voor het onderzoek naar Amalia van Solms. Fernhout doet de suggestie dat de archieven ons de mogelijkheid bieden om het bestaande beeld van Amalia te nuanceren.²⁶ Het ontbreken van een recente studie over Amalia en de recent verschenen inventaris gaven daardoor de aanleiding tot nieuw onderzoek naar Amalia. In deze scriptie zal het aan de hand van het archiefmateriaal uit Dessau, dat digitaal beschikbaar is gesteld door het Koninklijk Huisarchief, onderzoek gedaan worden naar het handelen van Amalia van Solms in concrete situaties.²⁷ Daarnaast zal ik gebruik maken van de gepubliceerde correspondentie van de secretaris van Frederik Hendrik en Amalia, Constantijn Huygens en de brieven van de Oranjes die zijn uitgegeven door Groen van Prinsterer.²⁸ Verder zal ik enkele dagboeken van tijdgenoten, die regelmatig aan het hof van de Oranjes kwamen, bestuderen.²⁹

Wanneer er onderzoek gedaan wordt naar politieke rol van Amalia van Solms dan is het essentieel om eerst te onderzoeken wat haar doelen waren. Er zijn verschillende doelen die vorsten in deze periode voor ogen hebben wanneer ze proberen hun macht te consolideren en uit te breiden, namelijk de voortgang van de dynastie, het verhogen van het prestige van de dynastie en het behoud en de uitbreiding van de bezittingen. Dit gold ook voor de Oranjes:

²⁴ J. N. Fernhout, *Eindelijk weer samen. Inventaris van de archieven van stadhouder Willem II en Amalia van Solms en enige verwanten* (Amsterdam, 2012), 4.

²⁵ *Ibidem*, 4.

²⁶ *Ibidem*, 30.

²⁷ Ik heb voor het onderzoek de digitale bestanden aanwezig op het Koninklijk Huisarchief geraadpleegd. Ik ben Ineke Huysman, werkzaam bij het Huygens ING, dankbaar dat ze me op deze bestanden wees en me hielp bij het verkrijgen van de toegang tot het materiaal.

²⁸ J.A. Worp, *De briefwisseling van Constantijn Huygens (1608-1687)* ('s -Gravenhage, 1911) en G. Groen van Prinsterer, *Archives ou correspondance inédite de la maison d'Orange-Nassau*, serie 2, deel 4 en 5 (Amsterdam, 1861).

²⁹ H. Borkowski (ed.), *Les mémoires du burgrave et comte Frédéric de Dohna* (Königsberg, 1898), H.C. Trémoille, *Mémoires de Henri-Charles de la Trémoille, prince de Tarente* (Liège, 1767) en J. Visser (ed.), *Gloria Parendi. Dagboeken van Willem Frederik stadhouder van Friesland, Groningen en Drenthe 1643-1649, 1651-1654* (Den Haag, 1995).

dynastieke prestige en materiële welvaart vormden de basis waarop de Oranjes hun politieke macht in de Republiek konden legitimeren.³⁰ Voor het uitoefenen van macht konden verschillende strategieën aangewend worden. Aan de hand van literatuur over andere vorstelijke vrouwen in de vroegmoderne tijd heb ik vijf strategieën onderscheiden die vrouwen konden inzetten voor het uitoefenen van politieke macht. Deze vijf strategieën, namelijk netwerken, geschenkuitwisseling, patronage, het arrangeren van huwelijken, en de inzet van vrouwelijke rollen als retorisch middel, zullen in hoofdstuk één nader gedefinieerd worden. Aan de hand van de genoemde strategieën zal ik vervolgens de bronnen onderzoeken en de bevindingen van het onderzoek zullen in de daarop volgende hoofdstukken beschreven worden. In het tweede hoofdstuk zal beschreven worden hoe Amalia handelde tijdens de onderhandelingen met betrekking tot de Vrede van Münster. In dit hoofdstuk zullen de strategieën netwerken, geschenkuitwisseling en patronage aan bod komen. Het derde hoofdstuk zal zich richten op de strategieën die Amalia inzette in de huwelijkspolitiek en het vierde hoofdstuk zal gaan over de manier waarop vrouwelijke rollen ingezet konden worden als retorisch middel.

De tijdsafbakening van deze scriptie, te weten de periode 1640 – 1648 met een kort uitstapje in het laatste hoofdstuk naar de periode 1660 - 1666, komt voort uit de opmerking die gemaakt wordt in de inventaris van Fernhout. Titia Geest schreef in haar proefschrift het volgende: ‘Niets geeft het Koninklijk Huis Archief ons verder omtrent hare betrekkingen met Spanje en Frankrijk’.³¹ Fernhout wijst ons er op dat in de archieven van Dessau juist wel meer materiaal over deze periode ligt.³² Daarom is het interessant om die betrekkingen van Amalia met Spanje en Frankrijk nog eens onder de loep te nemen. Deze contacten met Spanje en Frankrijk vonden onder andere plaats in de periode 1640 – 1648, tijdens de onderhandelingen voor de Vrede van Münster. Deze periode is een geschikte periode om te onderzoeken aangezien zowel de onderhandelingen voor de Vrede van Münster, als de onderhandelingen met betrekking tot het huwelijk van Louise Henriette, de oudste dochter van Amalia, aanleiding vormden om de genoemde strategieën mogelijkwijs in te zetten. Bij de laatste strategie die onderzocht zal worden, namelijk de inzet van vrouwelijke rollen als retorisch middel, zullen we onze blik moeten verschuiven naar een latere periode. Bij de retorische inzet was juist het (groot)moederschap en het weduwschap van belang. Daarom zullen we een

³⁰ W. Frijhof, ‘The Princely Court at The Hague: a National and European Perspective’ in: M. Keblusek en J. Zijlmans, *Princely display. The court of Frederik Hendrik of Orange and Amalia van Solms in The Hague* (1998), 13.

³¹T. Geest, *Amalia van Solms*, VII.

³² J. N. Fernhout, *Eindelijk weer samen*, 29, 30.

sprong in de tijd maken en zullen we voor de retorische strategieën ook de periode 1660 – 1666 bij het onderzoek betrekken. Aan de hand van de vijf genoemde strategieën zullen we zien dat Amalia's handelen niet beperkt moet worden tot haar moederschap, maar dat ze als een politica handelde in het belang van de dynastie en dat zelfs wispelturigheid daarbij af en toe goed van pas kwam.

Hoofdstuk 1: Strategieën van vroegmoderne vorstelijke vrouwen

1.1 Inleiding

Amalia had als vrouw van de stadhouder een uitzonderlijke positie. Ze had geen formele rol, maar dat betekent niet dat ze geen macht kon uitoefenen. Uit literatuur over vrouwelijke tijdgenoten van Amalia blijkt dat er verschillende strategieën waren die vrouwen konden inzetten om hun doelen te bereiken. Deze strategieën zullen in dit hoofdstuk aan bod komen. Voordat we kijken naar de mogelijke strategieën die Amalia uitgeoefend zou kunnen hebben in deze periode is het van belang te onderzoeken in wat voor positie de stadhouderlijke familie zich bevond. Welke strategieën een vrouw kon inzetten om bepaalde doelen te bereiken, was sterk afhankelijk van de familie waarin zij zich bevond, net zoals dat gold voor een man. De mate van macht die een persoon kon uitoefenen was afhankelijk van verschillende variabelen, zoals eigen persoonlijkheid en ambitie, dynastiek kapitaal, sociale vaardigheden, religiositeit, culturele mogelijkheden en de huwelijksituatie. De totstandkoming en ontwikkeling van deze variabelen waren ook afhankelijk van de structuren van hof en staat en de financiële middelen en mogelijkheden om deze in te zetten.³³

Amalia had als vrouw van de stadhouder een andere positie dan vrouwelijke tijdgenoten die in een monarchale staatsvorm leefden. De historica Natalie Zemon Davis maakt een duidelijk onderscheid tussen de manier waarop vrouwen macht konden uitoefenen in republikeinse en monarchaal georganiseerde staten. Ze geeft aan dat vrouwen binnen een monarchie een formele positie konden verwerven als koningin. Vrouwen hadden daarnaast binnen de monarchie de belangrijke opdracht om de voortgang van de dynastie te verzekeren. Huwelijk en geboorte waren vanwege de dynastieke opvolging van politiek belang. De hofcultuur opende daarnaast nog eens extra perspectieven voor vrouwen om hun invloed te doen gelden. Republieken daarentegen boden geen officiële posities voor vrouwen. Binnen deze staatsvorm was het voor vrouwen alleen mogelijk om op informele wijze macht uit te oefenen, via familie en netwerken. Voor Amalia was er in de Republiek dus geen formele rol in het politieke leven weggelegd.³⁴

De stadhouderlijke macht was anders dan de monarchale macht, omdat het een afgeleide macht was, de soevereiniteit lag bij de Staten en niet bij de stadhouder. De

³³ C. Campbell Orr, *Queenship in Europe 1660-1815. The role of the consort* (Cambridge, 2004), 9.

³⁴ E. Kloek, 'De Vrouw' in: H. Beliën e.a. *Gestalten van de Gouden Eeuw* (Amsterdam, 1995), 264, 265 en E. Kloek, 'Een nieuw studieveld' *Vrouwengeschiedenis, interdisciplinariteit en de Nederlandse zeventiende eeuw*, *De zeventiende eeuw* 14 (Hilversum 1998), 219.

stadhouder dankte zijn positie aan de soeverein en hij kon slechts uit naam van de soeverein spreken.³⁵ Hoewel de Oranjes niet de positie van soeverein heerser bezaten, hadden ze wel een quasi-monarchaal prestige weten te verwerven. De voorouders van Frederik Hendrik, Willem van Oranje en Maurits van Oranje, hadden hiervoor de basis gelegd. Zij hadden een belangrijke rol gespeeld in de oorlogvoering en de politieke opbouw van de Nederlanden. Frederik Hendrik zette deze politiek voort en probeerde daarnaast ook de positie van zijn nageslacht te consolideren. In 1631 slaagde hij erin bij Acte van Survivance, zijn zoon door de gewesten als toekomstig stadhouder te laten erkennen en in 1639 wist hij hetzelfde te bereiken voor de functie van kapitein-generaal.³⁶ In de jaren die volgden bleven Frederik Hendrik en Amalia dynastieke politiek bedrijven, onder andere door zich te verbinden met andere vorstenhuizen. Ze voerden dus, ondanks dat ze geen monarchale positie hadden, wel een dynastieke politiek.

De historici die studie deden naar Amalia van Solms benadrukken allemaal dat Amalia een rol speelde in deze dynastieke politiek en dat ze het als haar levensdoel zag om de dynastie in stand te houden. Zo schrijft Titia Geest:

‘Haar politieke bemoeiingen golden de grootheid van het huis van Oranje-Nassau. (..) Haar terrein was klein en afgebakend, maar dan ook voor haar als gemalin van den Stadhouder bij uitstek geschikt. Haar taak was echt vrouwelijk; zij zorgde voor haar familie: zij bewerkte, dat haar kinderen goede huwelijken deden. Dit was meer dan ijdelheid bij haar, zij begreep het belang dat er in gelegen was voor het huis van Oranje om de gelijke van de regeerende vorsten van Europa te worden.’³⁷

Uit het citaat kunnen we opmaken dat Geest de politiek van Amalia vooral duidt binnen de functie van Amalia als moeder. De taak die ze had was zorg dragen voor de familie en het bewerken van goede huwelijken. We zullen zien dat deze rol als moeder van groot belang was, maar mijns inziens is het te beperkt om de vrouwelijke taak tot deze rol te beperken en alleen vanuit dit perspectief naar Amalia's handelen te kijken. Er zijn meer strategieën die vrouwen konden inzetten om hun doelen te bereiken. Vrouwen hadden dan wel geen autoriteit om te onderhandelen in politieke discussies of om verdragen te sluiten, maar ze hadden wel

³⁵ W. Frijhof, ‘The Princely Court at The Hague: a National and European Perspective’ in: M. Keblusek en J. Zijlmans, *Princely display. The court of Frederik Hendrik of Orange and Amalia van Solms in The Hague* (1998), 14.

³⁶ W. Frijhof, ‘The Princely Court at The Hague’, 14.

³⁷ T. Geest, *Amalia van Solms*, 72.

een intieme band met degenen die deze macht daadwerkelijk uitoefenden. Ze waren dus niet uitgesloten van diplomatieke zaken.³⁸ Vrouwen konden ook machtige politieke spelers zijn, onder andere door aan het hoofd van een eigen hof te staan, ze konden een netwerk opbouwen en deel uitmaken van patronage, zowel als cliënt, patroon of makelaar.³⁹ In dit hoofdstuk zal verder uitgewerkt worden welke strategieën vrouwen konden inzetten om hun doelen te bereiken. We zullen zien dat vrouwelijke strategieën in bepaalde mate overeenkwamen met strategieën die mannen hanteerden, maar dat er ook strategieën waren die uitsluitend door vrouwen konden worden ingezet, dit betrof niet alleen hun rol als moeder.

1.2 Netwerken

Frederik Hendrik en Amalia wisten tijdens hun leven een uitgebreid netwerk op te bouwen. Een netwerk was van groot politiek belang; het kon ingezet worden om informatie, diensten en middelen uit te wisselen. Er is een onderscheid te maken tussen twee soorten netwerken, namelijk de contacten met bestuurders en de personen die werkzaam waren aan het hof en de contacten die tot stand kwamen door middel van familierelaties. Omdat het hof van de Oranjes geen officieel onderdeel vormde van het staatsbestuur was het belangrijk om een netwerk binnen de Republiek op te bouwen, zodat de Oranjes binnen de bestuurslaag konden rekenen op steun van bepaalde facties. Het primair private karakter van het hof zorgde ervoor dat de Oranjes het hof konden gebruiken als een instrument voor het bedrijven van politiek onafhankelijk van de staatsorganen. Aan het hof konden ze mensen om zich heen verzamelen, die zij zelf als belangrijk beschouwden.⁴⁰ Tijdens het stadhouderschap van Maurits waren er voornamelijk buitenlanders aan het hof te vinden, maar tijdens de regeringsperiode van Frederik Hendrik werden de eerste aanzetten gedaan tot integratie van leden van de Nederlandse bestuurselite aan het hof. Er ontstond niet alleen een grotere rol voor de hoffunctionarissen, maar ook voor de hovelingen. Het hof bestond dus zowel uit leden van de burgerlijke elite en van de provinciale adel, als uit buitenlandse hovelingen, die als schakel konden dienen met de buurlanden.⁴¹ Belangrijke personen binnen het netwerk van de stadhouderlijke familie waren degenen die zorg droegen voor het interne beheer van het hof

³⁸ C. Fry, 'Perceptions of influence: the catholic diplomacy of queen Anna and her ladies, 1601 – 1604' in: N. Akkerman en B. Houben, *The Politics of Female Households. Ladies-in-Waiting across Early Modern Europe* (Leiden, 2014), 267.

³⁹ N. Akkerman en B. Houben, *The Politics of Female Households. Ladies-in-Waiting across Early Modern Europe* (Leiden, 2014), 1, 4.

⁴⁰ O. Mörke, 'Het hof van Oranje als centrum van het politieke en maatschappelijke leven tijdens de Republiek' in: M. Keblusek en J. Zijlmans, *Princely display. The court of Frederik Hendrik of Orange and Amalia van Solms in The Hague* (1998), 59,60.

⁴¹ O. Mörke, 'Het hof van Oranje als centrum', 58.

en met name het beheer van de centrale bezittingen van de Oranjes. Hierin was de Domeinraad van belang. De vijf tot acht leden in deze raad droegen niet alleen zorg voor het beheer van de landgoederen en financiën, maar ze gaven ook advies in politieke kwesties.⁴²

Belangrijker nog dan het bestuurlijke netwerk was het familienetwerk. Familieleden waren betrouwbare connecties, dit vanwege relationele banden en vanwege gedeelde belangen. Het familienetwerk zette men dan ook als eerste in wanneer men hulp nodig had op het gebied van levensonderhoud, opleiding, bruidsschatten en banen.⁴³ Binnen het netwerk van familieleden van Frederik Hendrik en Amalia bevonden zich de buitenlandse vorstelijke hoven. Belangrijke spelers in het familienetwerk van de Oranjes waren Frederik V, keurvorst van de Palts en zijn vrouw Elizabeth Stuart, ook wel de winterkoning en -koningin genoemd, omdat ze slechts één winter regeerden als koning en koningin van de Bohemen. Nadat de troepen van Frederik V verslagen waren, vluchtten ze naar Den Haag waar zij verbleven als ballingen.⁴⁴ Het Boheemse hof in ballingschap vormde een belangrijke schakel voor de buitenlandse politieke betrekkingen van de Republiek. Zij legden het contact voor de verbindingen met de Brandenburgse Hohenzollern en de Stuarts.⁴⁵

Een andere belangrijke schakel in het netwerk van de Oranjes waren de graven van Dohna. De leden van deze Oost-Pruisische adellijke familie bevonden zich net als de familie van Solms ook in het gevolg van de Palts.⁴⁶ De zus van Amalia, Ursula van Solms (1594-1657) was getrouwd met Christoph II, graaf van Dohna (1583-1637). Zij verbleven aan het stadhouderlijk hof totdat Christoph in 1630 de functie van stadhouder over het vorstendom Orange ontving. De familie Van Dohna zouden tot in de jaren 1670 een belangrijke verbinding vormen tussen de Republiek en de machten Brandenburg-Pruisen en Zweden en de calvinistische vorstendommen in het Duitse rijk, waar ook het graafschap Solms toe behoorde.⁴⁷ Dergelijke verbindingen vergrootten het netwerk van de Oranjes en we zullen zien dat deze contacten bij latere gebeurtenissen effectief konden worden ingezet.

Twee van de belangrijkste relaties met vorstelijke families waren wel die met de Stuarts en de Hohenzollerns. Deze kwamen tot stand door de huwelijkspolitiek die Frederik

⁴² O. Mörke, 'Het hof van Oranje als centrum', 62.

⁴³ J. Pollmann, 'Dienst en wederdienst. Patronage en de kunst van het netwerken in het ancien régime' in: W. Frijhoff en L. Wessels (ed.), *Veelvormige dynamiek Europa in het ancien régime 1450 – 1800* (Amsterdam, 2006), 229, 230.

⁴⁴ M. Keblusek, 'The Bohemian Court in The Hague' in: M. Keblusek en J. Zijlmans, *Princely display*, 48.

⁴⁵ J. Doorn, 'De Winterkoningin, vriendin of rivale van Amalia van Solms', *Spiegel der historie maandblad voor de geschiedenis en haar hulpwetenschappen* 1, no. 3 (1966), 82.

⁴⁶ P.H. Wilson, *Europe's Tragedy. A History of the Thirty Years War* (Londen, 2009), 249.

⁴⁷ O. Mörke, 'Het hof van Oranje als centrum', 64.

Hendrik en Amalia voerden en deze relaties zullen daarom in de volgende paragraaf aan bod komen.

1.3 Arrangeren van huwelijken

In de vroegmoderne tijd was een huwelijksluiting belangrijk voor het welzijn van de hele familie, het was dus meer dan een alliantie tussen twee personen.⁴⁸ Het arrangeren van goede huwelijken kon door families dan ook gehanteerd worden als een belangrijke strategie om bepaalde doelen te bereiken. Allereerst waren huwelijksluitingen belangrijk voor het voortbestaan van de dynastie. Een goed huwelijk van een familielid kon daarnaast het prestige van de familie verhogen, uitbreiding van het territorium of financieel voordeel opleveren. Bovendien waren huwelijken ook een geschikt middel om de familie toegang te verschaffen tot patronage of het kon dienen om de clientèle van de familie uit te breiden.⁴⁹

Het dynastieke belang van een goed huwelijk zien we terug in de succesvolle huwelijken die Amalia en Frederik Hendrik wisten te arrangeren voor hun kinderen. Het belangrijkste daarvan was het huwelijk van hun oudste zoon Willem II met Maria Stuart in 1641. Dit huwelijk verbond de Oranjes met het Engelse vorstenhuis en vergrootte het prestige van de stadhouderlijke familie in de wereld van de Europese hoge adel. Huwelijken werden niet alleen gesloten met betrekking tot dynastieke belangen, maar er speelden ook politieke overwegingen mee. Spanje probeerde zich namelijk op hetzelfde moment ook via een huwelijk te verbinden met het Engelse vorstenhuis. Het huwelijk tussen Willem II en Maria Stuart was voor de Oranjes daarom een goed middel om de alliantie tussen Engeland en Spanje te verrijken.⁵⁰ Ook het huwelijk van de oudste dochter Louise Henriëtte werd gesloten vanwege politiek belang. Zij werd uitgehuwelijkt aan Frederik Willem, die sinds 1640 keurvorst van Brandenburg was. Het huwelijk zou voor generaties van belang zijn in de politiek van de Republiek.⁵¹ Hoe Amalia een rol speelde in de totstandkoming van dit huwelijk zullen we in een volgend hoofdstuk onderzoeken.

Voor beide huwelijken geldt dat de stadhouderlijke familie door de huwelijksverbindingen met andere Europese vorstenhuizen werd ingebed in het Europese adelsnetwerk.⁵² Aangezien huwelijksluitingen van invloed waren op de hele familie, was het

⁴⁸ M. Slater, 'The weightiest business: marriage in an upper-gentry family in seventeenth-century England', *Past and Present* 72 (1976), 31, 32.

⁴⁹ J. Pollmann, 'Dienst en wederdienst', 230.

⁵⁰ O. Mörke, 'Het hof van Oranje als centrum', 70.

⁵¹ *Ibidem*, 70.

⁵² J. Duindam, 'Tussen tafellaken en servet. Het stadhouderlijk hof in dynastiek Europa', *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden* 124 (2009), 545.

van belang om niet alleen voor de eigen kinderen, maar ook voor anderen in de familiekring huwelijken te arrangeren die het netwerk vergrootten en die bevorderlijk konden zijn voor patroon-cliënt relaties. Een voorbeeld van een dergelijke huwelijksverbintenis in de familiekring van Amalia, was die van haar zus Louise, die ook hofdame aan het hof van Elisabeth Stuart was geweest. Louise werd uitgehuwelijkt aan Joan Wolfert van Brederode.⁵³ De Brederodes konden op deze manier ook als schakel dienen binnen het netwerk van de Oranjes.

1.4 Patronage

Zoals uit de vorige paragraaf bleek, waren huwelijken niet alleen nuttig voor de voortgang van de dynastie, maar ze konden ook een basis vormen voor patroon-cliënt relaties.⁵⁴ Het opbouwen van dergelijke relaties was van groot belang, want de politiek in de vroegmoderne tijd werd gedomineerd door patronage.⁵⁵ Bij patronage spreken we over een persoonlijke relatie tussen sociaal ongelijken waarbij de hoger geplaatste persoon, de patroon, bepaalde gunsten verleende aan de lager geplaatste persoon, de cliënt, in ruil voor diens trouw, afhankelijkheid en ondersteuning. De cliënt kon dankzij zijn patroon zijn financiële of sociale inkomen vergroten. Patronage was op deze manier een toegang tot inkomsten, ambten, privileges, aanzien of protectie, die door de patroon aan de cliënt werd verschaft.⁵⁶ Patroon-cliëntrelaties lijken zakelijk van aard te zijn, maar toch werden ze zelden geformaliseerd in de vorm van contracten. Ze zijn daardoor niet altijd makkelijk terug te vinden in de bronnen.⁵⁷ Een patroon-cliënt relatie kwam vaak tot stand door tussenkomst van een *broker*, of te wel een makelaar. Zij bemiddelden tussen de patroon en de cliënt. Een makelaar in macht, of ook wel genoemd een *power broker*, gaf de diensten die hij van zijn eigen patroon had gekregen door aan zijn persoonlijke cliënten.⁵⁸

We kunnen onderscheid maken tussen twee vormen van patronage, namelijk publieke patronage en private patronage. Soms zijn er wel verbindingen te ontdekken tussen beide circuits, zo waren er cliënten, zoals Johan de Knuyt (1587-1654), lid van zowel de

⁵³ J. Doorn, 'De Winterkoningin, vriendin of rivale van Amalia van Solms', 83

⁵⁴ B.J. Harris, 'Women and politics in Early Tudor England', 260.

⁵⁵ S. Kettering, 'The Patronage Power of early Modern French Noblewomen', *The Historical Journal* 32, no. 4 (1989), 841.

⁵⁶ J. Pollmann, 'Dienst en wederdienst', 216.

⁵⁷ G. H. Janssen, *Creaturen van de macht. Patronage bij Willem Frederik van Nassau (1613-1664)* (Amsterdam, 2005), 12.

⁵⁸ *Ibidem*, 13.

generaliteitsrekenkamer als van de raad van de prins, die deel uitmaakte van beide circuits.⁵⁹ De publieke patronage bestond uit het vergeven van bestuurlijke en militaire ambten. De Oranjes konden hun politieke macht uitoefenen door het stadhouderschap van de verschillende gewesten en door de functie van kapitein- en admiraal-generaal van het leger en de vloot van de Republiek. Beide ambten brachten tal van voorrechten en mogelijkheden mee die het mogelijk maakten om macht uit te breiden. Een voorbeeld hiervan is de benoeming van stadsbestuurders uit de dubbeltallen die de stedelijke regeringen aan de stadhouders voorlegden.⁶⁰ Tijdens het Stadhouderloze tijdperk vervielen de voorrechten en mogelijkheden die het vergeven van politieke en militaire ambten mogelijk maakten.⁶¹ De Oranjes konden op dat moment nog wel functies en ambten vergeven in hun privé eigendommen, bijvoorbeeld in de steden waar ze markies waren of in de domeinen. De Oranjes hadden als dienaars van de soeverein niet zoveel functies te vergeven als de monarchen van bijvoorbeeld Frankrijk en Engeland. Toch hadden ze wel enkele benoemingsrechten en dan met name in de provincie Zeeland. De Oranjes waren markies van Veere en Vlissingen en deze steden maakten dus deel uit van hun bezit. Ook mochten ze de burgemeesters en schepenen benoemen in Middelburg, Zierikzee en Tholen. Daarnaast had de Prins van Oranje de functie van Eerste Edele van Zeeland en in die zin had hij een belangrijke stem in de Staten.⁶²

Omdat patronage informeel en niet-institutioneel was, was het voor vrouwen een uitgelezen mogelijkheid om informele macht uit te oefenen.⁶³ Gewoonlijk hadden vrouwen alleen de mogelijkheid om als patroon op te treden binnen de private patronage. Bij de private patronage kunnen we denken aan patronage binnen de domeinen en de huishouding aan het hof. Binnen het huishouden aan het hof waren veel functies te vergeven. Zeker wanneer vrouwen economische macht hadden en in het bezit waren van kapitaal hadden ze de mogelijkheid om eigen hofmeesters, baljuws en secretarissen aan te stellen.⁶⁴ Dit gold vaak voor weduwen en voogdessen. Net als mannen konden vrouwen een heel eigen netwerk opbouwen van sociale relaties die gebruikt werden voor het verkrijgen van ambten en andere begunstigheden.⁶⁵ Maar de macht binnen patronagenetwerken bleef niet beperkt tot de

⁵⁹ G.H. Janssen, *Creaturen van de macht. Cliëntelisme bij Willem Frederik van Nassau (1613 – 1664)* (Leiden, 2005), 160.

⁶⁰ W. Frijhof, 'The Princely Court at The Hague', 13.

⁶¹ G. H. Janssen, *Creaturen van de macht. Patronage bij Willem Frederik van Nassau (1613-1664)* (Amsterdam, 2005), 166.

⁶² G. H. Janssen, *Creaturen van de macht*, 139.

⁶³ S. Kettering, 'The Patronage Power of early Modern French Noblewomen', *The Historical Journal* 32, no. 4 (1989), 818.

⁶⁴ S. Kettering, 'The Patronage Power', 818.

⁶⁵ B. J. Harris, 'Women and politics', 268.

hofhouding. Vrouwen konden functioneren als *brokers* en ze konden op deze manier indirecte macht uitoefenen in de samenleving. Ze konden invloed uitoefenen op de promotie van cliënten door bijvoorbeeld cliënten aan te bevelen bij hun echtgenoot. Als vrouw of moeder van mannelijke patronen konden ze invloed uitoefenen binnen het patronagenetwerk van mannelijke familieleden.⁶⁶

1.5 Geschenkwisseling

Een belangrijke strategie, die ingezet kon worden om relaties te onderhouden en te bevestigen, was het uitwisselen van geschenken. Bij het geven en ontvangen van giften kunnen we denken aan materiële zaken, zoals objecten, voedsel, geld en kunst, maar ook aan immateriële giften, zoals steun en gastvrijheid.⁶⁷ De bestudering van de uitwisseling van geschenken geeft inzicht in relaties en verbanden tussen personen. Daarnaast kunnen geschenken verwijzen naar een rituele status, naar een sociale reputatie van de ontvanger, of ze kunnen ons meer vertellen over het karakter van de relatie tussen de gever en ontvanger. De betekenis van een geschenk is gebonden aan culturele conventies en was in de zeventiende eeuw gedeeltelijk anders dan in onze tijd. Geschenken waren een teken van de verplichte relatie die tussen de gever en ontvanger werd gehandhaafd.⁶⁸ Op deze manier kon een geschenk ingezet worden als een instrument om een bepaald doel te bereiken. De uitwisseling van giften was mogelijk door het principe van reciprociteit. Men verwachtte dat gegeven geschenken zich op de één of andere manier zouden terugbetalen. Dit betekende niet dat voor elke gift die gegeven werd een gift van gelijke waarde en vorm teruggekeerd moest worden, maar het geschenk schiep wel een verplichting.⁶⁹ In het discours van de zeventiende eeuw stond een geschenk niet op zichzelf, maar werd ze altijd gezien in het geheel, een geschenk maakte onderdeel uit van een opeenvolging van geschenken.⁷⁰ Giften konden uitgekeerd worden in verschillende soorten sociale netwerken, namelijk in de familiekring, tussen vrienden en tussen relaties op professioneel vlak. In het algemeen valt er een bepaald patroon te herkennen voor elk van deze verschillende netwerken. Familieleden ontvingen vaak cadeaus bij belangrijke gebeurtenissen in het leven en dit waren doorgaans materiële objecten. Bij vriendschappen gaat het vaker om immateriële geschenken, zoals aanbevelingen of gastvrijheid, die op een dag aan dag basis geleverd werden. De geschenken die gegeven

⁶⁶ S. Kettering, 'The Patronage Power', 838.

⁶⁷ Ibidem, 11.

⁶⁸ I. Thoen, *Strategic Affection. Gift Exchange in Seventeenth Century Holland* (Amsterdam, 2007), 223.

⁶⁹ I. Thoen, *Strategic Affection*, 19.

⁷⁰ Ibidem, 224.

werden aan contacten in professionele netwerken waren doorgaans gebonden aan het beroep.⁷¹

De constante uitwisseling van giften had politieke implicaties, het bevestigde bestaande relaties binnen netwerken en het gaf gevers en ontvangers een specifieke claim op elkaars bronnen en diensten.⁷² Geschenken maakten ook onderdeel uit van patronage. Zo konden patroons hun cliënten belonen voor bepaalde kunstwerken of diensten door achteraf een geschenk te geven. Cliënten konden ook spontaan kunstwerken schenken aan mogelijke patronen in de verwachting dat ze ervoor beloond zouden worden. Een cliënt kon ook zijn boek of gedicht opdragen aan een bepaalde patroon, ook dit kunnen we zien als een geschenk waarbij de reciprociteit voor ogen stond.⁷³

Vrouwen deelden ook in de geschenkenwisseling en met name bij hun huwelijk ontvingen ze waardevolle cadeaus, zoals juwelen en niet te vergeten een bruidsschat. Dit soort bezittingen konden dienen als reserves en konden ingezet worden in tijden van nood, wanneer er geld nodig was. De bruidsschatten en juwelen waren belangrijke toevoegingen voor het familiefortuin en versterkten daarom de economische macht van vrouwen in de familie.⁷⁴

1.6 Retorische inzet van vrouwelijkheid

Het citaat van Geest aan het begin van dit hoofdstuk beschreef de taak van Amalia als ‘echt vrouwelijk’. Geest verwijst vervolgens naar de zorg voor de familie en de kinderen, dit alles met het oog op de dynastie. Zoals uit vorige paragrafen is gebleken, was de rol van vrouwen niet alleen beperkt tot deze ‘echt vrouwelijke’ taken zoals Geest ze betiteld. Dit neemt niet weg dat de rol als moeder heel belangrijk was in deze periode en valt er meer over het moederschap te zeggen, want juist geaccepteerde vrouwelijke rollen konden ingezet worden als strategie.

Zeventiende eeuwse politieke en religieuze theorieën waren unaniem van mening dat vrouwen ongeschikt waren om te regeren. Dit kwam voort uit het idee dat regering door een vrouw tegengesteld was aan de menselijke en goddelijke wetten.⁷⁵ Toch waren er manieren waarop vrouwen deze obstakels wisten te nemen.⁷⁶ Voor het legitimeren van hun macht konden vrouwen de geaccepteerde noties van vrouwelijk gedrag als retorisch middel inzetten.

⁷¹ I. Thoen, *Strategic Affection*, 151.

⁷² B.J. Harris, ‘Women and politics’, 265.

⁷³ I. Thoen, *Strategic Affection*, 180.

⁷⁴ S. Kettering, ‘The Patronage Power’, 825.

⁷⁵ T. Helfferich, *The Iron Princess: Amalia Elisabeth and the Thirty Years War* (Harvard, 2013), 141.

⁷⁶ T. Helfferich, *The Iron Princess*, 142.

Wanneer we kijken naar de manier waarop vrouwen hun positie legitimeerden dan zien we dat ze hiervoor verschillende functies wisten in te zetten, namelijk als toegewijd echtgenote, als goede moeder die handelde in het belang van haar kinderen en als weduwe die handelde in de nagedachtenis van haar man.

Eén van de vrouwen die als eerste deze rollen effectief als retorisch middel wist in te zetten was Catherine de Medici (1519-1589). Tijdens haar huwelijk met Hendrik II, koning van Frankrijk (1519-1559) presenteerde ze zichzelf als een toegewijd echtgenote. Dit uitte zich in brieven die ze aan haar man schreef, ze vroeg hem om advies en voldeed aan zijn vragen.⁷⁷ Haar rol veranderde na de dood van haar man in 1559, waarna ze zichzelf presenteerde als een toegewijde weduwe. Haar politieke carrière berustte voornamelijk op haar rol als moeder. De koningin-moeder was de beste optie om haar zoon te assisteren, vanwege de moederlijke affectie. Een moeder zou onzelfzuchtig handelen tegenover de fracties aan het hof. Dit beeld was een oud archetype dat Catherine nieuw leven in wist te blazen.⁷⁸ Op deze manier claimde Catherine de affectieve relatie met haar zoon als basis van haar autoriteit.⁷⁹

Vrouwen konden de rol als moeder ook presenteren als een plicht die hen was opgelegd en die ze daarom wel moesten uitvoeren. Dit was de manier waarop een tijdgenoot van Amalia van Solms, Amalia Elisabeth, landgravin van Hessen (1602-1651), haar vrouwelijkheid inzette. Ze schreef dat zowel menselijke wetten als goddelijke wetten haar als moeder verplichtten om de geboorterechten van haar kinderen, de gebieden en de religie te bewaren.⁸⁰ Amalia Elisabeth van Hessen zette ook haar rol als weduwe in als retorisch middel om anderen te overtuigen van de legitieme macht die ze uitvoerde. De positie van weduwe bracht in de vroegmoderne tijd bepaalde regels en verwachtingen met zich mee, waaronder het in leven houden van de herinneringen aan de overleden echtgenoot.⁸¹ Amalia Elisabeth schrijft dat ze het als een verplichting ziet om als weduwe de taken van haar overleden echtgenoot als prins en militair leider op zich te nemen.⁸²

Bij Amalia Elisabeth zien we dat ze haar vrouwelijkheid ook op een andere manier als retorisch middel inzet. Zo beroept ze zich tegenover andere heersers op haar vrouwelijke zwakheid en de behoefte om bescherming. Ze schrijft over de hopeloosheid van de situatie en

⁷⁷ K. Crawford, *Perilous Performances. Gender and regency in Early Modern France* (Harvard, 2004), 27, 29.

⁷⁸ K. Crawford, *Perilous Performances*, 30.

⁷⁹ *Ibidem*, 202.

⁸⁰ T. Helfferich, *The Iron Princess*, 52.

⁸¹ M. Eikema Hommes en E. Kolfin, *De Oranjezaal in Huis ten Bosch. Een zaal uit loutere liefde* (Zwolle, 2013) 33.

⁸² T. Helfferich, *The Iron Princess*, 142.

ze schrijft dat haar vrouwelijke schouders te zwak zijn om deze lasten en vragen aan te kunnen.⁸³ Amalia Elisabeth presenteerde zich op deze manier als een arme domme vrouw, een hulpeloos meisje, of een wanhopige weduwe.⁸⁴ Ze gebruikte de stereotype beelden over vrouwen dus als retorisch middel en wist ze zo als strategie te gebruiken om anderen over te halen haar te steunen en te helpen.

In de verouderde literatuur over Amalia, hebben historici gewezen op het belang van Amalia's rol als echtgenote, moeder en weduwe. Bij de bestudering van het leven van Amalia zien we inderdaad dat deze rol belangrijk was. De specifiek vrouwelijke rollen, komen onder andere tot uiting in de manier van omgang met echtgenoot en kinderen en in de rol als moeder die op zoek gaat naar geschikte huwelijkskandidaten. Uit recente literatuur blijkt echter dat de rol van moeder en echtgenote vrouwen niet beperkt blijft tot de uitoefening van macht op een klein afgebakend terrein, zoals Geest betoogt. Vrouwen konden binnen hun posities bepaalde strategieën aanwenden om hun doel te bereiken. Deze kwamen deels overeen met de strategieën die mannen hanteerden. De beschreven strategieën als het opbouwen, consolideren en inzetten van netwerken, het uitvoeren van patronage, de deelname aan de geschenkuitwisseling, de huwelijksstrategieën en de retorische inzet van vrouwelijkheid bewijzen dat vrouwen niet in een beperkte vrouwelijke rol gevangen waren. In de volgende hoofdstukken zal besproken worden of, en hoe, Amalia de vijf genoemde strategieën hanteerde om haar doelen te bereiken in concrete politieke situaties.

⁸³ T. Helfferich, *The Iron Princess*, 54.

⁸⁴ *Ibidem*, 244.

Hoofdstuk 2: Netwerken en onderhandelen in ‘Oranjebelang’

2.1 Op weg naar vrede

Het jaar 1648 is een belangrijk jaar geworden in de Europese geschiedenis. Het is het jaar waarin na een lange periode van oorlog de Vrede van Münster werd gesloten. De onderhandelingen tussen vorsten en afgevaardigden die aan deze vrede vooraf gingen, hadden heel wat voeten in aarde. Ook Amalia bemoeide zich met de onderhandelingen. Ze bleef graag op de hoogte van de gebeurtenissen en probeerde tevens te handelen in het voordeel voor het huis van Oranje. Tijdens de onderhandelingen wist Amalia verschillende strategieën in te zetten voor het belang van de Oranjes, namelijk de inzet van een grootschalig netwerk, van patronage en van het uitwisselen van geschenken. Deze strategieën zullen in dit hoofdstuk besproken worden. Voordat we naar de handelingen van Amalia zullen kijken, richten we ons eerst op de toenmalige situatie. Wat was de stand van zaken in de Republiek?

De Republiek was sinds het einde van het Twaalfjarig Bestand in 1621 in oorlog met Spanje en deze oorlog duurde maar voort. In de loop der jaren gingen er steeds meer stemmen op voor het vestigen van vrede. Met name binnen Holland waren velen voor het beëindigen van de oorlog. In deze provincie bevonden zich veel steden die afhankelijk waren van de scheepvaart en de handel. De oorlog was voor hen een belemmerende factor. Een uitzondering hierop waren de steden Leiden en Haarlem. Deze textielsteden waren tegen het vestigen van de vrede, omdat ze afhankelijk waren van de textielhandel en ze daarom de Vlaamse concurrentie klein wilden houden. Daarnaast speelden ook religieuze argumenten een rol, in beide steden overheersten de orthodoxe calvinisten die erop uit waren het katholicisme terug te dringen.⁸⁵ Vanwege beide redenen bleven de steden voorstanders van voortzetting van de oorlog. Ook Zeeland was tegen het vestigen van vrede. Het gewest was namelijk onvoldoende beveiligd voor invallen vanuit het zuiden. Daarnaast was het de vraag of de handelspositie voor de Zeeuwen met de komst van de vrede zou verbeteren. Zolang de oorlog voortduurde, konden ze veel inkomsten uit de kaapvaart behalen. Verder speelde ook daar een religieus argument een rol. Veel Zeeuwen waren de gereformeerde religie toegedaan en wilden het katholicisme bestrijden.⁸⁶ In Utrecht waren er ook tegenstanders van de vrede. In dit gewest had de factie van Godard van Reede van Nederhorst de overhand. Hij was vanwege persoonlijke machtspolitiek en godsdienstige redenen ook voor de voortzetting van

⁸⁵ S. Groenveld, *De Vrede van Munster: de afsluiting van de Tachtigjarige Oorlog* (Den Haag, 1997), 56, 57.

⁸⁶ *Ibidem*, 57.

de oorlog. Van Reede bracht het argument in dat het voeren van aparte onderhandelingen met de Spanjaarden en het sluiten van vrede inging tegen het verdrag dat de Staten-Generaal in 1635 met de Franse koning hadden gesloten. Bij dit verdrag was afgesproken tussen de Franse en Nederlandse bondgenoten dat zij niet onafhankelijk van elkaar contacten met de gemeenschappelijke vijand, Spanje, zouden aanknopen.⁸⁷

Na veel geredetwist en pogingen tot overreding van Zeeland en Utrecht vertrokken de Staatse gevolmachtigde ambassadeurs uiteindelijk in januari 1646 toch voor onderhandelingen naar Münster.⁸⁸ Te Münster werden de onderhandelingen bilateraal gevoerd.⁸⁹ De Republiek was met de Spanjaarden om tafel gegaan om te komen tot een wapenstilstand. Deze besprekingen gingen voorspoedig, omdat de Spanjaarden de Nederlanders op het merendeel van de eisen tegemoet kwamen. Ze stelden voor om in plaats van een bestand een eeuwige vrede te sluiten. Ondanks de overeenkomst met Frankrijk stemde de Staten-Generaal uiteindelijk in oktober 1646 met dit voorstel in. In januari 1647 werd vervolgens een akkoord bereikt over een voorlopig vredesverdrag.⁹⁰ In de Republiek wekte dit veel beroering op. Holland probeerde de andere Staten, met name Zeeland en Utrecht te overtuigen en te bewerken tot de vrede.⁹¹ Het lukte Holland uiteindelijk om de andere gewesten te overtuigen en op 15 mei 1648 werd de vrede in Münster bekrachtigd.⁹²

2.2 De houding van de Oranjes met betrekking tot de vrede

Hoe verhielden de Oranjes zich tot de vrede en welke rol speelden zij bij de onderhandelingen? Frederik Hendrik wilde aanvankelijk niets van vrede weten. Zijn doel was het voltooiën van het werk van zijn voorouders en hij wilde zorgen voor de vorming van een vrije Nederlandse staat.⁹³ Frederik Hendrik vond dat de Republiek pas vrede moest sluiten op het moment dat ze zich in een uiterst voordelige situatie bevond. Zolang dit niet het geval was, moesten ze verder strijden om alsnog in zo'n situatie te komen. Het leek erop dat de prins eerst de gebieden rondom Zeeland in zijn bezit wilde krijgen, en daarmee de grenzen

⁸⁷ M. Ebben, 'Twee wegen naar Munster. De besluitvorming over de Vrede van Munster in de Republiek en Spanje' in: D. Bos, M. Ebben en H. te Velde (ed.), *Harmonie in Holland. Het poldermodel van 1500 tot nu* (Amsterdam, 2011), 61, 62.

⁸⁸ M. Ebben, 'Twee wegen naar Munster', 62.

⁸⁹ S. Groenveld, *De Vrede van Munster*, 60.

⁹⁰ M. Ebben, 'Twee wegen naar Munster', 62, 63.

⁹¹ Ibidem, 65.

⁹² S. Groenveld, '...tot de vredehandeling binnen Munster aengesteld...' Het Haagse thuisfront, de Staatse ambassadeurs en de Vrede van Munster, 1646-1647' in: *Vrede van Munster, 1648-1998. Tractaat van 'een aengename, goede, en oprechte Vrede'* (Den Haag, 1998), 19.

⁹³ C.R. van den Berg, 'Oranje en de Vrede van Munster' in: *Vrede, vrijheid, vaderland. Nederlandse protestanten en de Vrede van Munster* (Rotterdam, 1998), 51.

wilde beveiligen, alvorens de oorlog te beëindigen.⁹⁴ Daarnaast was hij er op gebrand om Antwerpen te veroveren, zodat de stad tegenwicht zou bieden tegen Amsterdam.⁹⁵

De gezondheid van Frederik Hendrik ging gedurende de jaren 1646 en 1647 meer en meer achteruit. Hij werd geplaagd door jicht en kreeg daarnaast ook last van geheugenverlies en zijn verstand verzwakte. Velen zagen liever dat Frederik Hendrik het bevel van het leger zou overdragen aan zijn oudste zoon. Er werd tweemaal, zowel door de Staten, als door een Franse gezant bij Frederik Hendrik op aangedrongen, maar hij weigerde dit en wilde zelf de leiding over het leger behouden.⁹⁶ Echter, zijn gezondheid ging steeds verder achteruit en op een gegeven moment kreeg hij door dat het zo niet langer ging. Daarom wilde hij bij de Staten-Generaal verzoeken 'dat se sich solden adresseren aen sijn huysvrouw H.H, want hij wost wat voor een genegentheit sie voor deser landen dienst had; oock door lange experiëntie ende ervaerentheit had hij bevonden haere bequaemicheit ende goet verstant, waerdoor sie dese landen alsoo goede dienst solde kunnen doen als dese landen oyt van hem hadden gehad.'⁹⁷ Dit idee stond de heren van de Staten-Generaal niet aan, dus tot een officieel verzoek zou het niet komen⁹⁸, maar de opmerking tekent wel, dat Frederik Hendrik zijn gezag over wilde dragen aan zijn echtgenoot.

De afnemende gezondheid van Frederik Hendrik maakte hem niet langer geschikt voor de leiding over het leger en het stimuleerde de wens naar vrede. Daarnaast gingen er geruchten in de Republiek die stemmen voor de vrede versterkten. Spanje verspreidde namelijk het gerucht dat de Franse Lodewijk XIV zou trouwen met de Spaanse infanta. Frankrijk zou de Zuidelijke Nederlanden ontvangen op voorwaarde dat ze zich zou terugtrekken uit Catalonië.⁹⁹ De Republiek wist nu dat Frankrijk, ondanks de afspraken van 1635, afzonderlijk met Spanje onderhandelde. Het verhoogde het wantrouwen van de inwoners van de Republiek en daardoor schaarden steeds meer mensen zich achter de vredespartij.¹⁰⁰ Toen Frederik Hendrik merkte dat er in het land steeds meer stemmen opgingen voor het vestigen van de vrede, stemde hij in met de totstandkoming van de vrede.¹⁰¹ Bij de vredesonderhandelingen traden de Oranjes op als een afzonderlijke macht. Ze

⁹⁴ S. Groenveld, *De Vrede van Munster*, 58.

⁹⁵ G.W. Kernkamp, *Prins Willem II 1626 -1650* (Rotterdam, 1977), 39.

⁹⁶ *Ibidem*, 40.

⁹⁷ J. Visser (ed.), *Gloria Parendi. Dagboeken van Willem Frederik stadhouder van Friesland, Groningen en Drenthe 1643-1649, 1651-1654* (Den Haag, 1995), 309.

⁹⁸ *Ibidem*, 310.

⁹⁹ C.R. van den Berg, 'Oranje en de Vrede van Munster', 64. In het archief van Amalia is een verslag te vinden waarin verslag wordt gedaan van dit bericht: LHASA, Abteilung Dessau, A7b, nr. 126B Ingekomen stukken betreffende de vredesonderhandelingen te Munster, 1646-1647

¹⁰⁰ T. Geest, *Amalia van Solms*, 57.

¹⁰¹ G.W. Kernkamp, *Prins Willem II*, 44.

hadden hun eigen belangen, kwamen op voor hun rechten en eisten een schadevergoeding van Spanje voor hun bezittingen in de Zuidelijke Nederlanden.¹⁰²

Amalia was nauw bij deze onderhandelingen betrokken. Ze sprak met afgevaardigden van zowel Frankrijk als Spanje en had invloed op de meningsvorming en besluitvorming van haar man. Al in 1643 scheef Gaspard Coignet de la Thuillerie (1597-1653), de ambassadeur van Frankrijk in de Republiek aan Anna van Oostenrijk (1601-1666) de koningin-regentes van Frankrijk, dat Amalia goed behandeld diende te worden, vanwege het gezag dat ze had bij Frederik Hendrik.¹⁰³ De invloed van Amalia op Frederik Hendrik vermeerderde gedurende de achteruitgang van zijn gezondheid.¹⁰⁴ Uit de brieven die Amalia naar Frederik Hendrik schreef, blijkt dat Amalia Frederik Hendrik van de vrede probeerde te overtuigen. Een groot deel van de brieven tussen Frederik Hendrik en Amalia zijn helaas verdwenen. Naar alle waarschijnlijkheid zijn ze door hun dochter Henriette Catharina meegenomen in haar graf.¹⁰⁵ Desalniettemin zijn er wel enkele brieven tussen Frederik Hendrik en Amalia bewaard gebleven en uit deze brieven blijkt het verlangen van Amalia naar de vrede. In een brief van 28 juli 1646 schreef ze: ‘Je me souhaîte bien avec vous, pour savoir si l’on fera la pais bientost; je le souhaite de tout mon cœur, car je croy que c’est nostre avantasche.’¹⁰⁶ De argumenten die Amalia aandroeg voor het sluiten van de vrede hadden met name betrekking op haar bezorgdheid om Frederik Hendrik. David de Leu de Wilhelm (1588 -1658), lid van de Raad van de Prins en zwager van Constantijn Huygens, schreef in een brief aan Huygens dat de Prinses van Oranje haar man liever in zijn kamer zag dan aan het hoofd van een leger.¹⁰⁷ Ook uit de dagboeken van Willem Frederik van Nassau (1613-1664) maken we op dat Amalia het liefst vrede wilde vanwege het gevaar waarin de prinsen verkeerden. Op 3 juni 1646 schrijft hij: ‘dat Castelrodrigo geseit hadde H.H. [Amalia] was tegens de vrede, twelck niet is, want Haere Hoocheiden den prins en prins Wilhelm alletijt in gevaer sitten, twelck haer liefste panden en weerdste, maer eer se eenen verachterlijcken vrede soude wunschen, dan had se liever den oorloch, soo om S.H. [Frederik Hendrik] reputatie als ’s lants’.¹⁰⁸

Het is mogelijk dat Amalia een dergelijke uitspraak deed voor de publieke opinie, zodat men zou geloven dat Amalia het landsbelang hoger achtte dan haar persoonlijk belang.

¹⁰² T. Geest, *Amalia van Solms*, 59.

¹⁰³ G. Groen van Prinsterer, *Archives ou correspondance inédite de la maison d'Orange-Nassau*, serie 2, deel 4 (Amsterdam, 1861), 95.

¹⁰⁴ J.J. Poelhekke, *Frederik Hendrik*, 554.

¹⁰⁵ J.N. Fernhout, *Eindelijk weer samen*, 13.

¹⁰⁶ G. Groen van Prinsterer, *Archives*, serie 2, dl 4,162.

¹⁰⁷ G. Groen van Prinsterer, *Archives*, serie 2, dl 4,159.

¹⁰⁸ J. Visser, (ed.) *Gloria Parendi*, 243.

In ieder geval wil Amalia met de uitspraak duidelijk maken dat ze niet tegen elke prijs vrede wilde. We zullen later in dit hoofdstuk zien dat ze probeerde zoveel mogelijk voordelen uit de vrede te halen.

Willem II hield er een andere mening op na dan zijn ouders. Hij wilde graag voortzetting van de oorlog en hij hoopte, net als zijn voorouders, zijn prestige te vestigen als militair leider. Dit leidde tot confrontaties tussen Amalia en Willem II. Na de dood van Frederik Hendrik richtte Willem zijn eigen clientèle in en hij probeerde prominente personen voor zich te winnen. De regenten die afgedankt waren door Willem II, richtten zich tot Amalia, evenals een aantal raadsheren, die niet langer gewaardeerd werden. Het gevolg was dat de voormalige clientèle van Frederik Hendrik zich rondom Amalia schaarde. Zo ontstonden er aan het hof twee facties, een groep die ondanks de afspraken met Frankrijk voor het sluiten van de vrede was en een groep die openlijk met Frankrijk samenwerkte.¹⁰⁹ Uiteindelijk bleef de groep vertrouwelingen rondom Willem II klein en werd hij gedwongen om zijn vaders raadgevers in de politiek te betrekken. Deze raadgevers hadden contacten onderhouden met Amalia.¹¹⁰ De Fransman Abel Servien (1593-1659) die in dienst was als diplomaat van Mazarin, schreef op 26 maart 1647 een brief naar Henri-Auguste de Loménie, Graaf van Brienne (1594-1666), secretaris van Mazarin, waarin hij vermeldde dat Amalia en Willem II lange gesprekken voerden en dat Willem II Amalia ervan probeerde te overtuigen dat ze alleen met hem over de zaken moest praten.¹¹¹ Maar Willem II kon zijn moeder hier niet van overtuigen, want we kunnen zien dat ze op haar eigen houtje bleef netwerken.

2.3 Contacten in binnen- en buitenland

‘Non seulement les officiers de guerre et les directeurs de l'Etat mais encore les ministres étrangers n'entamaient aucune affaire importante, sans avoir auparavant consulté l'oracle chez cette princesse; comme elle était extrêmement habile, elle ménageait les esprits avec une adresse et elle réglait toutes leurs démarches au grand soulagement de son mari.’¹¹²

Uit dit citaat uit de memoires van Frederik, graaf van Dohna (1621-1688), zoon van Christoph van Dohna en Ursula van Solms-Braunfels, blijkt dat Amalia een groot netwerk had en dat niet alleen de officieren en de bestuurders van de staat bij haar langs kwamen, maar dat

¹⁰⁹ S. Groenveld, ‘The House of Orange and the House of Stuart, 1639-1650: a revision’, *The Historical Journal*, 34, no. 4 (1991), 964, 965.

¹¹⁰ S. Groenveld, ‘The House of Orange’, 964, 965.

¹¹¹ G. Groen van Prinsterer, *Archives*, serie 2, dl 4, 200.

¹¹² H. Borkowski (ed.), *Les mémoires du burgrave et comte Frédéric de Dohna* (Königsberg, 1898), 27.

ook buitenlandse ministers de prinses bezochten om haar om advies te vragen. Van Dohna schreef zijn memoires op een later moment in zijn leven en met het oog op zijn kinderen. Hierbij moeten we dus in gedachten houden dat zijn opmerkingen gekleurd zijn.¹¹³ Aangezien Van Dohna tijdens zijn jonge jaren veel aan het hof verbleef, kunnen we er echter wel vanuit gaan dat zijn uitspraken relatief betrouwbaar zijn en dat het waar is dat Amalia gedurende deze periodes veel bezoekers aan het hof ontving. Wie waren deze personen en waarover spraken zij met Amalia?

Amalia had zowel binnen als buiten de Republiek een groot netwerk opgebouwd. Een netwerk was onder andere belangrijk voor het verkrijgen van informatie. Dit is dan ook één van de doelen waarvoor Amalia haar netwerk inzette. De correspondent van wie Amalia de meeste informatie ontvangen heeft, was Constantijn Huygens (1596-1687), de secretaris van Frederik Hendrik. Huygens was één van de belangrijkste cliënten in het patronagenetwerk van Amalia en Frederik Hendrik. Hij was het oog en oor van de stadhouder, bij hem kwamen mensen langs met klachten en verzoeken, die hij vervolgens doorspeelde naar Frederik Hendrik en Amalia.¹¹⁴ Huygens had als cliënt zijn ambt te danken aan het vorstelijk paar. In ruil voor zijn trouwe dienst verleenden Frederik Hendrik en Amalia hem gunsten, zoals benoemingen van familieleden in bepaalde ambten.

Huygens voorzag Amalia voortdurend van informatie. Amalia wilde namelijk graag weten wat zich afspeelde in het leger en hoe het er voor stond met de gezondheid van Frederik Hendrik. In de brieven naar Huygens vroeg Amalia voortdurend om nieuwtjes, zo schrijft ze: ‘de savoir tout le jour de vos nouvelles, quy m’est la seule chosie, qui m’est la plus agréable’.¹¹⁵ Dat is dan ook wat Huygens getrouw deed, hij bracht haar voortdurend van alle zaken in het leger op de hoogte en beschreef gedetailleerd hoe het met de prins ging. Uit de correspondentie met Huygens en ook uit de enkele brieven aan Frederik Hendrik die ons resteren, blijkt dat ook Amalia hen van de nodige informatie verschaftte over de gebeurtenissen in Den Haag. Verder schreef ze welke personen voorstanders en welke personen tegenstanders waren van de vrede. Daarnaast schreef ze Frederik Hendrik wie er op

¹¹³ Frederik van Dohna heeft zijn *mémoires* niet lang na het einde van zijn politieke werkzaamheden geschreven. Vanwege de dagboekachtige vorm en de precieze weergave van uitspraken is het waarschijnlijk dat in ieder geval een deel van de *mémoires* gebaseerd is op aantekeningen die hij vlak na de gebeurtenissen gemaakt heeft. Frederik schreef zijn *mémoires* voor zijn nageslacht en we moeten in het oog houden dat hij dit deed om zijn eigen handelen te verantwoorden. Zie: H. Borkowski (ed.), *Les mémoires du burgrave et comte Frédéric de Dohna* (Königsberg, 1898) XLII, XLIII, XLIV.

¹¹⁴ S. Groenveld, ‘Frederik Hendrik en zijn entourage. Een politieke levensschets’ in: P. van der Ploeg en C. Vermeeren (ed.), *Vorstelijk Verzameld. De kunstcollectie van Frederik Hendrik en Amalia* (Den Haag, 1997), 31.

¹¹⁵ G. Groen van Prinsterer, *Archives*, serie 2, dl 4, 164.

dat moment richting Münster vertrok en welke afgezanten er op dat moment in de Republiek waren.¹¹⁶ Ook deed Amalia verslag van de bezoeken die ze ontving, zo schreef ze in een brief van 23 juli 1646 aan Frederik Hendrik dat de ambassadeurs bij haar kwamen dineren en dat ze tijdens dit diner drie uur met elkaar praatten.¹¹⁷

Naast het onderhouden van een uitgebreide correspondentie ontving Amalia veel personen. Evenals uit het citaat van Van Dohna kunnen we uit het dagboek van Willem Frederik opmaken dat er regelmatig ambassadeurs of vertegenwoordigers bij haar op bezoek kwamen of samen met haar gingen dineren. Wie waren deze mensen? Eén van de belangrijkste mannen met wie Amalia geregeld contact had, was Johan de Knuyt. Johan de Knuyt was afkomstig uit een regentenfamilie uit Middelburg in Zeeland. In 1624 kwam hij in dienst van de Oranjes als ‘Tresorier Generaal’. Vanaf 1631 vertegenwoordigde hij de vorst van Oranje in de Statenvergadering van Zeeland, waar deze de belangrijkste stem had als ‘Eerste Edele’. Frederik Hendrik waardeerde de inzet van de Knuyt zeer, dit blijkt uit de toewijzing van een jaarlijks pensioen van 2000 gulden, nadat hij in 1630-1631 het vorstendom Orange voor de Oranjes in zijn bezit had genomen.¹¹⁸ De Knuyt vertrok in december 1645 als afgevaardigde namens Zeeland naar Münster. Het was zijn doel om vrede te bereiken, maar hij was daarnaast ook belast met het afhandelen van een overeenkomst tussen de Spaanse koning en het huis van Oranje. De Knuyt onderhield nauw contact met Amalia, volgens Poelhekke had De Knuyt zelfs een betere verstandhouding met Amalia dan met de prins. De Knuyt was een voorstander voor de vrede en op 8 mei 1646 klaagde hij dan ook dat Frederik Hendrik maar niet wilde toehappen op de royale aanbiedingen uit Spanje.¹¹⁹

Dat Amalia en de Knuyt contacten onderhielden, kunnen we ook opmaken uit verschillende brieven van Franse gezanten. Op 22 mei 1646 schreef De la Thuillierie, de ambassadeur van Frankrijk in de Republiek, aan afgevaardigden in Münster dat hij geen moment twijfelde over het feit dat de Knuyt een bijzondere opdracht had ontvangen van de Prinses van Oranje. Het geval was namelijk dat Amalia naar Den Haag was vertrokken, en ze gaf hiervoor als reden om de vorderingen van de bouw van Huis ten Bosch te bekijken. Volgens De la Thuillierie was dat niet het geval en confereerde ze in werkelijkheid met de Knuyt, die vlak daarna naar Münster zou vertrekken. De la Thuillierie schrijft in deze brief dat De Knuyt en Amalia wel drie uur bij de heer 'Desloges', oftewel Charles de Rechingvoisin,

¹¹⁶ G. Groen van Prinsterer, *Archives*, serie 2, dl 4, 160.

¹¹⁷ Ibidem, 160

¹¹⁸ O. Mörke, ‘Het hof van Oranje’, 62.

¹¹⁹ J.J. Poelhekke, *Frederik Hendrik*, 554.

heer van les Loges en Frans kolonel der infanterie in het Staatse leger, verbleven en dat ze bij deze heer dineerden.¹²⁰ Op 25 januari 1647 schreef Mazarin aan Servien dat de Knuyt helemaal op Amalia vertrouwde en dat Amalia al de nodige ordes aan hem gaf.¹²¹ Uit deze opmerkingen kunnen we opmaken dat De Knuyt een spil in Amalia's netwerk was. Hij was uiteindelijk degene die in 1647 het voorlopige verdrag sloot, dat de belangen van de Oranjes betrof.

In de Republiek voerde Amalia ook besprekingen met andere voorstanders van de vrede. Dit kunnen we onder andere opmaken uit een brief van Servien die schrijft dat Amalia vaak besprekingen had met Bicker. Hiermee doelde Servien op één van de gebroeders Bicker, Andries Bicker (1586-1652) of Cornelis Bicker (1592-1654). Beide broers waren verschillende keren burgemeester van Amsterdam. Servien noemde Bicker één van de meest gevaarlijke tegenstanders. Uit de brief blijkt zijn verbazing over het feit dat Amalia contact met deze man onderhield, want Bicker was een vijand geweest van Frederik Hendrik.¹²² Frederik Hendrik kwam namelijk met de Bickers in conflict, op het moment dat hij de stad Antwerpen wilde veroveren. Verovering van de stad Antwerpen had tot gevolg dat de Schelde geopend zou worden en dit zou een ondermijning van de Amsterdamse monopolie-positie zijn. De tegengestelde belangen maakten de Oranjes en de Bickers op dat moment tot elkaars vijanden.¹²³ Ook Willem Frederik verbaasde zich over het feit dat Amalia vaak bezoek kreeg van Bicker, omdat Amalia eerder nog op slechte voet met hen gestaan had. Amalia onderhield deze contacten waarschijnlijk, omdat ze de steun van deze mannen kon gebruiken bij streven naar vrede. In Franse pamfletten wordt Andries Bicker genoemd als één van de voornaamste schuldigen aan het doordrijven van de vrede, dit wijst er wel op dat Bicker tijdens de onderhandelingen een belangrijk persoon was binnen de vredesfactie. Voor Amalia was het daarom belangrijk om de ruzie bij te leggen en met deze invloedrijke mannen op een lijn te zitten.¹²⁴

Naast de binnenlandse contacten onderhield Amalia ook contacten met buitenlandse vertegenwoordigers en onderhandelaars. Aan de Spaanse zijde had Amalia contact met de Spaanse landvoogd Manuel Castel Rodrigo (1590-1651). Dit contact verliep via Lord Goring, graaf van Norwich (1585-1663). Zo bracht Lord Goring een bezoek aan Amalia in Bergen op Zoom in juli of augustus 1646. Amalia wilde het contact met hem onderhouden en ze

¹²⁰ G. Groen van Prinsterer, *Archives*, serie 2, dl 4, 154.

¹²¹ *Ibidem*, 179.

¹²² *Ibidem*, 205.

¹²³ P.J. Blok en P.C. Molhuysen (ed.), *Nieuw Nederlands Biografisch Woordenboek*, (Leiden, 1911) 60, 61.

¹²⁴ J.J. Poelhekke, *De vrede van Munster* (Den Haag, 1948), 442.

verzocht hem daarom om zijn secretaris achter te laten, zodat ze hem kon berichten over de stappen die ze met de inzet van haar vertrouwelingen bij de Staten aan het ondernemen was.¹²⁵

Een deel van de contacten kunnen we reconstrueren door de analyse van correspondentie, maar een groot deel van de contacten vond plaats tijdens ontmoetingen en van deze ontmoetingen vinden we vrijwel niets terug in de archieven. Een mooie gelegenheid om buitenlandse contacten te ontmoeten en te spreken was door een bezoek te brengen aan een kuuroord als Spa. Spa was een geliefd oord voor vorsten en diplomaten. Amalia bracht geregeld een bezoek aan de baden in dit kuuroord vanwege haar gezondheid. Wellicht bezocht Amalia Spa ook met andere redenen. Toen Amalia bijvoorbeeld in juni 1647 naar Spa vertrok, was daar ook de voornaamste Spaanse vertegenwoordiger, Peneranda. De kans is groot dat Amalia mede daarom in die periode naar Spa vertrok en wellicht hebben Peneranda en Amalia in Spa samen onderhandeld.¹²⁶

Ook aan de Franse zijde wist Amalia haar contacten te onderhouden. In haar archief vinden we brieven van Mazarin en de Franse regentes Anna van Oostenrijk. Ook onderhield ze contact met de Franse afgevaardigden naar Münster Claude de Mesmes, comte d'Avaux en Graaf Abel Servien.¹²⁷ In de volgende paragraaf zullen we ons verder richten op deze contacten en kijken hoe Amalia haar contacten strategisch wist in te zetten voor haar eigen doelen.

2.4 Strategisch netwerken

Zoals blijkt uit de vorige paragraaf had Amalia contacten in verschillende kampen. Deze contacten konden op een strategische manier ingezet worden. Willem Frederik maakt een opmerking over de manier waarop Amalia en Willem II strategisch mensen tegen elkaar uitspelen en deze opmerking wijst ons erop dat zulke praktijken aan het hof niet ongewoon waren. 'Sie toonen of se niet wel tezaemen stonden om yemantz uyt te hooren en alse het verstaen hebben, doen se malckander rapport daervan en vallen tesaemen op den derden.'¹²⁸ Willem Frederik veronderstelde dat Willem en Amalia net deden alsof ze het niet met elkaar eens waren en dat ze zo personen tegen elkaar uit speelden om ze uit te horen en dan

¹²⁵ J.J. Poelhekke, *De vrede van Munster*, 299.

¹²⁶ T. Geest, *Amalia van Solms*, 68.

¹²⁷ LHASA, Abteilung Dessau, A7b, nr. 84A, Ingekomen brief van Claude de Mesmes, comte d'Avaux, Frans onderhandelaar te Munster, uit Munster over zaken van politieke aard, 1644 mei 30 en nr. 84B, Ingekomen brieven van Anne van Oostenrijk, moeder en regentes voor koning Lodewijk XIV van Frankrijk, 1647 maart 24 en 1648 jan, 17.

¹²⁸ G. H. Janssen, *Creaturen van de macht* (Amsterdam, 2005), 129.

vervolgens de informatie gezamenlijk in te zetten om anderen aan te vallen. Ook tijdens de onderhandelingen met betrekking tot de vrede probeerde Amalia haar contacten strategisch aan zich te binden of ze tegen elkaar uit te spelen.

Dat Amalia haar contacten en met name ook haar cliënten strategisch inzette, blijkt wel uit de relatie tussen Constantijn Huygens en Amalia. Huygens had Amalia jaren lang vrijwel dagelijks op de hoogte stelde van alle gebeurtenissen in het leger en over de gezondheid van Frederik Hendrik. Maar in 1646 verslechterde de relatie tussen Amalia en Huygens. Amalia beschuldigde hem in een brief van 15 september 1646 van foute berichtgeving.¹²⁹ Huygens was gekrenkt en schreef vervolgens een memorie waarin hij zichzelf verdedigde. De memorie werd in februari 1647 naar Amalia verzonden.¹³⁰ Deze breuk tussen Huygens en Amalia is veelvuldig vanuit het oogpunt van Huygens belicht en voornamelijk verklaart vanuit het grillige karakter van Amalia.¹³¹ Maar als we de relatie met Huygens vanuit Amalia's oogpunt bekijken, dan kunnen we begrijpen waarom haar houding ten opzichte van Huygens zo negatief was. Huygens was namelijk Fransgezind en het oneens met Amalia's vredespolitiek.¹³² Het is in die zin niet verwonderlijk dat Amalia de secretaris op het moment dat het haar niet goed uitkwam, liever niet langer een belangrijke positie aan het hof zag vervullen. Huygens was voor zijn ambt afhankelijk van de prinses, en hij nam dan ook geen ontslag, maar berustte gelaten in zijn lot. Hij was namelijk afhankelijk van de inkomsten en kon zijn ambt dus niet opzeggen.¹³³ Amalia kon op deze manier cliënten in haar kring op een strategische manier gebruiken, en beïnvloeden. Later, en met name in de jaren zestig van de zeventiende eeuw zou Amalia weer dankbaar gebruik maken van de diensten van de secretaris. Hieruit blijkt wel hoe ze op een strategische manier haar cliënten inzette.

Wanneer we de briefwisseling tussen Franse diplomaten lezen, dan blijkt dat deze diplomaten Amalia voortdurend aan hun kant probeerden te krijgen, maar dat de Fransen wantrouwig bleven ten opzichte van haar positie. Uit de brieven blijkt dat ze niet precies wisten wat ze met mevrouw de Prinses van Oranje aan moeten. Ze noemden haar dan ook regelmatig veranderlijk en wispelturig. De Fransen hadden al snel door dat Amalia niet altijd dezelfde mening was toegedaan. Zo deed Henri Brasset, resident van Frankrijk in de Republiek op 3 december 1646 verslag aan Kardinaal Mazarin over zijn bezoek bij Amalia.

¹²⁹ H.A. Hofman, *Constantijn Huygens (1596-1687)* (Utrecht, 1983), 193.

¹³⁰ H.A. Hofman, *Constantijn Huygens*, 194,195.

¹³¹ Ibidem, 193 en J. Smit, *De grootmeester van woord- en snarenspeel. Het leven van Constantijn Huygens* (Den Haag 1980), 226.

¹³² J.J. Poelhekke, 'Amalia van Solms', 120.

¹³³ H.A. Hofman, *Constantijn Huygens*, 196.

Hij was bij mevrouw de Prinses op bezoek geweest om haar gedag te zeggen en tijdens dit bezoek betoonde Amalia hem al haar beleefdheid. Ze zei tegen hem dat ze nog steeds dezelfde gedachten had over de goede unie tussen de Republiek en Frankrijk. Echter, twee dagen later was Brasset een heel ander bericht ter ore gekomen, namelijk dat Amalia in een volle kamer had gezegd dat ze het uur wenste dat de Republiek vrij was en niet langer onderworpen aan Frankrijk.¹³⁴ Het zal het idee van de Fransen bevestigd hebben, dat ze de woorden van Amalia niet altijd even serieus moesten nemen.

Ook Servien schreef over de veranderlijkheid van Amalia. Op 5 februari 1647 schrijft hij dat ze Amalia niet helemaal kunnen vertrouwen, omdat haar humeur veranderlijk is en dat ze zowel gunsten van Frankrijk als van Spanje wil ontvangen. Servien had gehoord dat er in het geheim onderhandelingen gehouden werden. Vervolgens beschrijft hij dat hij vaak dacht haar voor zich gewonnen te hebben, maar dat hij bij het volgende bezoek ontdekte dat dit niet het geval was.¹³⁵ De Fransen wisten dus van de onderhandelingen met de Spanjaarden en De la Thuillierie bevroeg Amalia daarom op haar correspondentie met Castel-Rodrigo. Amalia ontkende haar briefwisseling met Castel-Rodrigo met de woorden: ‘pourquoi à moy escrire? Ce n’est pas pour me faire l’amour, car il est trop viel et moy aussi, et cela donneroit des ombrages que je sois bien marrie de causer’.¹³⁶

Amalia probeerde de Fransen te vriend te houden en liet dit ook aan anderen blijken. Zo schreef Servien op 12 februari 1647 aan kardinaal Mazarin (1602-1661) die sinds 1642 eerste minister van Lodewijk XIV was, dat hij van de Koningin van Bohemen had gehoord dat mevrouw de Prinses van Oranje totaal van mening veranderd was in hun voordeel. Toch vertrouwde Servien Amalia niet en was ze volgens hem aan het huichelen. Desondanks leek het erop dat ze zich wilde verenigen met Frankrijk en dat zij het verlangen had om vrede te sluiten met tevredenheid van hunne majesteiten.¹³⁷

Het is niet verwonderlijk dat Amalia na dood van haar echtgenoot probeerde de Fransen wederom persoonlijk te overtuigen van haar toewijding en steun. In maart 1647, na de dood van haar echtgenoot, schreef ze een brief naar kardinaal Mazarin. In de brief benadrukte ze dat haar verplichting jegens De la Thuillierie, de ambassadeur van Frankrijk in de Republiek, groot was. Ze vroeg Mazarin om de koningin te overtuigen van haar trouw en haar intenties. Ze schreef dat haar krediet niet erg groot was, zoals zij wisten en dat het haar

¹³⁴ G. Groen van Prinsterer, *Archives* serie 2, dl 4,173.

¹³⁵ Ibidem,183. Servien schrijft het als volgt : ‘Je penserois souvent de l’avoir gagnée, mais à la visite suivante je luy trouve l’esprit flottant.’

¹³⁶ J.J. Poelhekke, *De vrede van Munster*, 296.

¹³⁷ G. Groen van Prinsterer, *Archives*, serie 2, dl 4,187, 188.

wens was dat ze geloofden dat ze een ‘tres-heumble servante’ van de Majesteit was en dat ze gepassioneerd was voor het belang van de kroon.¹³⁸ Ze herinnerde hen aan haar echtgenoot, die tot aan zijn graf had gestreden voor het welzijn van Frankrijk.¹³⁹ Amalia gebruikte dus de daden van haar man als retorisch middel om de Fransen te overtuigen van haar steun. Ze zou beter kunnen sterven, dan het werk van haar echtgenoot vernietigen. Ze zou het niet waard zijn om zijn vrouw te zijn als dit door haar handelen zou gebeuren. Frederik Hendrik had namelijk gedurende zijn leven altijd gezocht naar het behoud van de unie tussen de Republiek en Frankrijk.¹⁴⁰

Na de dood van Frederik Hendrik was de positie van Amalia niet zeker en de vraag was hoe groot haar invloed zou blijven. Het is daarom begrijpelijk dat ze de Fransen probeerde te verzekeren van haar steun. Amalia wist namelijk ook dat haar zoon Willem II de Fransen gunstig gezind was en dat de Fransen contact met hem onderhielden. De Franse gezanten schreven regelmatig over de strubbelingen tussen moeder en zoon. Ze wisten dat Amalia graag de touwtjes in handen hield, maar ze dachten dat Willem dit niet zou toestaan.¹⁴¹ Servien schreef aan Mazarin dat Amalia weinig krediet had bij haar zoon. Men had hem er namelijk van verzekerd dat Willem II, vanwege de slechte behandeling die hij had gehad gedurende het leven van zijn vader, een zeer grote wrok had ten opzichte van zijn moeder.¹⁴² Mazarin reageerde op deze brief van Servien met de woorden dat de prinses een matige intelligentie had, maar dat ze trots en ambitieus was en dat ze alles in het werk stelde om krediet te houden en om deel te nemen aan de regering, maar dat Willem dat met al zijn kracht probeerde tegen te houden.¹⁴³

Uit de correspondentie met de Franse gezanten kunnen we concluderen dat Amalia er alles aan deed om de Fransen te overtuigen van haar steun. Ze schreef brieven waarin ze haar steun betuigde en waarin ze verwees naar de daden van haar echtgenoot. In gesprekken met gezanten bevestigde ze haar steun aan Frankrijk en ze liet dit bericht ook doorsijpelen via andere contacten, zoals via Elizabeth Stuart. Ondertussen hoorden de Franse gezanten via hun eigen netwerk andere berichten en daardoor bleven ze onzeker. Het is niet verwonderlijk dat de Franse gezanten ten opzichte van elkaar en hun meerderen klagen over de wispelturigheid van Amalia. Telkens als ze wat gedaan dachten te krijgen, veranderde de mening van Amalia.

¹³⁸ G. Groen van Prinsterer, *Archives*, serie 2, dl 4,192.

¹³⁹ Ibidem, 173.

¹⁴⁰ Ibidem, 190.

¹⁴¹ Ibidem, 192.

¹⁴² Ibidem, 195.

¹⁴³ Ibidem,197.

De Fransen zullen dit gedeeltelijk aan haar vrouwelijkheid gewijd hebben.¹⁴⁴ Zo schrijft De la Thuillierie op 22 mei 1646 aan één van de afgevaardigden in Münster, dat alles uiteindelijk weer goed gestreken wordt, omdat Amalia een vrouw is: ‘elle est femme, à laquelle par conséquent tous sera alloué et passé pour bon’.¹⁴⁵ Wispelturigheid en instabiliteit waren kenmerken die aan vrouwen toegeschreven werden. Het was een algemene zeventiende-eeuwse aanname dat vrouwen van nature ongeremder, onverzadigbaarder en onberekenbaarder waren dan mannen.¹⁴⁶ Amalia kon als vrouw de wispelturigheid inzetten om zoveel mogelijk voordeel uit haar positie te slepen. Ze koos voor de partij waar de vooruitzichten voor haar goederen en het familiebelang het beste waren. Zowel de Spanjaarden als de Fransen waren zich ervan bewust dat ze Amalia aan hun kant konden krijgen, door haar gunstige vooruitzichten te bieden. Wilden ze zeker zijn van de steun van Amalia, dan moesten ze meer uit de kast halen.

2.5 Strategische geschenkuitwisseling

‘Presque tous les rois, les princes et les potentats étrangers, les compagnies des Indes, les villes et les riches sociétés de Hollande lui envoyaient des présents, qu'elle recevait ouvertement et de bonne grâce sans bassesse ni en cachette. Ainsi elle possédait en peu de temps une prodigieuse quantité de vaisselle d'or massif pour tous les usages de la vie, des meubles pompeux de toutes sortes, des cabinets lambrissés de laque de la Chine, des vases de porcelaine d'une grandeur d'une forme et d'une abondance extraordinaire, des coffres et des vases d'ambre, d'agate, de cristal de roche garnis de pierres précieuses sans nombre, où les perles et diamants n'étaient point oubliés.’¹⁴⁷

Uit dit citaat uit de memoires van Frederik van Dohna blijkt dat Amalia veel geschenken kreeg. Zoals beschreven in hoofdstuk één was de uitwisseling van geschenken een teken van de relatie die tussen de geveer en ontvanger werd gehandhaafd. Men verwachtte dat op basis van reciprociteit de gegeven geschenken zich op de één of andere manier zouden terugbetalen.¹⁴⁸ Allereerst kon dit gebeuren door als dank voor een geschenk, zelf een geschenk te ontvangen. Maar in deze periode in het leven van Amalia zien we dat de partijen

¹⁴⁴ G. Groen van Prinsterer, serie 2, dl 4, 154

¹⁴⁵ Ibidem, 154.

¹⁴⁶ G. H. Janssen, *Creaturen van de macht* (Amsterdam, 2005), 146.

¹⁴⁷ H. Borkowski (ed.), *Les mémoires*, 28.

¹⁴⁸ I. Thoen, *Strategic Affection*, 19 en 223.

met geschenken immateriële zaken probeerden te bewerkstelligen, zoals het bevestigen van vriendschap of het verkrijgen van politieke steun.

Amalia ontving al in eerdere jaren van Franse zijde grote geschenken. In 1635 gaf Kardinaal Richelieu Amalia namens de koning van Frankrijk een snoer met parels om de vriendschap te bevestigen. Om zijn dank hiervoor te betonen gaf Frederik Hendrik de afgevaardigde die het snoer kwam overhandigen een doosje, rijk bezet met diamanten.¹⁴⁹ Een paar jaar later, in 1638, gaf Richelieu Amalia oorbellen. Deze oorbellen gingen vergezeld van een brief, waarin Richelieu schreef dat de Koning de oorbellen gekozen had om de Prinses te waarschuwen niet het oor te lenen aan de inblazingen van de vijand. Het antwoord van Amalia luidde: ‘Daar het u behaagd heeft mij in te lichten, dat onze vijanden ons slechts kwaad kunnen doen door de oren, beloof ik u, dat ik ze de mijne niet zal openen.’¹⁵⁰ Waarschijnlijk doelde Richelieu met de vijand op de uit Frankrijk verdreven koningin-moeder, Maria de Medici. Zij bracht op dat moment een bezoek aan de Republiek. Ook de opvolger van Richelieu, kardinaal Mazarin gaf Amalia geschenken. Op het moment dat Frederik Hendrik in oktober 1644 Sas van Gent veroverde, kreeg Amalia als felicitatie een parelcollier, zo kunnen we lezen in een brief van Huygens.¹⁵¹ De politieke lading die geschenken konden hebben, zien we ook terugkeren in de aanloop naar de onderhandelingen met betrekking tot de Vrede van Münster. In het voorjaar van 1644, kort nadat de Staten en Frankrijk hadden afgesproken om voortaan in overeenstemming te zullen handelen in een nieuw traktaat van subsidie en een acte van garantie, kwam de Franse officier Henri van Beringhen naar Den Haag. Hij was er op uitgestuurd om met Frederik Hendrik het plan voor de veldtochten te bespreken en daarnaast had hij de opdracht gekregen om Amalia te raadplegen over een geschenk dat Anna van Oostenrijk haar wilde aanbieden. Eigenlijk ging het niet om een geschenk, maar om achterstallige betalingen van de pensioenen die de Franse koning aan de moeder van Frederik Hendrik, Louise de Coligny had verleend. Anna van Oostenrijk wilde in plaats van de schuld te voldoen, Amalia diamanten en parels schenken. Van april tot november werd er onderhandeld en uiteindelijk kreeg Amalia de parels. Deze waren onder de waarde van de schuld en daarom kwam Amalia hier later op terug.¹⁵² In een brief aan Mazarin adviseerde De la Thuillerie Mazarin om Amalia tevreden te stellen met het

¹⁴⁹ H. Borkowski (ed.), *Les mémoires*, 31.

¹⁵⁰ T. Geest, *Amalia van Solms*, 17.

¹⁵¹ G. Groen van Prinsterer, *Archives*, serie 2, dl 4, 118. Huygens schrijft: Gentilhomme du Cardinal Mazarin possèra aveq luy au premier jour pour l’office de congratulation sur la prise du Sass, et un autre copliment de plus de poids, qui est un gros colier de Perles, qu’il apporte pour Votre Altesse.

¹⁵² T. Geest, *Amalia van Solms*, 55.

geld van haar pensioenen. De la Thuillierie schreef in deze brief dat Amalia over haar man regeerde en dat ze was omgekocht voor de vrede door grote sommen geld die haar beloofd waren. Daarnaast had de stad Amsterdam haar verzekerd dat ze de belangrijkste leiding zou krijgen over de zaken tijdens de jeugd van Willem II.¹⁵³ Al deze zaken zouden haar overtuigd hebben van de vrede, daarom was het van Franse zijde verstandig om Amalia te voorzien van de achterstallige betalingen.

Amalia bleef in de jaren die volgden aandringen op de betaling van de schuld. In juli 1646 verklaarde Mazarin dat hij bereid was om dit pensioen te betalen met de reden om haar in het kamp te houden van de Fransen.¹⁵⁴ Volgens Willem Frederick had de toeschietelijkheid van de Fransen om Amalia aan hun zijde te krijgen geen zin. Hij schrijft: 'De Francen die protesteren der tegen en willen H.H. groote presenten doen, alse verandert van opinie en veul duysent kroonen vereeren, doch ick geloof niet dat het helpen sal, omdat S.H. [Frederik Hendrik] indisspositie niet toelaet langer in den oorloch te continueren'.¹⁵⁵ Anderen suggereerden dat betalingen aan Amalia wel effectief zouden zijn. In een brief van 5 februari 1647 schreef Servien dat hij van Godard van Rheede, heer van Nederhorst hoorde dat er een goed middel was om 'de geesten weer samen te voegen', namelijk door Amalia een pensioen aan te bieden.¹⁵⁶ Servien suggereerde vervolgens dat ze wellicht Amalia een hertogdom konden aanbieden. Ze had hem namelijk al twee keer gevraagd of de koning Duinkerken aan de Republiek zou geven.¹⁵⁷

Terwijl Amalia de Fransen verzekerde van haar steun, onderhandelde ze ondertussen ook met de Spanjaarden en de Portugezen. De Portugezen probeerden te voorkomen dat de Republiek vrede zou sluiten zonder dat Portugal daarbij betrokken zou zijn. Daarom boden ze de Prinses fl. 500.000 aan om door haar toedoen gedaan te krijgen dat Zeeland niet zou toestemmen in een vrede met Spanje, tenzij met inbegrip van Portugal. Amalia ging eerst niet op het aanbod in, maar toen de som verhoogd werd tot een miljoen, stemde ze toe. Ze gaf de zaak gelijk in handen van De Knuyt en ze liet De Sousa Coutinho, Portugees ambassadeur in Den Haag, weten dat De Knuyt ook een bedrag van fl. 50.000 van de Portugezen behoorde te krijgen. Amalia en De Knuyt moeten beide geweten hebben dat het erg onwaarschijnlijk was dat ze Zeeland hiertoe zouden kunnen overhalen.¹⁵⁸ Ondertussen voerde De Knuyt ook

¹⁵³ G. Groen van Prinsterer, *Archives*, serie 2, dl 4, 155, 156.

¹⁵⁴ J.J. Poelhekke, *Frederik Hendrik. Prins van Oranje*, 555.

¹⁵⁵ J. Visser, *Gloria Parendi*, 264 [5/15 augustus 1646].

¹⁵⁶ G. Groen van Prinsterer, *Archives*, serie 2, dl 4, 183.

¹⁵⁷ *Ibidem*, 184.

¹⁵⁸ J.J. Poelhekke, *De vrede van Münster*, 410.

onderhandelingen met de onderhandelaar van Spaanse zijde Lord Goring over de belangen van de Oranjes. Op 13 december 1646 schreef hij dat Spanje als dank voor haar steun al haar wensen zou vervullen. Op 8 januari 1647 werd het particuliere tractaat gesloten. Amalia kreeg van de Spaanse koning de stad en de heerlijkheid Zevenbergen en de heerlijkheid Turnhout als persoonlijk bezit toegewezen.¹⁵⁹ De schattingen van de opbrengsten die Amalia uit deze heerlijkheden zou kunnen verkrijgen waren opmerkelijk hoog. De opbrengst uit Turnhout werd geschat op fl. 12.000,- en de opbrengst uit Zevenbergen op fl. 36.000,-.¹⁶⁰ De steun die Amalia de Spanjaarden had gegeven, leverde haar dus goede inkomsten op. Het hebben van eigen bezit verstevigde de positie van vrouwen en bood de mogelijkheid om politiek actief te worden.¹⁶¹

In de periode waarin de onderhandelingen voor de vrede van Münster plaats vonden, zien we dus dat Amalia duidelijk een aantal strategieën wist in te zetten ten bate van de Oranjes. Allereerst weet ze binnen haar netwerk contacten te leggen met personen uit verschillende circuits, namelijk met leden van de Staten, burgemeesters en afgevaardigden naar Münster. Het netwerk dat Amalia onderhield, stelde haar in de gelegenheid om informatie te verkrijgen, te verspreiden en via de gezanten kon ze invloed uitoefenen op de besluitvorming. Ze had zowel contacten onder de afgevaardigden van de verschillende landen in Münster als onder de leden van de Staten van Holland en zo was ze van de gebeurtenissen van verschillende partijen op de hoogte. Amalia probeerde de verschillende partijen te verzekeren van haar steun, maar ze liet ze ondertussen in het ongewisse. De wispelturigheid waar Amalia van wordt beticht kunnen we zien als een strategie. Deze eigenschap die toegewezen werd aan haar vrouwelijke karakter kon Amalia legitiem inzetten ten voordeel van haar eigen belangen. Ze verbond zich aan de partij die op dat moment het meest gunstig voor haar was. Zowel de Fransen, als de Portugezen en de Spanjaarden probeerden haar aan hun kant te krijgen door haar geschenken aan te geven of in het vooruitzicht te stellen. Op deze manier wist Amalia zowel geld als goederen voor het Oranjebelang binnen te halen.

¹⁵⁹ T. Geest, *Amalia van Solms*, 64.

¹⁶⁰ M.D. Kuster, *Amalia van Solms, byder gratien Gods Princesse van Orange. Een Duitse gravin als prinses van Oranje aan het Oranjestad in de Republiek der Verenigde Nederlanden, 1625 – 1647*. Ongepubliceerde scriptie. (Leiden, 1999), 94, 95.

¹⁶¹ B.J. Harris, 'Women and politics in Early Tudor England', 280.

Hoofdstuk 3: Een strategische huwelijksalliantie

‘Love ende dancke uwe Majesteijt dat ick geboren ben van ouders die niet alleen aensienlijk geweest sijn inde werelt, maer bijzonderlijk godtvruchtich in haere wandeling ende ijverich in sijnen Godtsdienst soo dat ick van haer ben opgetrocken in uwe goddelijcke vreesse, ende de vrucht van haere heijlsame vermaningen ende geestelijcke segeningen overvloedich over mij dagelijckx gewaer worde, want waer ick om mijner ende mijnes volcke sonden wille een ballinge ende vreemdeling geworde was in dit landt, daer hebt ghij mij uwe dienstmaegt seer hoogh verheven in houwelijck, in gesegende kinderen, soon ende dochteren ende door eenige der selver soo hooge als gewenschte alliance na de begeerte van de Groote op Aerde.’¹⁶²

Het bovenstaand citaat, afkomstig uit een gebed van Amalia, wijst ons er op hoe dankbaar Amalia was dat haar kinderen een geschikte huwelijkspartner hadden gevonden. Het was voor Amalia één van de belangrijkste taken die ze had als moeder: haar kinderen te verbinden met de groten der aarde, zodat de voortgang van de dynastie verzekerd was en de status van de Oranjes verhoogd zou worden. Zoals beschreven in hoofdstuk één waren de groten der aarde aan wie Amalia haar kinderen probeerde uit te huwelijken, prinses uit verschillende vorstenhuizen. Amalia had voor haar oudste zoon een gunstige huwelijksalliantie weten te sluiten met de dochter van de Engelse koning Maria Stuart. Ook was er op 27 december 1641 al een verloving gesloten tussen de jongste dochter van Frederik Hendrik en Amalia, de vijfjarige Henriëtte Catharina, en de negenjarige Enno Ludwig, de oudste zoon van de graaf van Oost-Friesland. Deze verbintenis zou gunstig zijn, omdat op deze manier de grenzen van de oostelijke provincies gewaarborgd zouden zijn.¹⁶³

In de jaren 1640 – 1647, deed Amalia er alles aan om haar dochter Louise Henriëtte te verbinden aan een geschikte partner. De ontwikkelingen die aan het Oranjarahof plaatsvonden voordat het huwelijk tot stand kwam zijn al eerder beschreven door Fruin, Kooijmans en Hammer. Met name Fruin en Kooijmans hebben hun beschrijving grotendeels gebaseerd op de verslagen van Willem Frederik en Charles de la Trémouille, prins van Talmont en Tarente (1620-1672). Beide mannen werden uiteindelijk als huwelijkskandidaat voor Louise Henriëtte afgewezen en het is logisch dat hun mening over Amalia door deze negatieve gebeurtenis gekleurd is. We krijgen zo het beeld van Amalia als strenge moeder, die haar dochter de liefde

¹⁶² LHASA, Abteilung Dessau, A7b, nr. 121A, Aantekening van een gebed van Amalia, gedateerd: 1641-1647, afschrift.

¹⁶³ Th. Jorissen, ‘Een vorstelijk engagement’ in: *Historische bladen*, deel II (Haarlem, 1890), 83, 84.

niet gunt. Uit dit hoofdstuk zal blijken dat de manier waarop Amalia handelde op een andere manier gezien kan worden. Er zal beschreven worden op wat voor manier Amalia het huwelijk wist te arrangeren en hoe deze huwelijksstrategieën de Oranjes voordeel opleverden.

3.1 Potentiële huwelijkskandidaten

Al op jonge leeftijd was Louise Henriëtte toegezegd geweest aan de stadhouder van Friesland, Groningen en Drenthe, Hendrik Casimir van Nassau-Dietz (1612-1640). Het belang van dit huwelijk was gelegen in de vestiging van dynastieke betrekkingen tussen de Oranjes en de Nassaus. Als Frederik Hendrik zonder mannelijke nakomelingen zou komen te overlijden, dan zou de erfenis aan de Friese lijn overgaan. Maar in 1640 viel Hendrik Casimir bij de slag om Hulst.¹⁶⁴ In het dagboek van Willem Frederik lezen we dat Amalia een tegenstander was geweest van het huwelijk met Hendrik Casimir. Louise Henriëtte vertelde Willem Frederik in 1645 dat Amalia de huwelijksvoorwaarden met Hendrik Casimir had verbrand. Amalia had gezegd dat ze tegen het huwelijk was, maar dat Frederik Hendrik het huwelijk wilde, vanwege legerzaken.¹⁶⁵ Op 30 januari 1644 veranderde Frederik Hendrik het testament, zodat ook zijn dochter als erfgenaam aangesteld kon worden en zo was de kans kleiner dat de erfenis in Friese handen zou komen. Het is niet onwaarschijnlijk dat Amalia hier bij Frederik Hendrik op heeft aangedrongen, want het bevorderde de positie van haar dochter en het bracht Louise Henriëtte bestaanszekerheid.¹⁶⁶

In de jaren die volgden waren er verschillende andere huwelijkskandidaten die de revue passeerden. Net zoals we hebben gezien bij de onderhandelingen met betrekking tot de Vrede van Münster, hield Amalia ook hier de verschillende partijen aan het lijntje. Allereerst was Willem Frederik van Nassau een geschikte huwelijkskandidaat. Hij was de broer van Louises eerdere verloofde, Hendrik Casimir en diens opvolger als stadhouder. Willem Frederik streefde ernaar bij Amalia in de gunst te komen, met alles wat in hem was. Een huwelijksverbinding met de Oranjes zou voor hem gunstig kunnen uitpakken. Als hij de status van schoonzoon had, was het mogelijk dat hij als erfgenaam van het kapitaal, het krediet en de reputatie van de Oranjes het stadhouderschap in alle gewesten zou krijgen.¹⁶⁷ Willem Frederik was dan ook zeer op een huwelijk met één van de dochters van Frederik Hendrik en Amalia gebrand en was mede daardoor in de jaren 1644 en 1645 veel aan het hof te vinden.

¹⁶⁴ U. Hammer, *Kurfürstin Luise Henriette. Eine Oranierin als Mittlerin zwischen den Niederlanden und Brandenburg-Preussen* (Münster, 2001), 48.

¹⁶⁵ J. Visser, *Gloria Parendi*, 141. [23 mei/1 juni 1645].

¹⁶⁶ U. Hammer, *Kurfürstin Luise Henriette*, 48.

¹⁶⁷ L. Kooijmans, *Liefde in opdracht*, 38.

Hij begeleidde de prinsessen, wandelde met ze en probeerde regelmatig zijn opwachting bij hen te maken, om op deze manier krediet te verwerven.

Uit het dagboek van Willem Frederik maken we op dat huwelijken een belangrijk onderwerp van gesprek waren aan het hof. Zo werd er ook over het huwelijk van Louise Henriëtte flink gespeculeerd en deden er aan het hof verschillende namen van huwelijkskandidaten de ronde. Volgens deze geruchten waren de twee belangrijkste kandidaten de Engelse kroonprins en de keurvorst van Brandenburg. Willem Frederik had in de gaten dat hij het moest afleggen tegen deze kandidaten. Hij vertelde aan een andere hoveling dat hij niet op het huwelijk zou aandringen als Louise uitgehuwelijkt zou worden aan de Engelse kroonprins of de hertog van Brandenburg, maar dat hij de prins van Talmont, die hij niet belangrijker achtte dan zichzelf, de eer niet zou gunnen.¹⁶⁸ Deze prins van Talmont en Tarente, Charles de la Trémoille (1620-1672) was de vierde potentiële huwelijkskandidaat, alhoewel niet in de ogen van Amalia. Hij had zich in 1638 aan het hof gevestigd en deed dienst in het leger van de Staten. Hij was een groot bewonderaar van Louise Henriëtte en er ontstond een liefdesverhouding tussen beiden. Over het verloop van de verhouding kunnen we zowel lezen in zijn memoires, die hij waarschijnlijk aan het eind van zijn leven voor zijn kinderen opschreef¹⁶⁹, als in het dagboek van Willem Frederik. Amalia was niet gediend van deze affaire en probeerde De la Trémoille dan ook zo ver mogelijk bij haar dochter vandaan te houden. De la Trémoille schreef dat Amalia al spoedig op de hoogte was van de verstandhouding en dat zij Louise Henriëtte haar misnoegen meermalen te kennen gaf. In het vroege voorjaar vertrok Amalia met haar gezin Honselaarsdijk, maar ze liet De la Trémoille opzettelijk achter in Den Haag, hij mocht niet mee naar het buitenverblijf.¹⁷⁰

Van een huwelijksverbinding tussen Louise-Henriëtte en De la Trémoille moest Amalia dus niets hebben, hij was niet van hoge adel en het streven was een hogere partij. Willem Frederik werd wel als mogelijkheid beschouwd, hij werd achter de hand gehouden voor het geval een huwelijksverbinding met de Engelse prins of de keurvorst zou mislukken. Ook kon Amalia Willem Frederik als mogelijke huwelijkskandidaat gebruiken om druk uit te oefenen op andere kandidaten. Willem Frederik werden beloftes gedaan, waardoor hij op een huwelijk bleef hopen. ‘H.H. had geseit, komt den cuhrvorst niet haest, soo sal ick mijn dochter geven aen één van Nassau’.¹⁷¹ Met deze Nassau doelde Amalia op Willem Frederik.

¹⁶⁸ L. Kooijmans, *Liefde in opdracht*, 63.

¹⁶⁹ H.C. Trémoille, *Mémoires de Henri-Charles de la Trémoille, prince de Tarente* (Liège, 1767), vi.

¹⁷⁰ R. Fruin, ‘De jeugd van Louise Henriette d’Orange’, in: Idem, *Verspreide geschriften* 4 (Den Haag 1901), 114.

¹⁷¹ J. Visser, *Gloria Parendi*, 295 [31 oktober/10 november, 1646].

Uit de opties van de verschillende huwelijkskandidaten kunnen we concluderen dat Amalia verschillende lijstjes openhield en dat ze de verschillende openstaande opties kon gebruiken om druk uit te voeren op de andere kandidaten.

3.2 De inzet van hofpersoneel

Amalia was op de hoogte van het feit dat Louise Henriëtte andere ideeën over haar toekomstige huwelijkspartner had dan haar moeder en dat ze in het huwelijk wilde treden met De la Trémoille. Amalia wist dat haar dochter met hem in contact stond en ze hield Louise Henriëtte dan ook goed in de gaten. Om erachter te komen wat zich precies afspeelde tussen de beide geliefden zette Amalia haar hofpersoneel in. Amalia liet haar dochter onder andere in de gaten houden door Mauritia van Crato (1609-1679), ook wel Mauke genaamd. Zij was een dochter van Emilia van Oranje, een halfzuster van Frederik Hendrik, en ze verkeerde veel in de nabijheid van Louise Henriëtte.¹⁷² Ze kon dus aan Amalia overbrieven wat zich in de kamers van Louise Henriëtte afspeelde. Door de aanwezigheid van Mauke konden De la Trémoille en Louise niet meer vrijuit met elkaar spreken, daarom gingen ze elkaar brieven schrijven. Louise bewaarde de brieven van De la Trémoille in een afgesloten kistje in haar kabinet, dat op slot zat. Mauke ontdekte dit, liet het kistje ontdoen van de sloten en bracht de brieven naar Amalia.¹⁷³ De volgende dag vertelde Amalia alles aan Frederik Hendrik. Ze las hem enkele passages voor, maar gaf hem de briefwisseling niet. Louise Henriëtte wist nog niet dat haar moeder in het bezit was van haar brieven, maar kwam daar al snel achter. Op het moment dat De la Trémoille langskwam, werd Amalia volgens het verslag van Willem Frederik 'rood en bleek' en ze zei niets meer tegen De la Trémoille. Ze weigerde het gesprek nog langer in het Frans te voeren en sprak met Willem Frederik Duits. Op het moment dat De la Trémoille het hof verliet zei ze: 'ick ben bliede van dien lammen hondt ontslagen te sijn'.¹⁷⁴

Willem Frederik maakte ook graag gebruik van het hofpersoneel als informatiebron. Hiervan was Amalia op de hoogte en ze hield deze contacten nauwlettend in de gaten. In het najaar van 1648 meldde mevrouw van Grambergen, een hofdame van Amalia, Willem Frederik dat Amalia boos op hem was, omdat hij lang had gesproken met mevrouw Van Varick, de gouvernante van Louise Henriëtte. Amalia had gezegd dat ze wist dat mevrouw Van Varick al het hofnieuws doorspeelde en ze had geïnformeerd of graaf Willem dacht dat de hofdames iets aan zijn huwelijk konden doen. Toch tolereerde Amalia de contacten van

¹⁷² L. Kooijmans, *Liefde in opdracht*, 82.

¹⁷³ Ibidem, 85 en Visser, *Gloria Parendi*, 274 [18 september 1646].

¹⁷⁴ J. Visser, *Gloria Parendi*, 237 [14/24 mei, 1646].

haar hofdames, omdat ze er zelf ook van kon profiteren.¹⁷⁵ Op deze manier fungeerden de hofdames als makelaars, zij speelden informatie weer door aan Amalia en de prinsessen. Hiervoor werden ze beloond met geld, cadeaus en benoemingen.¹⁷⁶

3.3. Huwelijksonderhandelingen

Terwijl Amalia haar netwerk in haar huishouden gebruikte om informatie te verkrijgen over wat zich afspeelde in de huiselijke kring, legde ze ondertussen ook contacten in binnen- en buitenland om goede partijen te zoeken voor haar dochters. Zoals beschreven in hoofdstuk één waren er verschillende factoren die bij het zoeken van een huwelijkspartner een rol speelden. Door het huwelijk kon er een nieuwe partner gevonden worden voor bondgenootschappen. Een goed huwelijk kon de dynastie welzijn brengen, het kon bijdragen aan de vergroting van het territorium en het kon leiden tot vermeerdering van bezittingen. In 1644 kwam er een verzoek voor een huwelijk uit Engeland. Sinds het huwelijk van Maria Stuart en Willem II was de politieke situatie in dit land veranderd. Er woedde een burgeroorlog en het was niet langer zeker dat de Stuarts de troon in handen zouden houden. De Stuarts wilden het bondgenootschap met de Republiek vernieuwen en ze brachten daarom in 1644 de Prins van Wales als potentiële huwelijkspartner voor Louise Henriette te berde. Als tegenprestatie verlangde de Engelse Koning een alliantie of een defensieverbintenis met de Republiek en Frankrijk. De Staten zagen geen voordeel in het huwelijk en ook Frederik Hendrik zag in dat de huwelijksverbintenis in de toenmalige politieke situatie de Oranjes geen voordelen opleveren.¹⁷⁷ In 1646 ontsloegen de Stuarts en de Oranjes elkaar van alle verplichtingen. Vanaf die tijd lag de weg dus open voor het huwelijk met de keurvorst.

Al eerder was er gesproken van een mogelijke verbintenis tussen het huis van Oranje en de Hohenzollern. Friedrich Wilhelm, keurvorst van Brandenburg, zou een geschikte partij zijn. Hij was een neef van Elisabeth Stuart en had als jongen enkele jaren in Holland doorgebracht. Van de herfst in 1640 tot de lente van 1641 verbleef een Brandenburgse gezant genaamd Friedrich von Blumenthal in Den Haag. De geschiedschrijver Lieuwe van Aitzema bericht hierover: ‘wierd by Blymenthal gesproocken ende te hove geluysterert na het propoost van een huwelijk tusschen den jongen Churfurst ende d’outste Princesse.’¹⁷⁸ Maar Friedrich Wilhelm was op dat moment meer gericht op een huwelijk met Christina van Zweden.¹⁷⁹ In

¹⁷⁵ L. Kooijmans, *Liefde in opdracht*, 81.

¹⁷⁶ Ibidem, 82.

¹⁷⁷ R. Fruin, *De jeugd van Louise Henriette d'Orange*, 107 en U. Hammer, *Kurfürstin Luise Henriette*, 48, 49.

¹⁷⁸ U. Hammer, *Kurfürstin Luise Henriette*, 55.

¹⁷⁹ Ibidem, 55.

1644 schreef Willem Frederik dat er wel contact tussen de Oranjes en de Hohenzollern was. In het najaar van dat jaar maakte hij namelijk de opmerking dat hij had vernomen dat Louise brieven en geschenken had gekregen van de zussen van de keurvorst. Verder was er een gezant in Den Haag geweest om Louise te bekijken, omdat men de keurvorst had wijsgemaakt dat ze heel klein en krom was en nog gebocheld ook.¹⁸⁰

In het daaropvolgende jaar was de gezant Winand Rodt in Den Haag en hij bracht een bezoek aan Amalia, die besprekingen met hem voerde. Volgens het verslag van Rodt had Amalia met veel respect over de keurvorst gepraat, en hem verteld dat ze veel goeds over hem gehoord had. Verder had ze gevraagd of de keurvorst het huis van Oranje goedgezind was, dit had Rodt bevestigd.¹⁸¹ Bij het weggaan had Rodt ook kort met Louise Henriette gesproken.¹⁸² Op 13 april schreef Rodt aan de keurvorst dat hij weer een bezoek had gebracht aan Frederik Hendrik en Amalia. Amalia vroeg tijdens dit bezoek aan Rodt of de keurvorst van plan was te trouwen met de Prinses van Hessen. Rodt vroeg zich verbaasd af hoe ze bij dit idee kwam en verzekerde haar ervan dat dit niet geval was. Verder vroeg Amalia of de keurvorst van plan was een bezoek te brengen aan Den Haag. Rodt gaf als antwoord dat de keurvorst de reis zou ondernemen als het geschikte seizoen was aangebroken. Amalia zei vervolgens dat ze niets anders hoopte dan dat ze de keurvorst op een dag zou ontmoeten. Vervolgens had ze Rodt bevraagd op het uiterlijk van de keurvorst, zijn manier van leven, zijn gedrag en zijn handelen. Aan het einde van het gesprek had ze gezegd dat de prins snel moest trouwen en dat hij en degene die hem een huwelijk afraadden het niet voor God konden verantwoorden.¹⁸³ Uit het verslag dat Rodt schreef over het gesprek kunnen we opmaken dat Amalia haar contacten met de gezant gebruikte om alles te weten te komen over de keurvorst en hem te prijzen, zodat duidelijk werd dat ze de keurvorst als geschikte huwelijkspartner voor haar oudste dochter zag. Ze drong er daarnaast op aan dat de keurvorst snel zou afreizen naar Den Haag. Op deze manier werd duidelijk dat Amalia graag zag dat haar dochter en de keurvorst in het huwelijk zouden worden verbonden.

Van maart tot juni 1646 bracht een andere Brandenburgse gezant, Ewald von Kleist een bezoek aan Den Haag. Uit het dagboek van Willem Frederik kunnen we opmaken dat de huwelijksplannen op dat moment al serieus waren, want we lezen dat Von Kleist Willem

¹⁸⁰ L. Kooijmans, *Liefde in opdracht*, 64.

¹⁸¹ B. Erdmansdörffer (ed.), *Politische Verhandlungen. Urkunden und Actenstücke zur Geschichte des Kurfürsten Friedrich Wilhelm von Brandenburg*, Vol. 2, 1640-1653 (Berlijn, 1867), 747.

¹⁸² Ibidem, 748.

¹⁸³ Ibidem, 750.

Frederik ervan verzekerde dat de keurvorst een bezoek zou brengen aan Den Haag.¹⁸⁴ In de zomer van 1646 vertrok de keurvorst naar het kuuroord in Hornhausen. Hier trof hij in ieder geval zijn tante, Elizabeth Stuart. Mogelijkerwijs bevond Amalia zich op dat moment ook in Hornhausen en hebben ze elkaar daar ontmoet en zijn daar afspraken gemaakt voor het huwelijk.¹⁸⁵ In ieder geval werd op 25 september de verloving door de keurvorst bekend gemaakt in de Geheime Raad. De gezant Konrad von Burgsdorff werd naar Den Haag gezonden als onderhandelaar. Amalia zorgde ervoor dat ze nauw contact met Von Burgsdorff onderhield. Willem Frederik hoorde van Johan Kuin, die luitenant-generaal der artillerie in het Staatse leger was, over de overeenkomst die gesloten werden. Willem Frederik schrijft hierover: ‘Kuyn quam nae den eeten bij mij, seide mij hoe dat Burxdorf alle avont bij H.H.[Amalia] quam en hoe vrie hij mit haer sprack en leefde, oock hoe dat mamoisel [Louise Henriëtte] sich soo wel comporteerde, die drie jouwelen had ontvangen van Burxdorf in den naem van de courvorst, die heel schoon waeren en kostelijck, en dat mamoisel had aen Burxdorf een ring weder gegeven, die heel fray was, een diamant, dat daermede het hauwelijk gesloten wass en dat in dri weecken solden gesanters komen om mamoisel opentlijck te eischen, en in ses weecken soud den cuhrvorst komen, dan solde de hoochtijt geschieden.’¹⁸⁶

Het huwelijk werd dus bevestigd en dit ging gepaard met de uitwisseling van cadeaus. In november hoorde Willem Frederik van juffrouw Zevenaar, een hofdame van Amalia, dat de keurvorst een brief had geschreven aan Frederik Hendrik, aan Amalia en aan Louise Henriette, en dat Louise Henriëtte weer verschillende cadeaus had ontvangen, een ‘boite’ of te wel een mooi doosje, oorbellen en een ring.¹⁸⁷ Op 22 november werd de verloving openbaar gemaakt. Dit werd in de week daarop volop gevierd. Op 27 november vermeldde Willem Frederik dat hij met de keurvorst naar Honselaarsdijk was geweest. Er werd flink gegeten en gedronken: ‘Prins Wilhelm, de churvorst gingen noch bij H.H. en waeren heel droncken; de cuhrvorst kreech mamoisel bij ’t hooft en kusten se tweemaal’.¹⁸⁸ Willem Frederik beschrijft dat hij van Kuin had gehoord dat Frederik Hendrik en de keurvorst het aanvankelijk niet eens waren geweest over de huwelijksvereenkomst. De keurvorst eiste namelijk dat hij al haar goederen tot zijn beschikking zou krijgen wanneer Louise zou komen te overlijden zonder kinderen. Frederik Hendrik wilde dat de keurvorst slechts beschikking kreeg over haar

¹⁸⁴ U. Hammer, *Kurfürstin Luise Henriette*, 56 en Visser, *Gloria Parendi*, 243.

¹⁸⁵ U. Hammer, *Kurfürstin Luise Henriette*, 56, 57.

¹⁸⁶ Visser, *Gloria Parendi*, 295 [31 oktober/10 november, 1646].

¹⁸⁷ *Ibidem*, 298 [8/18 november, 1646].

¹⁸⁸ *Ibidem*, 301 [17/27 november, 1646].

huwelijksgoederen en niet over de leengoederen. Hij wilde niet dat de leengoederen in handen van een andere dynastie zouden vallen. ‘Hij [Kuyn] seide oock dat H.H. dat had gedreven, en prins Wilhelm wasser tegen geweest, en dat H.H. nu wonderlijcker wass als tevoren.’¹⁸⁹ Uit de opmerkingen van Kuyn kunnen we concluderen dat Amalia bij de onderhandelingen toezeggingen had gedaan, waar Frederik Hendrik en Willem II het niet mee eens waren. Ook Amalia zag achteraf in dat haar zet niet erg verstandig was geweest voor het huis van Oranje. ‘Kuyn vertelde mij des avontz nae den eeten, hoe dat hij verstaen had hoe dat H.H mit traenenden ooghen aen Borxdorf geseit had, dat sie haer huys ongelijck dede, gevende all het goet van S.H. bij afsterven van prins Wilhelm sonder kinderen aen mamoisel, want daermede rouineerde se haer huys. Borxdorf lachtete daerover en seide, was seindt Euer Gnaden bekommert; dass wirdt doch nie gescheen.’¹⁹⁰

Wellicht wilde Amalia op deze manier nog medelijden opwekken en er toch voor zorgen dat de voorwaarden aangepast werden. Ook anderen uitten zo hun twijfels over de toezeggingen die Amalia had gedaan en vonden dat Frederik Hendrik zich te veel liet bepalen door zijn echtgenote. Willem Frederik noteerde de woorden van Cornelis van Aerssen (1600-1662), heer van Sommelsdijk, die kolonel van de cavalerie was in het Staatse leger. Van Aerssen wilde eerst niet geloven dat Frederik Hendrik al zijn goederen aan Louise Henriëtte zou geven, mocht Willem komen te overlijden. Hij zei over Frederik Hendrik: ‘soo is 't een teyckent dat sijn verstant heel wech iss, dat hij sich heel laet regeren van H.H. die alleen op haer eer let ende hoocheit en denckt niet op 't huys Nassau en wat eer dat sie door dat huys heeft genooten en tot wat staet sie daerdoor iss gekomen.’¹⁹¹ Waarschijnlijk wilde Amalia haar dochter zo graag aan de keurvorst uithuwelijken dat ze daardoor toezeggingen had gedaan die achteraf bezien toch niet erg verstandig waren. Dat Amalia dat Burgsdorff kwalijk nam, blijkt wel uit het volgende citaat: ‘De cuhrvorst ging te hoof bij H.H. die heel quat wass op Burxdorf, omdat hij soo stout wass’.¹⁹²

Desondanks had Amalia een goed huwelijk voor haar dochter weten te sluiten en ze was hier dan ook trots op. Dit kunnen we opmaken uit een brief van Brassat aan Mazarin van 17 december 1646 waarin hij schrijft: ‘particulièrement je trouveroys madame la Princesse d’Orange bien esloignée de cette opinion, qu’au contraire elle pense avoir emporté un Prince que la France gardoit pour Mademoiselle [d’Orleans] et s’en tient assé glorieuse.’¹⁹³ Amalia

¹⁸⁹ Ibidem, 306 [28 november/8 december 1646].

¹⁹⁰ J. Visser, Gloria Parendi, 302 [20/30 november, 1646].

¹⁹¹ Ibidem, 302 [22 november/2 december 1646].

¹⁹² Ibidem, 303 [23 november/ 3 december 1646].

¹⁹³ G. Groen van Prinsterer, *Archives*, serie 2, dl 4, 178.

was in de veronderstelling dat ze op deze manier de huwelijkskandidaat had weggekaapt die de Franse regering voor Anne Marie Louise van Orléans (1627-1693) had bestemd.¹⁹⁴

Het huwelijk tussen Frederik Wilhelm en Louise Henriëtte werd officieel op 6 januari 1647 vastgesteld. De uitnodigingen naar de verschillende Duitse en Europese graven, vorsten en koningshuizen waren al verstuurd, maar het huwelijk werd vervroegd naar 7 december, vermoedelijk vanwege de slechte gezondheidstoestand van Frederik Hendrik.¹⁹⁵ Aitzema vermoedde dat het huwelijk ook zo snel gehouden werd, zodat er niet zoveel gasten genodigd hoefden te worden. Hij schrijft over de verplaatsing van de datum: ‘dit Houwelijk so secreet gehouden/en soo kort voltrocken/om niet van nooden te hebben te noodighen verscheyde Koningen ende Potentaten.’¹⁹⁶ Van een luisterrijk huwelijk was vanwege de slechte gezondheidstoestand van Frederik Hendrik dus geen sprake. Bij de bruiloft waren naast de leden van het Huis van Oranje-Nassau de koning en de koningin van Bohemen aanwezig, afgevaardigden van de Staten-Generaal en de raadgevers van de keurvorst.¹⁹⁷ Over het verloop van de bruiloft lezen we in het dagboek van Willem Frederik. Om vier uur verzamelden de gasten zich aan het hof en om zeven uur vond de huwelijksplechtigheid plaats. Louise had een lange sleep die door zes gravinnen werd gedragen.¹⁹⁸ In het huwelijksverdrag werd vastgelegd hoeveel geld Louise jaarlijks van de keurvorst zou krijgen en welk personeel er voor haar hofhouding betaald werd.¹⁹⁹ Van haar vader kreeg Louise Henriëtte een gift mee van 120.000 rijksdaalders, sieraden, kleding en juwelen. Louise Henriëtte bleef tot de dood van haar vader in Den Haag en reisde in het voorjaar van 1647 naar Kleef.²⁰⁰

3.4 Een succesvolle strategie

Wanneer we kijken naar de literatuur die is verschenen over de manier waarop Amalia handelde in deze huwelijksverbintenis, dan krijgen we het beeld van een strenge moeder, die haar dochter een liefdevolle relatie ontzegde. Dit beeld is mede ontstaan doordat de literatuur gebaseerd is op bronnen die zijn geschreven door personen die een negatieve ervaring hadden

¹⁹⁴ R. Fruin, ‘De jeugd van Louise Henriette d’Orange’, 120.

¹⁹⁵ U. Hammer, *Kurfürstin Luise Henriette*, 59.

¹⁹⁶ L. Aitzema, *Saken van staet ende oorlog, in, ende omtrent de Vereenigde Nederlanden, beginnende met het jaar 1621 ende eyndigende met het jaer 1669*, vol 3 (Den Haag, 1669) 145.

¹⁹⁷ U. Hammer, *Kurfürstin Luise Henriette*, 59.

¹⁹⁸ J. Visser, Gloria Parendi, 306 [27 november/7 december 1646].

¹⁹⁹ LHASA, Abteilung Dessau, A7b, nr. 126A, Extract uit de van 7 december 1646 daterende akte van huwelijksvoorwaarden tussen Frederik Willem, keurvorst van Brandenburg en Louise Henriëtte, prinses van Oranje.

²⁰⁰ U. Hammer, *Kurfürstin Luise Henriette*, 62.

met Amalia en door haar waren afgewezen, namelijk de prins van Talmont en Willem Frederik. Alhoewel Amalia niet altijd even zachtzinnig en tactisch te werk is gegaan, moeten we concluderen dat Amalia wel het belang van het huis van Oranje en daarmee ook het belang van haar dochter diende. Het huwelijk tussen Louise Henriëtte en de keurvorst was een goede zet voor de voortgang van de dynastie en het was bevorderlijk voor de Oranjes in het internationaal perspectief, dit was wat Amalia voor ogen had voor haar dochter. Amalia was zich er van bewust dat de keurvorst geen aantrekkelijke echtgenoot was. In het dagboek van Willem Frederik kunnen we lezen dat Amalia de keurvorst qua uiterlijk lelijk vond, dat hij plomp en ziekelijk was en dat hij volgens haar niet lang zou leven. Tot Amalia's grote schrik had Louise Henriëtte deze woorden gehoord en Louise Henriëtte zou gezegd hebben: 't is te beklagen, dat ik om sijn geltz wil en een weinich landt soo ongeluckich moet sijn en verkoft worden. Och, wass ick doch doot of wass ick een bourin, soo mocht ik doch iemantz nemen die ick kende, nae mijn sinn en die ick liefhad.'²⁰¹ De relatie tussen Amalia en Louise Henriëtte was door de huwelijksonderhandelingen onder grote spanning komen te staan en er waren voortdurend ruzies. Toch heeft Louise Henriëtte haar huwelijk aanvaard en kunnen we uit latere berichten opmaken dat de relatie tussen Louise Henriëtte en Amalia herstelde.²⁰² Wellicht is Louise Henriëtte later in gaan zien welke doelstellingen haar moeder met het huwelijk had. In ieder geval bezochten moeder en dochter elkaar in latere jaren regelmatig en Louise Henriëtte verbleef gedurende haar huwelijk af en toe enige maanden in Den Haag. Ook weten we dat het contact tussen moeder en dochter gebruikt werd voor politieke zaken. In deze zin was het huwelijksarrangement een strategische zet van Amalia. Haar dochter was niet alleen vanwege het prestige met één van 'de groten der aarde getrouwd', maar het huwelijk kon ook gebruikt worden om de banden op politiek vlak tussen het huis van Oranje en Brandenburg aan te trekken. Via Louise Henriëtte kon Amalia in contact met de keurvorst blijven staan en zo kon er op politiek vlak samengewerkt worden en invloed uitgeoefend worden.²⁰³ De politieke steun van de keurvorst zou van grote invloed zijn in latere tijden bij de voogdijkwestie en ook tijdens de verwickelingen rondom het prinsdom Orange in de zestiger jaren van de zeventiende eeuw. Door dit huwelijk en het huwelijk van Henriëtte Catharina met Johann Georg van Anhalt-Dessau (1627-1693), dat Amalia enkele jaren later wist te arrangeren, ontstond er een netwerk tussen de Oranjes en de Duitse vorstenhuizen.

²⁰¹ J. Visser, 293 [25 oktober, 4 november 1646].

²⁰² U. Hammer, *Kurfürstin Luise Henriette*, 66, 67.

²⁰³ *Ibidem*, 66, 67.

Vanwege deze huwelijksverbindingen zouden de Oranjes nog lang profijt hebben van de banden met de Duitse vorstenhuizen.

Hoofdstuk 4: Retorische inzet van vrouwelijke rollen

Zoals we in de vorige hoofdstukken hebben gezien, was het voor vrouwen in de vroegmoderne tijd mogelijk om door middel van de inzet van verschillende strategieën deel uit te maken van dynastieke politiek. Toch moesten vrouwen zorgen dat ze zich bij het bedrijven van dynastieke politiek bleven bewegen binnen de geaccepteerde noties van vrouwelijk gedrag. Een goede vrouw was gehoorzaam en afhankelijk. Dit was tegengesteld aan wat men van een goede bestuurder verwachtte, zij moesten juist bevelend, assertief en onafhankelijk zijn.²⁰⁴ De kenmerken van een goede bestuurder, waren mannelijke kenmerken. Vrouwen konden toch politiek actief zijn, door hun handelen te legitimeren vanuit hun rol als echtgenote, moeder en weduwe.²⁰⁵ Vrouwen hadden als echtgenotes, (groot)moeders en weduwes de plicht om zorg te dragen voor de voortgang van de dynastie. De zorg als echtgenoot of (groot)moeder kon gebruikt worden als argument om zich met bepaalde zaken te bemoeien. Zo konden vrouwelijke rollen ingezet worden ter legitimatie van het handelen en als retorische strategie. In dit hoofdstuk zal beschreven worden hoe Amalia haar rollen als echtgenote, grootmoeder en weduwe inzette als retorisch middel.

Amalia vervulde haar rol als echtgenote tot het jaar van Frederik Hendriks dood in 1647. In de eerste paragraaf zullen dan ook, net als in de vorige hoofdstukken, de jaren 1640-1647 centraal staan. Willen we onderzoeken hoe Amalia haar rol als grootmoeder en weduwe zag en op wat voor manier ze deze rol strategisch inzette, dan zullen we de blik moeten verschuiven naar latere jaren in Amalia's leven. De keuze is hierbij gevallen op de jaren 1660-1666, aangezien dit spannende jaren voor de Oranjes waren en de voortgang van de dynastie op het spel stond. Allereerst waren er in deze jaren zorgen over de handhaving van de bezittingen van de Oranjes, met name over het prinsdom Orange. Verder ontstond er discussie over de opvoeding van Willem III. De positie van Amalia was verzwakt, ze had minder machtsmiddelen tot haar beschikking en daarom probeerde ze juist in deze jaren haar vrouwelijke rollen als retorisch middel in te zetten om haar bemoeienis met de zaken te legitimeren. Voor deze jaren geldt dat het ook interessant zou zijn om de andere strategieën van Amalia te onderzoeken, maar dat voert helaas voor deze scriptie te ver. We zullen ons in dit hoofdstuk dus beperken tot de retorische strategieën die Amalia inzette in deze periode.

²⁰⁴ K. Crawford, *Perilous Performances. Gender and regency in Early Modern France* (Harvard, 2004), 56.

²⁰⁵ K. Crawford, *Perilous Performances*, 24.

Waarschijnlijk heeft Amalia haar vrouwelijkheid ook in gesprekken en door middel van haar lichaamstaal en gedrag ingezet. Deze aspecten kunnen we niet onderzoeken, we kunnen alleen zicht krijgen op Amalia's retorische gebruik van vrouwelijkheid door de geschreven teksten die ons zijn nagelaten van haarzelf en van personen uit haar omgeving.

4.1 Een trouwe en zorgzame echtgenote

Uit de verslagen van tijdgenoten kunnen we opmaken dat Amalia en Frederik Hendrik een goed huwelijk hadden, zoals onder andere blijkt uit een opmerking van Frederik van Dohna die schrijft dat Amalia Frederik Hendrik adoreerde: 'd'ailleurs il goûtait de grandes douceurs dans le mariage, étant époux d'une femme qu'il idolâtra jusqu'à la fin de sa vie.'²⁰⁶ Ook de paar brieven van Amalia aan Frederik Hendrik die ons resteren, geven de indruk dat Amalia een trouwe echtgenote was. Uit deze brieven blijkt hoeveel ze hem miste: 'je voustois de tout mon coeur etre plus pré de vous, et sertes, si vous demérez longetemps'.²⁰⁷ Amalia beseftte heel goed dat zij haar positie te danken had aan haar huwelijk met Frederik Hendrik.²⁰⁸ Uit de correspondentie met Huygens blijkt hoe graag Amalia op de hoogte bleef van de gezondheid van haar echtgenoot en de gebeurtenissen die hij meemaakte in het leger. Dat Amalia haar bezorgdheid over haar echtgenoot aan anderen liet merken, blijkt uit een brief van Huygens waarin hij zich afvraagt in hoeverre hij haar op de hoogte moet houden van de gezondheid van Frederik Hendrik, omdat ze zich over de kleinste kleinigheden al zorgen maakte.²⁰⁹ In deze zin zouden we kunnen concluderen dat Amalia veel van Frederik Hendrik hield en ze daarom op deze manier handelde. Echter, we zouden ook anders naar Amalia's houding kunnen kijken. Amalia zal graag aan het beeld van toegewijd echtgenote voldaan hebben en haar reputatie op dit gebied hoog hebben willen houden in de hof- en regeringskringen. Huygens had als secretaris een belangrijke rol binnen deze kringen en het was dan ook van belang dat hij het beeld van Amalia als trouwe echtgenote van Frederik Hendrik zou kunnen bevestigen. Op deze manier zouden we haar uitspraken en de manier waarop ze handelde binnen haar rol als echtgenote ook als politieke strategie kunnen zien.

Wanneer we het handelen van Amalia vanuit strategisch oogpunt bekijken, dan kunnen we concluderen dat de manier waarop zij te werk ging, voldeed aan het ideaalbeeld dat men van een echtgenote had. Een goede vrouw was gehoorzaam, afhankelijk en

²⁰⁶ H. Borkowski (ed.), *Les mémoires du burgrave et comte Frédéric de Dohna*, 20.

²⁰⁷ G. Groen van Prinsterer, *Archives*, serie 2, dl 4, 164 [7 augustus 1646].

²⁰⁸ T. Geest, *Amalia van Solms*, 6.

²⁰⁹ J. A. Worp, *De briefwisseling van Constantijn Huygens (1608-1687)* ('s-Gravenhage, 1911), deel 4, 195, 196.

respectvol.²¹⁰ De afhankelijkheid die Amalia had ten opzichte van haar man laat ze duidelijk merken, zo schrijft ze naar Huygens : 'mon coeur est asteur un peu en repos, sertes je souhaitera bien après Envers [Antwerpen] que monsieur le Prince feuis en repos et laissera le rest à son fils; mon asche ne me permest plus d'avoir tout les ennes se grandes apréhensions et je priera tent Dieu, qui donnera le rest de [vieilles] par un bon acort.'²¹¹ Amalia wilde dat Frederik Hendrik naar huis kwam, omdat haar leeftijd haar niet langer in staat stelde om zich voortdurend zorgen te maken over haar echtgenoot. Ook schrijft ze in een andere brief dat ze graag wil dat Frederik Hendrik bij haar is, zodat ze voortdurend weet wat hij doet, dat is namelijk de enige remedie tegen haar gezondheidsproblemen.²¹² De bezorgdheid, het geregeld schrijven, haar dienstbare houding ten opzichte van Frederik Hendrik en het volbrengen van zijn verzoeken, paste binnen de normen die men van een echtgenote verwachtte in deze periode.²¹³

Amalia kon haar positie als echtgenote ook op een andere manier inzetten, namelijk om bepaalde zaken gedaan te krijgen. Al in het hoofdstuk over de onderhandelingen met betrekking tot de Vrede van Münster, concludeerden we dat Amalia haar bezorgdheid om haar echtgenoot inzette als argument om de vrede te bewerkstelligen. In dit hoofdstuk kwam ook al kort ter sprake dat Amalia de positie als echtgenoot van Frederik Hendrik gebruikte om de Fransen te overtuigen van haar steun aan hen, dat blijkt wel uit een brief van Servien aan De Brienne van februari 1647: 'Madame la Princesse d'Orange m'a fort protesté de nouveau que cet Estat ne feroit jamais rien contre l'honneur; que c'est son opinion, qu'elle aymeroit mieux mourir que d'avoir rien conseillé de semblable, et qu'elle seroit indigne d'estre femme de Mr le Prince d'Orange, si elle travailloit a destruire l'ouvrage de son Mari, qui a pris tant de soing toute sa vie de conserver l'union de cet Estat avec France.'²¹⁴ Amalia verwijst naar het werk dat haar man heeft gedaan. Ze zou dit werk te niet zou doen en geen goede echtgenote zijn, wanneer ze dit werk zou vernietigen. Frederik Hendrik had namelijk altijd het belang van Frankrijk voorgestaan, en daarom zou zij dit ook doen. Op deze manier kon ze haar positie als echtgenoot van Frederik Hendrik inzetten als retorisch middel en probeerde ze de Fransen te overtuigen van haar steun.

²¹⁰ Crawford, *Perilous Performances*, 56.

²¹¹ Groen van Prinsterer, *Archives*, serie 2, dl 4, 150,151 [april 1646].

²¹² Groen van Prinsterer, *Archives*, serie 2, dl 4, 163 [5 augustus 1646].

²¹³ Crawford, *Perilous Performances*, 29.

²¹⁴ Groen van Prinsterer, *Archives*, serie 2, dl 4, 190.

4.2 Spanningen in de jaren zestig

Na de dood van Frederik Hendrik en zeker na de dood van Willem II veranderde de positie van de Oranjes drastisch. De meerderheid van de Staten van Holland wilde geen nieuwe stadhouder benoemen.²¹⁵ Ook werd het ambt van kapitein-generaal opgeheven door de Generaliteit, zodat de jonge prins Willem III in tegenstelling tot zijn voorvaderen, geen ambten op zijn naam had staan.²¹⁶ Aangezien de positie van de Oranjes zwak was en de dynastie op dat moment geen mannelijk hoofd had, was het voor Amalia des te belangrijker om de belangen van de dynastie te behartigen. De historicus Poelhekke stelt zelfs dat Amalia pas in deze periode haar belangrijkste rol in onze geschiedenis te vervullen kreeg, namelijk 'te weten die van hoedster der Oranjetraditie'.²¹⁷ De rol van Amalia als 'hoedster' van de dynastie was tweeledig. Allereerst was het zaak de goederen van de Oranjes te beschermen en te consolideren, ten tweede was het belangrijk om de positie van de Oranjes in de Republiek te verzekeren voor het nageslacht. Amalia kon zich niet langer op de formele posities van haar echtgenoot en zoon beroepen. Nu moest er op een andere manier ingegrepen worden. Dit werd duidelijk zichtbaar in de jaren 1660 -1666, met name toen er problemen ontstonden rondom het prinsdom Orange.

Dit prinsdom, dat gelegen was in Zuid-Frankrijk, was in 1544 door vererving in het bezit van de Oranjes gekomen. Aan het prinsdom ontleenden de Oranjes hun titel en naam.²¹⁸ Het was dan ook zaak om dit prinsdom in handen te houden en Amalia deed er alles aan om te voorkomen dat de Fransen het prinsdom in bezit zouden krijgen. Sinds 1649 was de neef van Amalia, Frederik van Dohna, gouverneur van het prinsdom. Al snel na zijn aanstelling namen de spanningen in het prinsdom toe.²¹⁹ Frederik van Dohna voerde meer en meer een onafhankelijke politiek die gericht was op het welzijn van de protestantse gemeenschap. In Orange was sprake van gelijkberechtiging van katholieken en protestantse hugenoten. Het gevolg was dat het protestantisme zich er vrij kon ontwikkelen en dat Orange een uitvalbasis werd voor protestanten. De katholieke koning van Frankrijk, Lodewijk XIV en zijn kardinaal Mazarin waren niet blij met de toename van het aantal hugenoten in het prinsdom en waren van de protestantsgezinde politiek van Frederik van Dohna niet gediend. Ze probeerden dan

²¹⁵ I.J. Israel, *The Dutch Republic*, 703.

²¹⁶ J.J. Poelhekke, 'Amalia van Solms (1602-1675)', 123.

²¹⁷ J.J. Poelhekke, 'Frederik Hendrik en Willem II' in: C.A. Tamse (ed.), *Nassau en Oranje in de Nederlandse Geschiedenis* (Alphen aan den Rijn, 1979), 119.

²¹⁸ W. van Rijsen – Zwart, 'Het huis van Oranje – Nassau en de bezetting van het prinsdom Orange door Lodewijk XIV, 1660 – 1665' in: *Jaarboek Oranje-Nassau Museum* (Zutphen, 1987), 29.

²¹⁹ *Ibidem*, 33.

ook hun invloed in het prinsdom aan te wenden en het in hun bezit te krijgen.²²⁰

Ook in de Republiek namen de spanningen in de jaren vijftig van de zeventiende eeuw toe. Na de dood van Willem II op 6 november 1650 konden Amalia en Maria het niet eens worden over het regentschap van Orange en de voogdij over Willem III, de zoon van Willem II en Maria. Maria Stuart wilde de voogdij over haar zoon en het regentschap zelf uitoefenen, maar Amalia eiste medezeggenschap. Amalia was namelijk bang dat Maria de bezittingen van de prins zou aanwenden voor het belang van haar eigen familie. Amalia werd in de strijd tegen Maria gesteund door haar schoonzoon, de keurvorst van Brandenburg; hij had namelijk ook belangen in de zaak. Via Louise Henriëtte was hij de eerste rechthebbende erfgenaam van Willem III, mocht deze komen te overlijden.²²¹ Zowel Amalia, als Maria, zochten vervolgens steun bij de Staten van Holland, zodat er een uitspraak gedaan kan worden over de voogdij en het regentschap. De Staten van Holland besloten om advies te vragen bij het Hof van Holland. Op 30 mei 1651 benoemde het Hof van Holland Maria tot voogdes, de keurvorst tot medevoogd over de prins en zijn goederen en Amalia tot toeziend voogd. Amalia was het met deze uitspraak niet eens en ze tekende beroep aan bij de Hoge Raad. Op 29 juli werd de uitspraak gecasseerd en werden Amalia, Maria, de keurvorst en Frederik Lodewijk, keurvorst van de Palts-Landbergen, tot voogden benoemd. Vervolgens kwam Maria tegen deze uitspraak in verzet. Uiteindelijk kwamen de partijen tot een schikking, Maria zou voortaan één stem in de voogdij krijgen en de keurvorst en Amalia de andere stem.²²²

Maria probeerde in de jaren die volgden haar positie te versterken, dit deed ze onder andere door de hulp van haar moeder, Henriëtte Maria van Frankrijk (1609-1669), in te zetten. Henriëtte Maria was een zus van de vader van Lodewijk XIV en verbleef op dat moment aan het Franse hof. Maria vroeg via Henriëtte Maria aan Lodewijk XIV of hij het prinsdom wilde beschouwen als zijn protectoraat. Lodewijk stemde hiermee in.²²³ In nauwe samenwerking met Lodewijk XIV en Mazarin had het Parlement van Orange de beslissing genomen om Maria als enige legitieme regentes te erkennen. De koning verklaarde zich vervolgens tot beschermer van de belangen van de jonge Prins in Orange.²²⁴ Amalia zag de ontwikkelingen al langere tijd aankomen, en was fel tegen de politiek die Maria voerde. Ze richtte zich in februari 1658 door middel van een brief tot Mazarin, waarin ze hem wees op de rechten van

²²⁰ W. van Rijsen – Zwart, 'Het huis van Oranje', 30 en 36.

²²¹ Ibidem, 33.

²²² Ibidem, 34.

²²³ Ibidem, 36.

²²⁴ Ibidem, 38.

de keurvorst als erfgenaam en de rechten die zij als moeder en ‘tutrice’ had.²²⁵ Haar positie als moeder van de dynastie en voogd van de prins gaf haar grond om zich met de zaken te bemoeien.

4.3 Retorische inzet van grootmoederlijke zorg in de kwestie Orange

Amalia hoorde van de ontwikkelingen in Orange, maar kon vrij weinig uitrichten. In deze periode was Amalia namelijk sterk afhankelijk van de Staten-Generaal en van de raadspensionaris van Holland, Johan de Witt. Amalia zag in dat ze invloed van de Staten-Generaal nodig had om ervoor te zorgen dat het prinsdom in bezit van de Oranjes zou blijven en daarom verzocht ze hen om steun. Begin 1660 schreef zij een remonstrantie waarin zij de Staten-Generaal vroeg om te interveniëren. Deze remonstrantie werd op 7 februari 1660 voorgedragen in de Staten-Generaal.²²⁶ De Staten-Generaal vonden de politieke ontwikkeling aanleiding vormen om in te grijpen in Orange. Ze zagen de Franse bemoeienis met het prinsdom als een inmenging in de binnenlandse politiek en jurisdictie van de Republiek en daarom protesteerden ze bij de Franse regering tegen het gevoerde beleid. Ze wilden de aanleiding tot Frankrijks ingrijpen, de geschillen tussen de prinsessen en Maria's verzoek aan Lodewijk, ongedaan te maken. De Staten-Generaal probeerden Maria te overtuigen om te komen tot een schikking, maar Maria weigerde een schikking te aanvaarden.²²⁷ Ze dreigden vervolgens haar douarie, het geld dat zij als weduwe ontving, in te trekken. Dit was haar enige reële bron van inkomsten en daardoor werd Maria wel gedwongen om toe te geven. Op 25 februari 1660 stelde het Hof van Holland een verklaring op, waarin de prinsessen akkoord gingen met de bemiddeling van de Staten-Generaal en Maria ratificeerde de verklaring op 29 februari 1660.²²⁸ Otto Copes, raadspensionaris van 's- Hertogenbosch, die een verslag schreef over de gebeurtenissen vermeldt bij deze gebeurtenis dat het uiteindelijk 'de moederlijke en grootmoederlijke affectie ende lieffde tot haer kindt en kindtskint' was die beide vrouwen bijeenbracht en deed besluiten tot de overeenkomst van 25 februari.²²⁹ Door de overeenkomst was de grond voor het ingrijpen van Lodewijk XIV weggenomen.

De Staten-Generaal beloofden Amalia om een afgevaardigde naar Frankrijk te sturen. Ook de keurvorst zag de noodzaak in dat er een afvaardiging naar Frankrijk gezonden zou

²²⁵ G. Groen van Prinsterer, serie 2, deel 5, 182.

²²⁶ LHASA, Abteilung Dessau, A7b, nr. 95, Verbaal van Otto Copes, raadspensionaris van Den Bosch, afgezant van de Staten-Generaal naar koning Lodewijk XIV van Frankrijk ter bevordering van de zaken van de prins van Oranje, met afschriften van relevante stukken als bijlage, 1660. Archief Amalia.

²²⁷ W. van Rijsen – Zwart, ‘Het huis van Oranje’, 39.

²²⁸ Ibidem, 40.

²²⁹ LHASA, Abteilung Dessau, A7b, nr. 95, Verbaal van Otto Copes.

worden. Hij beval Otto Copes, de raadspensionaris van 's- Hertogenbosch, aan.²³⁰ De Staten-Generaal besloten om Copes af te vaardigen. Copes voegde bij zijn verslag van zijn reis zijn instructie, de eerder genoemde remonstrantie van Amalia en verschillende relevante brieven. De documenten die Copes bijgevoegd heeft, tonen op verschillende manieren hoe Amalia, door te verwijzen naar haar grootmoederschap, probeerde steun te verkrijgen.

Dit is allereerst te zien in de remonstrantie die Amalia schreef. Amalia verzocht door middel van de remonstrantie de Staten-Generaal om maatregelen te nemen. Amalia wijst de Staten Generaal op de verantwoordelijkheid die ze van God en van de overheid heeft gekregen voor haar kleinkind: 'dat mij geen interesse hoe t oock is, hooger ter herten gaet, als de conservatie van die gene die mijn kints kint, ende mij voor Godt ende de hooge overicheijt mede aenvertrouwt is als een pupil'.²³¹ Wanneer de Staten-Generaal vervolgens besluiten dat er ingegrepen moet worden, dan geeft ze daarover haar blijk van waardering. Op 22 februari 1660 stuurde ze hen een brief waarin ze hen nogmaals verzocht om de zaak in serieuze deliberatie te nemen en haar met raad en aanzien te assisteren. Amalia eindigde haar brief heel onderdanig, waarbij ze aangeeft dat ze 'absolutiën' zal nakomen en opvolgen.²³² Ook in deze brief verwijst Amalia naar haar rol als moeder van de dynastie. Eerst laat ze haar waardering blijken voor de bemiddeling 'om de Princesse Roijale tot Sachticheijt, de Principante van Oranien tot ruste, ende de voogdie van den Prince pupille tot soo nooden enicheijt te brengen'. Amalia laat in de brief duidelijk merken dat ze als grootmoeder grote zorgen om haar kleinkind had, ze schrijft namelijk dat ze zich in 'benauwtheijt' en 'diepe becommernisse' bevond.

Opvallend is dat Amalia in verschillende brieven waarin onder andere in deze brief duidelijk verwijst naar het slechte moederschap van haar schoondochter. Ze schrijft: 'want wie soude (...) van een moeder tegens haer kindt, ende tegens haer schoonmoeder soodanen hardichheijt hebben connen verwachten.' Ook in een brief naar de gouverneur van Orange, Frederik van Dohna vinden we deze verwijzing terug. Ze beklagde zich tegenover hem dat Maria niet wilde luisteren naar de goede raad van anderen en dat ze de belangen van haar zoon verwaarloosde en dat dit niet is wat een goede moeder in het belang van haar zoon behoort te doen.²³³ In een andere brief aan Frederik van Dohna schrijft ze dat ze hoopt dat Maria later zal inzien hoe trouw Frederik geweest is ten opzichte van haar zoon Willem III.

²³⁰ W. van Rijsen – Zwart, 'Het huis van Oranje', 40.

²³¹ LHASA, Abteilung Dessau, A7b, nr. 95, Verbaal van Otto Copes.

²³² Ibidem.

²³³ Gedeeltelijk gepubliceerd in: Kleinschmidt, *Amalie von Oranien*, 185. Archief Schlobitten. Brief van Amalia aan Frederic von Dohna, Den Haag 9 oktober [jaar ontbreekt].

Amalia vertrouwde erop dat op een dag, 'ma juste cause', haar rechtvaardige zaak, voor 'toute la maison de coy je suis la mère' bevestigd zal worden.²³⁴ Amalia zette zo haar eigen moederschap tegenover het slechte moederschap van Maria. Op deze manier laat ze duidelijk blijken dat niet Maria, maar zij de moeder is die zich op de juiste manier inzette voor de belangen van de dynastie.

Dat Amalia haar manier van handelen afzette tegen die van Maria is niet verwonderlijk, want ook Maria gebruikte haar rol als moeder strategisch. Zo schrijft ook zij in een brief aan de Staten-Generaal dat ze de belangen van haar zoon nastreefde.²³⁵ In tegenstelling tot de retoriek van Amalia was dit retorische middel voor Maria op dat moment niet effectief en kon ze de Staten-Generaal niet overtuigen van haar gelijk. Dit was vooral te wijten aan het feit dat Maria alle adviezen in de wind sloeg en haar eigen politiek voerde. Dit werd met name duidelijk in de zaak van Orange op het moment dat Maria tegen het advies van velen in aan Lodewijk XIV vroeg om zich te mengen in de zaken.²³⁶ Maria weigerde te erkennen dat Lodewijk XIV wel eens misbruik zou kunnen maken van zijn positie en Orange zou kunnen annexeren.²³⁷ Uit haar politieke handelen bleek dat haar loyaliteit in de eerste plaats bij de Stuarts lag en niet bij die van de Oranjes.²³⁸ Amalia daarentegen lukte het wel om steun te verkrijgen, mede door het opvoeren van haar positie als grootmoeder, omdat zij haar belangen verbond aan de belangen van de Republiek en ze daarnaast duidelijk haar afhankelijkheid van de Republiek liet merken. Zo schrijft ze bijvoorbeeld in de remonstrantie dat de toekomst van het huis niet zeker is 'als in de harten ende handen van dese Illustre Republicque'.²³⁹

Op 14 maart 1660 reisde Otto Copes namens de Staten-Generaal af naar Frankrijk om Lodewijk verslag te doen van het feit dat de prinsessen zich hadden verenigd. Voordat hij vertrok ging hij op 11 maart 1660 op bezoek bij Amalia. Amalia gaf hem een mondelinge instructie en verder gaf ze hem twee geschreven missiven mee, die Copes ook bijvoegde bij zijn verslag. De eerste missive was gericht aan 'la Royne de Grande-Bretagne', Henriëtte Maria, de moeder van Maria Stuart, en dus de andere grootmoeder van Willem III. In deze brief verzocht Amalia Henriëtte Maria te pleiten bij Lodewijk XIV voor het welzijn van Willem III en het prinsdom Orange. Ze wijst Henriëtte Maria op haar goedheid en de

²³⁴ Gepubliceerd in: Kleinschmidt, *Amalie von Oranien*, 200, 201, Archief Schlobitten. Brief van Amalia aan Frederic von Dohna, 3 januari [jaar ontbreekt, maar naar alle waarschijnlijkheid 1660].

²³⁵ Zie bijv. brief van 18 februari 1660, LHASA, Abteilung Dessau, A7b, nr. 95.

²³⁶ W. van Rijsen – Zwart, 'Het huis van Oranje', 36.

²³⁷ Ibidem, 39.

²³⁸ T. H. Jorissen, 'Amalia van Solms en Mary Stuart' in: *Historische bladen*, deel II (Haarlem, 1890), 52 en 57.

²³⁹ LHASA, Abteilung Dessau, A7b, nr. 95, Verbaal van Otto Copes.

koninklijke affectie die ze ten opzichte van de prins beloofd had. Door haar te wijzen op het welzijn van haar kleinzoon, hoopte Amalia de steun van Henriëtte Maria te verkrijgen, zodat ze Lodewijk XIV wellicht kon overtuigen om zich niet langer met de politiek in het prinsdom te bemoeien. Ook schreef Amalia een missive aan de Maria Stuart, waarin ze haar ter kennis geeft dat Copes wordt afgevaardigd 'opdat alles tot een gewenst eijnde ten besten van den hooggemelten jongen heer, ende Prince mach come te reusseren'.²⁴⁰

Copes vertrok op 14 maart naar Frankrijk, maar hij deed lang over de reis en werd pas een maand na de val van Orange, door Lodewijk en Mazarin ontvangen.²⁴¹ Op 17 maart had de stad namelijk besloten om de Franse koning voorlopig te erkennen als beschermer van de belangen van de prins in het prinsdom.²⁴² Het prinsdom was dus nu in handen van de Fransen. Copes keerde op 5 juni 1660 terug, maar de resultaten van zijn onderhandelingen met Frankrijk waren nihil.²⁴³ Amalia vaardigde Constantijn Huygens af naar Orange om de verdere onderhandelingen te voeren en de zaken in de gaten te houden. Via hem bleef ze op de hoogte van de gebeurtenissen in het prinsdom. Uiteindelijk zouden de Fransen op 25 maart 1665 het prinsdom ontruimen en weer overdragen.²⁴⁴

4.4 Retorische inzet van grootmoederlijke zorg in de opvoedingskwestie

De rol als grootmoeder zette Amalia ook in als retorische strategie op het moment dat er problemen ontstonden over de opvoeding van prins Willem III. Amalia liet naar de buitenwereld weten dat ze veel affectie had voor haar kleinkind. Zo zou ze gezegd hebben: 'God weet dat ik van hem houd als mijn eigen kind, op wien hij hoe langer hoe meer gaat lijken.'²⁴⁵ Aan het begin van de jaren zestig stond het er niet goed voor met de positie van de prins. De Oranjes waren op dat moment al sinds tien jaar uitgesloten van alle ambten en waardigheden in de Republiek. Sinds 1654 zag de toekomst van de prins er helemaal somber uit, omdat Johan de Witt met Oliver Cromwell (1599-1658), die op dat moment staatshoofd was van Engeland, de Akte van Seclusie had gesloten. De Republiek en Engeland waren verwickeld in de Eerste Engelse oorlog (1652-1654) en Cromwell stelde als vredeseis dat de Republiek zou beloven dat ze nooit meer een prins van Oranje zouden aanstellen als stadhouder of kapitein-generaal. De Witt wist dat Staten-Generaal hier nooit akkoord mee

²⁴⁰ LHASA, Abteilung Dessau, A7b, nr. 95, Verbaal van Otto Copes.

²⁴¹ W. van Rijsen – Zwart, *Het huis van Oranje*, 40.

²⁴² *Ibidem*, 43.

²⁴³ *Ibidem*, 40.

²⁴⁴ *Ibidem*, 67.

²⁴⁵ T.J. Geest, 'Amalia van Solms en haar politieke bemoeiingen in de tijd van Jan de Witt', *Tijdschrift voor geschiedenis* 51 (1936), 261.

zouden gaan en daarom onderhandelde hij op eigen houtje met Cromwell. Buiten medeweten van de Staten-Generaal voegde De Witt de geheime clausule toe. Zo gingen de Staten-Generaal met het vredesverdrag akkoord, zonder dat ze wisten van de geheime toezegging van De Witt.²⁴⁶

De situatie veranderde in mei 1660, op dat moment werd namelijk in Engeland de monarchie hersteld en hierdoor verbeterden de vooruitzichten voor de Oranjes.²⁴⁷ Karel II (1630-1685), de broer van Maria Stuart, kwam weer als koning op de troon. Op het moment van de Restauratie bevond Karel zich in de Republiek. In de voorafgaande jaren hadden Amalia en Karel II regelmatig contact, zoals blijkt uit enkele brieven die in het archief van Amalia zijn aangetroffen.²⁴⁸ Karel benadrukte zijn affectie voor zijn jonge neefje en zijn intentie om hem te begunstigen.²⁴⁹ Door de Restauratie werd de Akte van Seclusie een dode letter en de positie van de prins werd hierdoor versterkt.²⁵⁰ Johan de Witt maakte zich zorgen over de Engelse invloed en de toenemende kansen van de Oranjes. Nu de kansen van de Oranjes verbeterden, sloten veel regenten zich namelijk bij hen aan. Ondertussen wilde Maria zich ervan verzekeren dat haar zoon in de toekomst de hoge ambten en waardigheden zou gaan vervullen, net zoals de prinsen in het verleden gedaan hadden. Daarom zond ze een rondschrijven naar alle provinciale staten met daarin de vraag of haar zoon weer hersteld kon worden in zijn ambten en waardigheden. De Witt kwam op deze manier steeds meer onder druk te staan. Daarom bood hij Maria een flink pensioen aan voor de prins, op voorwaarde dat Willem III voor een tijd 'Kind van Staat' zou worden. Dit hield in dat hij opgevoed en getraind zou worden onder toezicht van de Staten van Holland, met daarbij de implicatie dat hij een hoog ambt zou kunnen gaan vervullen in de toekomst.²⁵¹ Amalia beschuldigde Maria ervan dat ze zich had laten omkopen door de Witt. Amalia en de keurvorst stelden een andere comité met Oranjegezinde leden voor om de educatie van de prins op zich te nemen.²⁵² Maar onverwachts veranderde de situatie, want op 24 december 1660 stierf Maria.

Twee jaar later was er nog steeds geen oplossing tot stand gekomen. Daarom schreef Amalia op 17 juli 1662 een rekest waarin ze de Staten een verzoek deed om de opvoeding van Willem III op zich te nemen, maar dan wel zo dat ze zelf inspraak zou behouden. In dit rekest

²⁴⁶ I. J. Israel, *The Dutch Republic*, 722.

²⁴⁷ E. Mijers en D. Onnekink, *Redefining William III. The impact of the King-States in International Context* (Ashgate 2007), 229.

²⁴⁸ LHASA, Abteilung Dessau, A7b, 84D Ingekomen brieven van Karel II, sinds 1649 koning van Engeland in ballingschap 1658-1660, Archief Amalia.

²⁴⁹ I. J. Israel, *The Dutch Republic*, 748.

²⁵⁰ Ibidem, 751.

²⁵¹ Ibidem, 751.

²⁵² Ibidem, 752.

gebruikte Amalia haar rol en taak als grootmoeder op een retorische manier en als argument waarom ze inspraak zou moeten houden in de opvoeding. Amalia gaf aan dat op haar niet alleen de taak rustte van grootmoeder, maar ook die van de vader en de moeder. Ze schreef dat het een ‘te harde ende onverantwoordelijke sake soude zijn, ons van de voorschreven Educatie ende opsichte van dese Prince Pupil, geheelijck te laten uytsluyten’.²⁵³ Dit omdat de voogdij door God ‘ende nature’ was opgelegd. De rechten van de voogden waren daarnaast ook erkend door het Hof van Holland. Ook in het vervolg van het rekest haalt ze de moederlijke zorg aan: ‘Wy zyn ter contrarie verseeckert dat in U. Ed. Gr. Mog. Geheele Vergaderinge niemant sal wesen die maer oyt gevoelt heeft wat het is een Vaderlijck ende Moederlijck herte te dragen tegens Kinderen.’ Daarom is het niet niets ‘om sijn eenigh Kindt soo geheel over te geven’. Amalia wil er niet van beschuldigd worden dat ‘wy onse aengeborige Moederlijcke genegentheyt en herte van den gemelten Prince souden af-trecken, en hem soo geheel overgeven’.²⁵⁴ Maar ze gaf aan dat het het beste voor de prins en tot dienst van de staat zou zijn, wanneer de prins opgevoed zou worden door de Staten. Ondanks het rekest van Amalia besloten de heren zich niet met de zaken te bemoeien. Wel zouden ze zorg dragen voor de domeinen, goederen en rechten van de prins.²⁵⁵

Zes jaar later, namelijk in 1666, kwam de opvoedingskwestie van de prins weer aan de orde. Sinds 1665 was de Republiek opnieuw in oorlog verwickeld met Engeland. Het zou niet lang meer duren of Willem III zou de meerderjarigheid bereiken. De Witt zag in dat het noodzakelijk was om alle Engelse invloed uit de omgeving van de prins te weren.²⁵⁶ Hij deed Amalia een voorstel waarin Willem III een pensioen aangeboden zou krijgen, wanneer Amalia de Staten van Holland zou vragen om de educatie van de prins op zich te nemen. Amalia realiseerde zich dat de promotie van Willem III alleen mogelijk was met de steun van Holland, dus ze stemde met het voorstel in.²⁵⁷ Verder was het een mooie manier om af te komen van de gouverneur van Willem III, Frederik van Nassau, heer van Zuylichem die een Engelsgezinde politiek voerde, wat niet naar de zin van Amalia was.²⁵⁸ Amalia wilde voorkomen dat de Engelsen teveel invloed op Willem III zouden uitoefenen, wanneer dit zou gebeuren dan zouden de belangen en de bezittingen van de Oranjes in gevaar kunnen komen. Amalia schreef een brief naar de Staten-Generaal waarin ze officieel het verzoek deed of de

²⁵³ L. Aitzema, *Saken van staet ende oorlog, in, ende omtrent de Vereenigde Nederlanden, beginnende met het jaar 1657 ende eyndigende met het jaer 1663*, vol. 4 (Den Haag, 1669), 906.

²⁵⁴ Ibidem, 906.

²⁵⁵ T. J. Geest, ‘Amalia van Solms en haar politieke bemoeiingen’, 261.

²⁵⁶ Ibidem, 261.

²⁵⁷ W. Troost, *William III, the Stadholder-King. A political biography* (Ashgate, 2005), 49.

²⁵⁸ N.A. Robb, *William of Orange. A personal portrait, vol I, 1650-1673* (Londen, 1962), 149.

heren de opvoeding van Willem III op zich wilden nemen. In deze brief geeft ze aan dat ze haar ‘Soons Soon’ tot aan zijn zestiende jaar heeft opgevoed’. Ze bekommerde zich over de toekomst van de prins, hoe hij onderwezen zou kunnen worden in de rechten en privileges van de staat, zodat hij ‘daerdoor te bequamer werden omme in tijden ende wijlen tot dienst ende luijster van den State te mogen werden geemployeert’.²⁵⁹ Om deze opvoeding te garanderen vroeg ze de Staten om de educatie van Willem III op zich te nemen. Zo werd Willem III ‘Kind van Staat’, wat betekende dat hij vanaf dat moment onder de voogdij stond van de Staten van Holland.²⁶⁰ Zowel in deze kwestie als in de kwestie van Orange kunnen we concluderen dat Amalia haar positie als grootmoeder gebruikte als legitimatie om in te grijpen en als retorische strategie om de Staten-Generaal of de Staten van Holland te overtuigen van de noodzaak van hun steun.

4.5 De positie van weduwe als retorisch middel

Zowel Amalia als haar tijdgenoten zagen de dood van Frederik Hendrik als de grootste crisis in haar leven. Al voor het overlijden van Frederik Hendrik werd er door diplomaten gediscussieerd over de vraag hoeveel invloed Amalia na haar dood zou behouden.²⁶¹ Kort na het overlijden van Frederik Hendrik in 1647 schreef ze een brief aan kardinaal Mazarin waarin ze verwees naar haar positie als weduwe. In deze brief geeft ze aan dat ze ondanks de weinige middelen die ze heeft Mazarin wil dienen. Ze schrijft hem te willen dienen, aangezien ze weet dat haar voormalig echtgenoot met hartstochtelijke ijver tot aan zijn graf gehoeud had over het welzijn van Frankrijk.²⁶² Zo gebruikte ze het handelen van haar echtgenoot als retorisch middel om de Fransen te overtuigen van haar steun in de toekomst.

Het weduwschap was in de vroegmoderne tijd een sociale positie die regels en verwachtingen met zich meebracht, waaronder het in leven houden van de herinneringen aan de overleden echtgenoot. De nagedachtenis van Frederik Hendrik was belangrijk voor de overlevering van de dynastie.²⁶³ Dat Amalia dit als belangrijke taak zag, kunnen we onder andere opmaken uit de inrichting van de Oranjezaal in Huis ten Bosch. Al voor de dood van Frederik Hendrik had ze opdracht gegeven tot de bouw van dit huis, maar na de dood van Frederik Hendrik besloot ze om de centrale zaal in Huis ten Bosch te wijden aan zijn

²⁵⁹ LHASA, Abteilung Dessau, A7b, nr. 126E, Ingekomen stukken betreffende de positie van Willem III, 1666. Archief Amalia.

²⁶⁰ W. Troost, *William III*, 50.

²⁶¹ J.J. Poelhekke, *De vrede van Munster* (Den Haag, 1948), 409.

²⁶² G. Groen van Prinsterer, serie 2, deel 4, 193.

²⁶³ M. Eikema Hommes en E. Kolfin, *De Oranjezaal in Huis ten Bosch. Een zaal uit loutere liefde* (Zwolle, 2013), 33.

nagedachtenis. In de Oranjezaal in Huis ten Bosch zien we de verheerlijking van Frederik Hendrik als een door God en vanuit zijn dynastie voorbestemde redder van de Republiek.²⁶⁴ Bijzonder is, dat in de nok van de koepel, Amalia is afgebeeld als treurende weduwe.²⁶⁵ Amalia presenteerde zich dus nadrukkelijk in deze rol. Ze nam de taak op zich om de herinnering van haar echtgenoot levend te houden.

De verwijzingen naar de daden van haar echtgenoot gebruikte ze ook als retorisch middel in de kwestie van Orange. Ze begon de remonstrantie door te refereren aan zijn sterven. Ze schrijft dat Frederik Hendrik in een vast vertrouwen was gestorven, omdat hij wist dat degenen die hij zou achterlaten het niet zou ontbreken aan protectie. Op deze manier herinnerde Amalia de Staten-Generaal aan de beloften die ze hadden gedaan bij het sterven van de prins. Daarnaast gebruikte ze de beloften die de Staten-Generaal hadden gedaan als argument waarom ze de vrijheid had genomen om de hoge heren aan te spreken. Zo schreef ze: '(..) ijegelijk een wetende dat Prince Hendrick sijne ziele met blijtschap aen Godt opofferde, als hij aen d'eene zijde sach het vernoegen dat den Staet hadden van sijne diensten, ende aen d'ander zijde, dat *U hoog mogenden* met hoochste beleeftheit verclaerde ten allen tijden te willen sorgen voor desselfs huijsvrouw, ende kinderen, op sulcken gront ik het oock, dat de heere Churfurst soo wel als ick voor weijnich tijts hebben de vrijheijt genomen, *U hoog mogenden* te moeijen met de becominge van ons huis.'²⁶⁶

Ook de afsluiting van de remonstrantie verwijst naar haar weduwenschap, ze schreef: 'het doet ons leet dat wij *U hoog mogenden* in deselve hochwichtige deliberatien met dese saecke moeten moeijen, dan gelijk ick vertrouw dat Godt haer om soo wel te meer sal zegenen, dat den Staet hem laet aen gelegen sijn de protectie van Weduwen, ende Wesen, soo sal ik mijns deels ten allen tijden soecken sulcx in alle mogelickheijt te erkennen'.²⁶⁷ Naast het feit dat ze de Staten-Generaal herinnerde aan de beloften die ze haar gedaan hadden, wees ze ook naar hun plicht om zorg te dragen voor weduwen en wezen. Ze vertrouwt erop dat God hen zal zegenen, als de Staten-Generaal bescherming zullen bieden aan weduwen en wezen. Ook in de brief van 22 februari 1660 aan de Staten-Generaal verwees Amalia naar het weduwenschap. Ze sluit de brief af door te schrijven dat ze God bidt dat hij de harten van de heren tot een resolutie weet te 'dirigeren', waarbij ze hoopt dat zij het niet kwalijk vinden dat de 'Weduwe van den prince Frederick Hendrick in soo teeren sacke haere toevlucht neemt tot

²⁶⁴ M. Eikema Hommes en E. Kolfin, *De Oranjezaal in Huis ten Bosch*, 63.

²⁶⁵ Ibidem, 70.

²⁶⁶ LHASA, Abteilung Dessau, A7b, nr. 95, Verbaal van Otto Copes.

²⁶⁷ Ibidem.

de Executeurs van deselffs laeste wille'.²⁶⁸ Ook in deze brief komt Amalia dus ten laatste weer terug op haar positie als weduwe. In die positie durfde ze haar toevlucht te nemen tot de Staten-Generaal. Door dit te noemen, meldt ze impliciet dat de Staten-Generaal een dubbele verantwoordelijkheid hebben. Ze hebben namelijk de verantwoordelijkheid als executeurs van de laatste wil van Frederik Hendrik en de plicht om een weduwe, die zich in benauwdheid en bekommernissen bevindt, bij te staan.

Uit verslagen van tijdgenoten kunnen we opmaken dat Amalia van Solms ook flink kon klagen over haar positie als weduwe en over de behandeling die ze kreeg. Willem Frederik schreef in zijn dagboek dat Amalia vlak na de dood van Frederik Hendrik veel moeite had met haar bestaan als weduwe. Amalia liet merken dat ze veel van Frederik Hendrik hield en dat ze hem miste. Amalia sprak openhartig met Willem Frederik over haar overleden echtgenoot en ze vertelde hem dat Frederik Hendrik haar altijd in vertrouwen had genomen. Willem Frederik maakt daarbij melding dat ze regelmatig huilde als ze over Frederik Hendrik sprak.²⁶⁹ Het was volgens zijn verslag zelfs zover gekomen dat Amalia zichzelf een keer bijna iets had aangedaan. Amalia 'door eenicheit, melancoly haest disperat wass geworden en een mess in de handt had gehad, om sich te doorsteken, doch sie ooverwon sich'.²⁷⁰ Over het klagen van Amalia maakte ook Destrades melding, hij schreef op 11 januari 1663: 'Madame la douairière ne manqua pas de se plaindre et de me parler du mauvais traitement qu'elle et son filz recevoient dans leurs biens à Orange'.²⁷¹ Amalia benadrukte dat ze een 'pauvre femme' oftewel een arme vrouw was en dat ze de misdaden die haar werden aangedaan met geduld droeg, maar dat de maatregelen die genomen waren haar pijn deden.²⁷² Het is natuurlijk mogelijk dat Amalia erg veel verdriet had van het wegvallen van haar echtgenoot, maar we zouden dergelijke klachten ook kunnen zien als strategie om medelijden op te wekken. Vrouwelijke zwakheid zou op deze manier, net als in het geval van Amalia Elisabeth van Hessen zoals in het eerste hoofdstuk beschreven, een strategie kunnen zijn, om medelijden op te wekken en steun te verkrijgen.

Uit de documenten die bestudeerd zijn, blijkt dat Amalia de retorische strategieën met name aanwendde in documenten richting de Staten-Generaal. Het is opvallend dat ze deze rollen juist in deze documenten nadrukkelijk en herhaaldelijk noemt. Amalia zette haar moederschap en weduwschap dus strategisch in en probeerde op deze manier medelijden op te

²⁶⁸ LHASA, Abteilung Dessau, A7b, nr. 95, Verbaal van Otto Copes.

²⁶⁹ Kooijmans, *Liefde in opdracht*, 107.

²⁷⁰ Kooijmans, 167 [18/28 augustus 1649].

²⁷¹ Groen van Prinsterer, serie 2, deel 5, 231 en 232.

²⁷² *Ibidem*, 231 en 232.

wekken en de Staten-Generaal op hun plicht te wijzen om zorg te dragen voor wezen en weduwen. Daarnaast wees ze de Staten-Generaal erop dat ze dit haar ook verontschuldigd zijn, vanwege het goede werk dat haar man voor het landsbelang had gedaan. Haar retoriek wijst er op dat Amalia wist hoe ze binnen de bestaande toenmalige opvattingen over vrouwen, juist die opvattingen kon inzetten om als vrouw steun kon verkrijgen.

Conclusie

Tussen 1625 en 1675, dus vijftig jaar lang, lag de dynastieke politiek van de Oranjes voor een belangrijk deel in vrouwenhanden, namelijk in de handen van Amalia van Solms. Amalia zette in deze periode verschillende strategieën in ter bevordering van de belangen van de dynastie waarmee ze via geboorte al een beetje, maar vooral door haar huwelijk, verbonden was geraakt. Gedurende de vroegmoderne tijd voerden vorstelijke families een dynastieke politiek om bepaalde doelen te bereiken. Allereerst was het van belang de voortgang van de dynastie te garanderen. Daarnaast wilde men graag het prestige vergroten en tevens waren het behoud en de uitbreiding van de bezittingen van groot belang. Frederik Hendrik en Amalia onderscheidden zich hierin niet van hun vorstelijke tijdgenoten en voerden een dynastieke politiek die op deze doelen gericht was. In dit onderzoek stond de rol die Amalia in de dynastieke politiek speelde centraal. Gebleken is dat Amalia verschillende strategieën inzette om deze doelstellingen te bereiken.

De eerst behandelde strategie in deze scriptie, namelijk de inzet van zowel het bestuurlijk netwerk als het familienetwerk, was essentieel voor het bereiken van de doelen. Amalia bewoog zich als vrouw van de stadhouder in een groot netwerk. Dit netwerk wist ze te consolideren en effectief in te zetten. We zien dit voornamelijk tot uiting komen tijdens de onderhandelingen met betrekking tot de vrede van Münster. Belangrijke personen uit het binnenlands bestuurlijke netwerk, waar ze gedurende de onderhandelingen contact mee had, waren Constantijn Huygens, Johan de Knuyt en de gebroeders Bicker. Ook met de vertegenwoordigers van verschillende buitenlandse mogendheden in de Republiek onderhield Amalia contact. Amalia wilde graag dat er vrede gesloten zou worden. Als redenen hiervoor noemde ze het landsbelang en de terugkeer van haar echtgenoot uit het leger, maar ze had bij de onderhandelingen vooral haar eigen voordeel en het voordeel van de dynastie op het oog. Tijdens de onderhandelingen sprak en correspondeerde ze met mannen uit zowel het Franse als het Spaanse kamp. Zo was Amalia op de hoogte van de verschillende ontwikkelingen die zich afspeelden en kon ze de contacten strategisch tegen elkaar uitspelen voor haar eigen doeleinden. Zowel de binnenlandse als de buitenlandse vertegenwoordigers hadden het regelmatig over Amalia's slechte eigenschap, namelijk haar wispelturigheid. Het was een algemene zeventiende-eeuwse aanname dat deze eigenschap toebehoorde aan vrouwen. Juist daardoor kom Amalia deze eigenschap strategisch inzetten. Zo verzekerde ze de Fransen van haar steun, maar ondertussen onderhandelde ze met de Spanjaarden. Beide partijen waren van

Amalia's wisselende loyaliteit op de hoogte en bleven zo in onzekerheid over de steun van Amalia. Door zich aan zowel de Fransen als de Spanjaarden te verbinden, probeerde Amalia het beste uit de onderhandelingen te slepen. Dat dit haar voordeel opleverde, zien we met name aan de geschenken die Amalia ontving.

Deze tweede strategie, de geschenkuitwisseling pakte zeer gunstig uit voor Amalia. Van Franse zijde ontving ze al in de jaren dertig en veertig van de zeventiende eeuw verschillende sieraden. De uitwisseling van geschenken had politieke implicaties, het gaf gevers en ontvangers een specifieke claim op elkaars bronnen en diensten. Zo probeerden de Fransen Amalia door middel van geschenken in hun kamp te houden. Amalia wist met name tijdens de onderhandeling met betrekking tot de Vrede van Münster voordeel uit de geschenkuitwisseling te halen. Zowel de Spanjaarden als de Fransen boden haar geschenken of geld aan, in ruil voor haar steun aan hen. Uiteindelijk deden de Spanjaarden een erg aantrekkelijk voorstel, waar Amalia op in ging. Zo kreeg ze zowel Zevenbergen als Turnhout in haar bezit. De opbrengsten uit deze heerlijkheden leverden Amalia goede inkomsten op en versterkten haar positie. Amalia maakte zelf ook gebruik van giften en geschenken om mensen naar hand te zetten en dan met name binnen de hofkringen. Zo voorzag ze haar hofdames van giften en geschenken in ruil voor informatie en loyaliteit.

De derde strategie, namelijk de inzet van patronage, hing sterk samen met de eerste strategie. De cliënten die Amalia strategisch inzette, waren belangrijke spullen in haar netwerk, te denken valt aan Johan de Knuyt en Constantijn Huygens. Het voorbeeld van Huygens geeft wel aan dat Amalia haar cliënten strategisch in kon zetten. Amalia maakte dankbaar gebruik van zijn diensten, tot op het moment dat Huygens' politieke ideeën tegengesteld werden aan de hare. Huygens was namelijk Fransgezind en een tegenstander van de onderhandelingen die Amalia voerde met de Spanjaarden. Huygens werd beschuldigd van foute berichtgeving en verweerde zich, maar was als cliënt in zoverre afhankelijk van de Oranjes, dat hij niet anders kon dan zijn functie trouw te blijven vervullen. Op latere momenten zou Amalia weer optimaal gebruik maken van Huygens' diensten. Omdat cliënten afhankelijk waren van Amalia's steun kon ze hen makkelijker voor haar eigen doelen gebruiken dan personen in het netwerk die niet tot de clientèle behoorden.

De strategie die Amalia persoonlijk als één van haar belangrijkste strategieën gezien moet hebben, was het uithuwelijken van haar kinderen aan goede partijen op het Europese vorstelijke toneel. Dat dit één van de belangrijkste doelen was in haar leven blijkt uit het gebed dat Amalia schreef. Uit eerdere studies naar de huwelijkspolitiek van Amalia krijgen we het beeld van Amalia als een liefdeloze moeder die haar kinderen het geluk van de liefde

ontzegde. Deze studies zijn gebaseerd op verhalen van huwelijkskandidaten die door Amalia afgewezen zijn en zijn daardoor gekleurd. We kunnen concluderen dat Amalia met haar huwelijkspolitiek wellicht niet een romantische liefde voor haar kind voor ogen had, maar wel het geluk, want de voortgang van de dynastie, goede inkomsten en de uitbreiding van territorium waren essentieel voor vroegmoderne vorstelijke families. Uit de relatie tussen Amalia en Louise-Henriëtte in de periode na het huwelijk kunnen we opmaken dat het huwelijk uiteindelijk ook door Louise-Henriëtte is geaccepteerd. Dat Amalia met het huwelijk van Louise-Henriëtte een strategische zet deed, blijkt wel uit latere jaren waarin Amalia in belangrijke kwesties gebruik wist te maken van de steun van de keurvorst.

De laatste strategie die aan bod kwam in deze scriptie was uitsluitend voorbehouden aan vrouwen, namelijk de inzet van vrouwelijke rollen als retorisch middel. Amalia zorgde ervoor dat ze zich zoveel mogelijk binnen de geaccepteerde noties van de vroegmoderne tijd bewoog. Ze toonde zich als een trouwe en zorgzame echtgenote die de belangen van haar man behartigde. Ook gebruikte ze haar rol als echtgenoot om de Fransen te overtuigen van haar steun. Na de dood van Frederik Hendrik en Willem II was de noodzaak voor Amalia nog groter om de belangen van de dynastie te behartigen. Op dat moment was de formele positie van de Oranjes verzwakt, Amalia had minder machtsmiddelen en de strategie die resteerde was de inzet van haar vrouwelijke rollen als retorische middelen om door politici in binnen- en buitenland van steun voorzien te worden. Hierbij maakte ze voornamelijk gebruik van haar rollen als grootmoeder en weduwe. Ze presenteerde zichzelf als een goede moeder door zichzelf te positioneren ten opzichte van haar schoondochter Maria Stuart. Door de Staten-Generaal te wijzen op de beloftes die ze gedaan hadden ten opzichte van Frederik Hendrik en hun te wijzen op hun taak om zorg te dragen voor weduwen en wezen probeerde ze steun te verkrijgen.

Fernhout schrijft dat het archiefmateriaal uit Dessau de mogelijkheid biedt om het bestaande beeld van Amalia te nuanceren. Zo biedt het gebed een persoonlijke inblik in Amalia's leven. Helaas resteren er weinig andere persoonlijke documenten van Amalia, waardoor het lastig blijft om haar handelingen, gedachten en motivaties te reconstrueren. Toch kunnen we nieuwe inzichten opdoen uit het Dessau-materiaal. Zo laten de vele stukken onder andere zien dat Amalia zowel op internationaal als op nationaal terrein politiek actief was en van allerhande ontwikkelingen op de hoogte werd gesteld.

In deze scriptie was het helaas niet mogelijk om voor de jaren 1660-1666 alle strategieën te bestuderen. Het is zeker de moeite waard om in de toekomst te onderzoeken hoe Amalia in latere jaren genoemde strategieën op concrete wijze inzette, zodat we een

totaalbeeld krijgen van deze vrouw, die op strategische wijze het beste voor haar familie wist te arrangeren.

In ieder geval is uit dit onderzoek gebleken dat de dynastieke politiek bij Amalia in goede handen was. We kunnen concluderen dat Amalia de doelen die vroegmoderne vorstelijke families voor ogen hadden, voor een groot deel wist te bereiken. Ondanks spannende momenten werd de voortgang van de dynastie gegarandeerd, werd het prestige van de Oranjes, voornamelijk door middel van de huwelijksstrategieën verhoogd, en was het handelen van Amalia bevorderlijk voor het behoud en de uitbreiding van de bezittingen. We kunnen concluderen dat Amalia zich niet, zoals Geest betoogde, op een klein en beperkt, strikt vrouwelijke terrein bewoog. Amalia was een netwerker die probeerde om op verschillende wijzen zaken voor elkaar te krijgen die bevorderlijk waren voor de dynastieke politiek. Daarbij kwam haar wispelturigheid, die in deze periode als een typisch vrouwelijke karaktereigenschap werd gezien, goed van pas. Op deze manier kon ze van loyaliteit wisselen en sleepte ze het beste uit de onderhandelingen. Hoewel Amalia haar taak als moeder binnen de dynastie serieus nam, kunnen we concluderen dat het niet alleen bij haar moederlijke taken bleef, maar dat Amalia werkzaam was als netwerker en politica op het Europese toneel en door middel van de verschillende strategieën het welzijn van de dynastie wist te bevorderen.

Literatuur en bronnen

Archiefmateriaal

Landeshauptarchiv Sachsen-Anhalt (LHASA), Abteilung Dessau, A7b, 84A, Ingekomen brief van Claude de Mesmes, comte d'Avaux, Frans onderhandelaar te Munster, uit Munster over zaken van politieke aard, 1644 mei 30. Archief Amalia.

LHASA, Abteilung Dessau, A7b, 84B, Ingekomen brieven van Anne van Oostenrijk, moeder en regentes voor koning Lodewijk XIV van Frankrijk, 1647 maart 24 en 1648 januari 17.

Archief Amalia.

LHASA, Abteilung Dessau, A7b, 84D, Ingekomen brieven van Karel II, sinds 1649 koning van Engeland in ballingschap 1658-1660. Archief Amalia.

LHASA, Abteilung Dessau, A7b, nr. 95, Verbaal van Otto Copes, raadpensionaris van Den Bosch, afgezant van de Staten-Generaal naar koning Lodewijk XIV van Frankrijk ter bevordering van de zaken van de prins van Oranje, met afschriften van relevante stukken als bijlage, 1660. Archief Amalia.

LHASA, Abteilung Dessau, A7b, nr. 121A, Aantekening van een gebed van Amalia, [1641-1647], afschrift, z.d. [17de eeuw] Archief Amalia.

LHASA, Abteilung Dessau, A7b, nr. 126A, Extract uit de van 7 december 1646 daterende akte van huwelijksvoorwaarden tussen Frederik Willem, keurvorst van Brandenburg en Louise Henriëtte, prinses van Oranje. Archief Amalia.

LHASA, Abteilung Dessau, A7b, nr. 126E, Ingekomen stukken betreffende de positie van Willem III, 1666. Archief Amalia.

Gepubliceerde bronnen

Borkowski, H. (ed.), *Les mémoires du burgrave et comte Frédéric de Dohna* (Königsberg, 1898).

Erdmanssdörffer, B. (ed.), *Politische Verhandlungen. Urkunden und Actenstücke zur Geschichte des Kurfürsten Friedrich Wilhelm von Brandenburg*, Vol. 2, 1640-1653 (Berlijn, 1867).

Trémoille, H.C., *Mémoires de Henri-Charles de la Trémoille, prince de Tarente* (Liège, 1767).

Visser, J. (ed.), *Gloria Parendi. Dagboeken van Willem Frederik stadhouder van Friesland, Groningen en Drenthe 1643-1649, 1651-1654* (Den Haag, 1995).

Online geraadpleegde bronnen

Aitzema, L., *Saken van staet ende oorlog, in, ende omtrent de Vereenigde Nederlanden, beginnende met het jaar 1621 ende eyndigende met het jaer 1669*, vol 3 en 4 (Den Haag, 1669).

<<http://resources.huylgens.knaw.nl/retroboeken/aitzema/>> 25-07-2014.

Groen van Prinsterer, G., *Archives ou correspondance inédite de la maison d'Orange-Nassau*, serie 2, deel 4 en 5 (Amsterdam, 1861).

<http://resources.huylgens.knaw.nl/correspondentiewillemiibentinck/Correspondance_de_la_maison_Orange-Nassau> 19-07-2014.

Worp, J.A., *De briefwisseling van Constantijn Huygens (1608-1687)* ('s Gravenhage 1911).

<<http://resources.huylgens.knaw.nl/briefwisselingconstantijnhuygens>> 19-07-2014.

Literatuur

Akkerman, N. en B. Houben, *The Politics of Female Households. Ladies-in-Waiting across Early Modern Europe* (Leiden, 2014).

Berg, C.R., van den, 'Oranje en de Vrede van Munster' in: *Vrede, vrijheid, vaderland. Nederlandse protestanten en de Vrede van Munster* (Rotterdam, 1998).

Campbell Orr, C., *Queenship in Europe 1660-1815. The role of the consort* (Cambridge, 2004).

Crawford, K., *Perilous Performances. Gender and regency in Early Modern France* (Harvard, 2004).

Doom, J., 'De Winterkoningin, vriendin of rivale van Amalia van Solms', *Spiegel der historie maandblad voor de geschiedenis en haar hulpwetenschappen* 1, no. 3 (1966) 81- 86.

Duindam, J., 'Tussen tafellaken en servet. Het stadhoudelijk hof in dynastiek Europa', *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden* 124 (2009) 536-558.

Ebben, M., 'Twee wegen naar Munster. De besluitvorming over de Vrede van Munster in de Republiek en Spanje' in: D. Bos, M. Ebben en H. te Velde (ed.), *Harmonie in Holland. Het poldermodel van 1500 tot nu* (Amsterdam, 2011).

Eikema Hommes, M. en E. Kolfin, *De Oranjezaal in Huis ten Bosch. Een zaal uit loutere liefde* (Zwolle, 2013).

Erkelens, W. en M. Keblusek, 'Het hof van de Winterkoning en de Winterkoningin en het

- stadhouderlijk hof van Frederik Hendrik en Amalia van Solms' in: M. Schacht en J. Meiner, *Onder den Oranje boom. Nederlandse kunst en cultuur aan Duitse vorstenhoven in de zeventiende en achttiende eeuw* (München, 1999).
- Fernhout, J.N., *Eindelijk weer samen. Inventaris van de archieven van stadhouder Willem II en Amalia van Solms en enige verwanten* (Amsterdam, 2012).
- Fruin, R., 'De jeugd van Louise Henriette d'Orange' in: Idem, *Verspreide geschriften* 4 (Den Haag 1901) 95 – 121.
- Geest, T.J., *Amalia van Solms en de Nederlandse politiek van 1625 tot 1648* (Baarn, 1909).
- Geest, T.J., 'Amalia van Solms en haar politieke bemoeiingen in de tijd van Jan de Wit' *Tijdschrift voor geschiedenis* 51 (1936) 254 – 263.
- Groenveld, S., 'The House of Orange and the House of Stuart, 1639-1650: a revision', *The Historical Journal* 34, no. 4 (1991) 955 – 972.
- Groenveld, S., *De Vrede van Munster: de afsluiting van de Tachtigjarige Oorlog* (Den Haag, 1997).
- Groenveld, S., 'Frederik Hendrik en zijn entourage. Een politieke levensschets' in: P. van der Ploeg en C. Vermeeren (ed.), *Vorstelijk Verzameld. De kunstcollectie van Frederik Hendrik en Amalia* (Den Haag, 1997).
- Hallema, A., *Amalia van Solms. Een leven lang in dienst van haar natie* (Amsterdam, 1940).
- Hammer, U., *Kurfürstin Luise Henriette. Eine Oranierin als Mittlerin zwischen den Niederlanden und Brandenburg-Preussen* (Münster, 2001).
- Harris, B.J., 'Women and politics in Early Tudor England', *The Historical Journal* 33, no. 2 (1990) 259 – 281.
- Helfferich, T., *The Iron Princess: Amalia Elisabeth and the Thirty Years War* (Harvard, 2013).
- Hofman, H.A., *Constantijn Huygens (1596-1687)* (Utrecht, 1983).
- Israel, I.J., *The Dutch Republic. Its Rise, Greatness, and Fall 1477 -1806* (Oxford, 1995).
- Janssen, G. H., 'De aanslag op Amsterdam van 1650. Het perspectief van de patronage van Willem II: nieuw licht op de zaak', *Amstelodamum* 87, no. 3 (2000) 65 – 75.
- Janssen, G. H., *Creaturen van de macht. Cliëntelisme bij Willem Frederik van Nassau (1613 – 1664)* (Leiden, 2005).
- Janssen, G. H., *Creaturen van de macht. Patronage bij Willem Frederik van Nassau (1613-1664)* (Amsterdam, 2005).
- Jorissen, T.H. 'Amalia van Solms en Mary Stuart' in: *Historische bladen*, deel II (Haarlem, 1890) 41-72.

- Jorissen, T.H., 'Een vorstelijk engagement' in: *Historische bladen*, deel II (Haarlem, 1890) 83 -119.
- Keblusek, M. en J. Zijlmans (ed.), *Princely display. The court of Frederik Hendrik of Orange and Amalia van Solms in The Hague* (Zwolle, 1998).
- Kernkamp, G.W., *Prins Willem II 1626 – 1650* (Rotterdam, 1977).
- Kettering, S., 'The Patronage Power of early Modern French Noblewomen', *The Historical Journal* 32, no. 4 (1989) 817 – 841.
- Kleinschmidt, A., *Amalie von Oranien, geborene Gräfin zu Solms-Braunfels. Ein Lebensbild* (Berlijn, 1905).
- Kloek, E., 'De Vrouw' in: H. Beliën e.a. *Gestalten van de Gouden Eeuw* (Amsterdam, 1995), 241 – 281.
- Kloek, E., 'Een nieuw studieveld' Vrouwengeschiedenis, interdisciplinariteit en de Nederlandse zeventiende eeuw', *De zeventiende eeuw* 14 (Hilversum 1998) 218 – 227.
- Kooijmans, L., *Liefde in opdracht. Het hofleven van Willem Frederik van Nassau* (Amsterdam, 2000).
- Kuster, M.D., *Amalia van Solms, byder gratien Gods Princesse van Orange. Een Duitse gravin als prinses van Oranje aan het Oranjarahof in de Republiek der Verenigde Nederlanden, 1625 – 1647*. Ongepubliceerde scriptie. (Leiden, 1999)
- Mijers, E. en D. Onnekink, *Redefining William III. The impact of the King-Stadholder in International Context* (Ashgate, 2007).
- Molhuysen, P.C. en P.J. Blok (ed.), *Nieuw Nederlands Biografisch Woordenboek* (Leiden, 1911).
- Mörke, O., 'Het hof van Oranje als centrum van het politieke en maatschappelijke leven tijdens de Republiek' in: M. Keblusek en J. Zijlmans, *Vorstelijk vertoon aan het hof van Frederik Hendrik en Amalia* (Den Haag, 1997).
- Ploeg, P., van der, en C. Vermeeren (ed.), *Vorstelijk Verzameld. De kunstcollectie van Frederik Hendrik en Amalia* (Den Haag, 1997).
- Poelhekke, J.J., *De vrede van Munster* (Den Haag, 1948).
- Poelhekke, J.J., *Frederik Hendrik. Prins van Oranje. Een biografisch drieluik* (Zutphen 1978).
- Poelhekke, J.J., 'Frederik Hendrik en Willem II' in: C.A. Tamse (ed.), *Nassau en Oranje in de Nederlandse Geschiedenis* (Alphen aan de Rijn, 1979).
- Poelhekke, J.J., 'Amalia van Solms (1602-1675)' in: C.A. Tamse, *Vrouwen in het*

- landsbestuur. Van Adela van Hamaland tot en met koningin Juliana. Vijftien biografische opstellen* ('s – Gravenhage, 1992) 112 – 128.
- Pollmann, J., 'Dienst en wederdienst. Patronage en de kunst van het netwerken in het ancien régime' in: W. Frijhoff en L. Wessels (ed.) *Veelvormige dynamiek. Europa in het ancien régime 1450 – 1800* (Amsterdam, 2006) 214-236.
- Rijsen – Zwart, W., van, 'Het huis van Oranje – Nassau en de bezetting van het prinsdom Orange door Lodewijk XIV, 1660 – 1665' in: *Jaarboek Oranje-Nassau Museum* (Zutphen, 1987) 29 – 73.
- Robb, N.A., *William of Orange. A personal portrait, vol I, 1650-1673* (Londen, 1962).
- Slater, M., 'The weightiest business: marriage in an upper-gentry family in seventeenth-century England', *Past and Present* 72 (1976) 25 – 54.
- Smit, J., *De grootmeester van woord- en snarenspeel. Het leven van Constantijn Huygens* (Den Haag 1980).
- Stern, J., *Orangism in the Dutch Republic in word and image (1650-75)* (Manchester, 2010).
- Thoen, I., *Strategic Affection. Gift Exchange in Seventeenth Century Holland* (Amsterdam, 2007).
- Troost, W., *William III, the Stadholder-King. A political biography* (Ashgate, 2005).
- Wilson, P.H., *Europe's Tragedy. A History of the Thirty Years War* (Londen, 2009).

Afbeelding voorblad

Portret van Frederik Hendrik, Amalia en hun drie jongste dochters, ca. 1647, Gerard van Honthorst, Rijksmuseum, Amsterdam <<http://www.pubhist.com/w9885>> 22-07-2014.